

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГУЦУЛ РОКСОЛАНА РОМАНІВНА

УДК 343.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ
ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ**

081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Р. Р. Гуцул

Науковий керівник: **Якимова Світлана Валентинівна**, кандидат юридичних наук, доцент

Львів–2021

АНОТАЦІЯ

Гуцул Р.Р. Кримінологічне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії (081 «Право»). – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2021.

Дисертація охоплює вивчення питань індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх загалом та їх кримінологічне забезпечення. У межах виконаної дисертації отримано науково-теоретичні результати, які мають значення не лише для науки, а й для діяльності правозастосовних органів.

У роботі проаналізовано наявні в науковій літературі визначення поняття корисливих злочинів неповнолітніх, індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх і запропоновано авторське тлумачення цього поняття. Індивідуальну профілактику корисливих злочинів неповнолітніх розглянуто як діяльність, яка спрямована винятково на виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення правопорушень, і здійснення впливу на них та їхнє довколишнє соціальне середовище (мікросередовище) з метою позитивної корекції поведінки цих осіб, усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних чинників, що діють у цій сфері.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні засади дослідження індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Стан дослідження кримінологічних аспектів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» подано огляд юридичної літератури, проаналізовано теоретичні положення вітчизняних та закордонних науковців із метою висвітлити кримінологічний аспект індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, оцінити сучасний стан вивчення цих проблем та сформулювати власне ставлення до них.

Виявлено, що, незважаючи на наявні публікації з питань індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, ця проблема досі є актуальною і для теоретиків, і для практиків.

У підрозділі 1.2 «Кримінологічний зміст поняття корисливих злочинів неповнолітніх» розглянуто, що виокремлення корисливої злочинності неповнолітніх в окремий вид злочинності здійснюється на підставі такої специфічної кримінально-значущої інтегративної ознаки, як вік особи злочинця (суб'єкта злочину). Для корисливої злочинності неповнолітніх властива підвищена латентність, оскільки багато їхніх діянь сприймаються як пустощі, спричинені недостатньою соціальною зрілістю, та від дорослої злочинності відрізняється високим ступенем динамічності.

Проаналізувавши наявні наукові джерела, в дослідженні акцентується увага тільки на крадіжках, грабежах і розбійних нападах, які найбільше ускладнюють криміногенну ситуацію в Україні.

Злочинність неповнолітніх – соціально негативне явище, що охоплює сукупність злочинів, вчинених особами, які не досягли 18-річного віку, на певній території за певний проміжок часу, характеризується кількісними та якісними показниками, є об'єктом самостійного вивчення, а його головною особливістю, що зумовлює специфічні детермінанти та заходи запобігання, є особа неповнолітнього злочинця.

Для вироблення наукових підходів до дослідження корисливої злочинності неповнолітніх необхідною і важливою умовою є з'ясування природи особливостей особистості неповнолітнього злочинця (соціальні чи генетичні або їх співвідношення) та правильне їх трактування у правовій сфері.

У підрозділі 1.3 «Особливості кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» проаналізовано, що під кримінологічним забезпеченням індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх визначають стратегічну, концептуальну діяльність щодо забезпечення профілактики, обмеження дії,

усунення криміногенних факторів злочинності, мінімізації її небезпечних наслідків, а також відвернення й припинення кримінально караних діянь тощо.

Завдяки використанню наявних методів кримінології для забезпечення суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх інформацією про вчинені злочини або ті, які планується вчинити, забезпечується можливість постановки особи на профілактичний облік, що тягне за собою певне обмеження її прав і свобод шляхом реалізації визначених повноважень.

У боротьбі з корисливими злочинами неповнолітніх недостатньо надати правильну кримінально-правову оцінку вчиненому, забезпечити призначення ефективного покарання та його відбування, володіти достатнім обсягом кваліфікованих знань і навичок щодо розкриття, розслідування і розгляду кримінальних проваджень. Практичний працівник, крім цього, повинен бути озброєний методикою, прийомами виявлення чинників, що сприяють вчиненню неповнолітнім злочину, брати активну участь у розробці і реалізації заходів попередження.

Розділ 2 «Система індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Суб'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» зроблено висновок, що суб'єктами індивідуальної профілактики правопорушень є органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, навчальні заклади, засоби масової інформації, громадські організації, зокрема громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень.

Керівники суб'єктів індивідуальної профілактики кримінальних правопорушень несуть відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень.

У підрозділі 2.2 «Об'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» проаналізовано та доведено, що під об'єктами індивідуальної

профілактики розглядають сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояву) негативних явищ та процесів реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, що призводять до виникнення причин і умов, які сприяють вчиненню корисливих злочинів неповнолітніми.

Об'єктом індивідуальної профілактики може ставати як безпосередньо людина, її негативні соціальні якості, так і її соціальне мікросередовище (сім'я, побут, трудовий колектив).

У підрозділі 2.3 «Правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» проаналізовано питання щодо нормативно-правової бази профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. Виявлено, що вона є достатньо розрізненою, що ускладнює її реалізацію на практиці.

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» є базовим для організації профілактики правопорушень неповнолітніх, зокрема корисливих кримінально караних. Він також визначає організаційно-правові засади організації цього виду юридичної практики.

Організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх – це насамперед цілеспрямована діяльність, яка ґрунтується на правових, організаційних, інформаційних, технічних і методичних передумовах щодо збору, опрацювання, зберігання і створення умов для використання інформації, необхідної для ефективного функціонування системи запобігання злочинів.

Розділ 3 «Шляхи удосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Сучасні форми індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» визначено, що форми профілактичної діяльності держави та громадськості є численні, їх здійснення вимагає високоякісного інформаційно-аналітичного і методичного забезпечення, яке покладається на правоохоронні органи. Особливе місце у профілактичній діяльності корисливих злочинів неповнолітніх відводиться правоохоронним органам, що згідно із Законом

України «Про Національну поліцію» є одним з головних спеціалізованих суб'єктів профілактики правопорушень.

Залежно від виду порушень застосовують різні форми, тобто використовується науково обґрунтована система найбільш доцільних і правомірних заходів профілактики злочинів. Визначені форми профілактичної діяльності перебувають у діалектичному взаємозв'язку і доповнюють одна одну на практиці. Безумовно, що для тієї або іншої форми профілактичного впливу характерні власні, притаманні лише їй об'єкти. Розрізняти об'єкти необхідно з метою повного та законного застосування щодо них відповідного комплексу профілактично-виховного впливу.

Тенденції зростання корисливої злочинності серед неповнолітніх в Україні, що простежується упродовж останніх років, зумовлені непротистими соціально-економічними умовами, які супроводжують сучасний період розвитку України, та багатьма іншими чинниками, що виникають у переломні моменти становлення правової, демократичної та соціальної держави. Усе це змушує шукати нові форми та методи індивідуально-профілактичного впливу, вживати заходи щодо відновлення у зміненому більш сучасному вигляді системи суб'єктів і заходів індивідуальної профілактики.

У підрозділі 3.2 «Методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх» розглянуто, що невід'ємною складовою профілактики правопорушень неповнолітніх, що здійснюють правоохоронні органи, є індивідуальна профілактика. Необхідність виокремлення як самостійного кримінологічного дослідження методики запобігання злочинам неповнолітніх в окрему групу зумовлена низкою чинників. По-перше, важливістю й масштабністю завдань з охорони життя та здоров'я молодого покоління і формування у зв'язку з цим державної політики щодо захисту прав та законних інтересів дітей і підлітків як самостійного напрямку діяльності державних органів та суспільства загалом. По-друге, особливостями в генезі та мотивації вчинюваних неповнолітніми корисливих злочинів, зумовлених специфікою їх виховання та життєдіяльності (відносно обмежений період формування особистості, мінливість соціальних

позицій, зміст соціальних функцій, обмежена дієздатність тощо), особливостями особистісних, соціально-групових, психологічних та інших характеристик. Сутність методів виокремленої групи визначається характером впливу суб'єкта на об'єкт, що зумовлений діалектичною взаємодією цілей впливу, специфікою діяльності суб'єкта і засобів, які використовують для зміни об'єкта. Завдяки впровадженню зазначених методів вдалося дещо стабілізувати криміногенну ситуацію серед неповнолітніх.

Ключові слова: неповнолітній, корисливі злочини, індивідуальна профілактика, кримінологічне забезпечення, заходи, методи, форми, кримінологічна інформація.

ANNOTATION

Hutsul R. R. Criminological support of individual prevention of mercenary crimes of minors. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Philosophy in Law, (specialty 081 «Law»). – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2021.

The dissertation covers the study of individual prevention of juvenile delinquency in general and their criminological support. Within the framework of the completed dissertation scientific and theoretical results were obtained, which are important not only for science, but also for the activity of law enforcement agencies.

The paper analyzes the definitions of the concept of mercenary crimes of minors available in the scientific literature; individual prevention of mercenary crimes of minors, and the author's interpretation of this concept is offered, in particular: individual prevention of mercenary crimes of minors is.

Section 1 "General theoretical principles of the study of individual prevention of juvenile delinquency" consists of three sections.

Subsection 1.1 "The state of research of criminological aspects of individual prevention of juvenile delinquency" reviews the legal literature, analyzes the theoretical positions of domestic and foreign scholars to highlight the criminological aspect of

individual prevention of juvenile delinquency, assess the current state of study of these problems and form them.

It is established that despite the available publications on the individual prevention of juvenile delinquency - this issue is still relevant for both theorists and practitioners.

In subsection 1.2 "Criminological content of the concept of mercenary juvenile delinquency." It is established that the separation of mercenary juvenile delinquency into a separate type of crime is carried out on the basis of such a specific criminally significant integrative feature as the age of the offender, more precisely the subject of the crime. Selfish juvenile delinquency is characterized by increased latency, as many of their actions are perceived as pranks caused by insufficient social maturity, and are distinguished from adult crime by a high degree of activity and dynamism.

Having analyzed the available scientific sources, in the process of research we analyze only theft, robbery and burglary, which in our opinion most complicate the criminogenic situation in Ukraine.

Juvenile delinquency is a socially negative phenomenon that covers a set of crimes committed by persons under 18 years of age in a certain area for a certain period of time, is characterized by quantitative and qualitative indicators, is the object of independent study, and its main feature 4, which determines the specific determinants and measures of prevention, is the identity of a juvenile offender.

To develop scientific approaches to the study of juvenile delinquency, a necessary and important condition is to establish the nature of the personality of the juvenile offender (social or genetic or their relationship) and their correct interpretation in the structure of factors.

In subsection 1.3 "Peculiarities of criminological support of individual prevention of mercenary crimes of minors" it is analyzed that under criminological support of individual prevention of mercenary crimes of minors define strategic, conceptual activity to ensure prevention, prevention, restriction, elimination of crime.

Due to the use of available methods of criminology to provide subjects of individual prevention of juvenile delinquency with information about committed crimes

or those that are planned to be committed, the ultimate goal of their functioning is achieved - the right to put a person on preventive registration, which entails a certain restriction. freedoms through the exercise of certain powers.

At present, in the fight against mercenary crimes of minors, it is not enough to know the rules of qualification of crimes and sentencing, it is necessary not only to be trained, but also to know the process and criminal rules of disclosure, investigation and criminal proceedings. The practitioner must also be armed with methods, techniques for identifying factors that contribute to the commission of juvenile delinquency, to take an active part in the development and implementation of prevention measures.

Section 2 "The system of individual prevention of juvenile delinquency" consists of three sections.

In subsection 2.1 "Subjects of individual prevention of juvenile delinquency" it is concluded that the subjects of individual prevention of offenses are public authorities (legislative, executive, judicial), local governments, prosecutors, media, NGOs, in including public formations for the protection of public order, religious institutions and organizations, enterprises, institutions and organizations, regardless of ownership, involved in crime prevention.

The heads of the subjects of individual prevention of criminal offenses are responsible for the organization of preventive work within their powers.

Subsection 2.2 "Objects of individual prevention of juvenile delinquency" analyzes and proves that the objects of individual prevention means a set of different (by genesis, scope, forms and intensity of manifestation) negative phenomena and processes of reality of material or spiritual nature, which lead to the causes and conditions that contribute to the commission of crimes.

The object of individual prevention can be both the person himself, his negative social qualities, and the social microenvironment, his environment (family, life, workforce).

Subsection 2.3 "Legal and organizational support of individual prevention of juvenile delinquency" analyzes the legal framework for the prevention of juvenile

delinquency. It was found that it remains quite fragmented, which makes it difficult to implement in practice.

The Law of Ukraine "On Bodies and Services for Children and Special Institutions for Children" is basic for the organization of prevention of juvenile delinquency, including mercenary criminals, as well as which determines the organizational and legal framework for organizing this type of legal practice.

Organizational support of individual prevention of juvenile delinquency is primarily a purposeful activity based on legal, organizational, informational, technical and methodological prerequisites for the collection, collection, storage and creation of conditions for the use of information necessary for the effective functioning of the crime prevention system.

Section 3 "Ways to improve the implementation of individual prevention of juvenile delinquency" consists of two sections.

In subsection 3.1 "Modern forms of individual prevention of juvenile delinquency" it is determined that the forms of public prevention, as we see, are numerous, and their implementation requires high-quality information-analytical and methodological support, which is entrusted to law enforcement agencies. A special place in the prevention of mercenary crimes of minors is given to law enforcement agencies - one of the main specialized entities for crime prevention.

Depending on the type of violations, different forms are used, is a scientifically sound system of the most expedient and lawful measures of crime prevention is used. Certain forms of preventive activity are in a dialectical relationship and complement each other in practice. Of course, one or another form of preventive action is characterized by its own, unique objects. Moreover, it is necessary to distinguish the objects of these areas in order to fully and legally apply to them the appropriate preventive and educational impact.

The growing trends of juvenile delinquency in Ukraine in recent years are caused by the difficult socio-economic conditions that accompany the current period of Ukraine's development, and many other factors that arise at the turning points of the rule of law, democracy and social state in Ukraine. All this forces to look for new forms and

methods of individual preventive influence, to take measures for restoration in the changed kind of system of subjects and measures of individual prevention.

In subsection 3.2 "Methods of individual prevention of juvenile delinquency" it is established that an integral part of the prevention of juvenile delinquency, carried out by law enforcement agencies, is individual prevention. Individual prevention is an activity aimed at identifying persons who can be expected to commit offenses and influencing them and their social environment (microenvironment) in order to positively correct the behavior of these persons, eliminate, reduce or neutralize criminogenic factors that act in in this area. The need to distinguish as an independent criminological study of methods of preventing juvenile delinquency in a separate group due to a number of factors. First, the importance and scale of tasks for the protection of life and health of the younger generation and the formation in this regard of state policy to protect the rights and legitimate interests of children and adolescents as an independent activity of government agencies and society as a whole. Secondly, features in the genesis and motivation of crimes committed by minors due to the specifics of their upbringing and life (relatively limited period of personality formation, variability of social positions, content of social functions, limited capacity, etc.), features of personal, socio-group, psychological and other characteristics. The essence of the methods of the selected group is determined by the nature of the subject's influence on the object, which is due to the dialectical interaction of the goals of influence, the specifics of the subject and the means used to change the object. Thanks to the introduction of the mentioned methods we managed to stabilize the criminogenic situation among minors.

Key words: juvenile, useful crime, individual prevention, criminological support, measures, methods, forms, criminological information.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Гуцул Р. Р. Шляхи вдосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2017. № 18. С.11–18.

2. Гуцул Р. Р. Правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С.15–19.

3. Гуцул Р. Р. Стан дослідження кримінологічних аспектів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2020. № 24. С.119–125.

4. Гуцул Р. Р., Якімова С. В. Кримінологічні аспекти діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2020. Вип. 7. № 26. С.242–246. – Персональний внесок автора становить 90%: за результатами кримінологічного аналізу автором запропоновано класифікацію суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх; систематизовано типові форми індивідуальної профілактики з неповнолітніми правопорушниками; обґрунтовано, що метод примусу до неповнолітнього правопорушника застосовується лише після того, як усі інші, менш жорсткі, не призвели до позитивних змін у його поведінці.

5. Hucul R. Analiza badania przyczyn rozwoju przestępczości wśród nieletnich i przeciwdziałanie jej w ukrainie. *Area Nauki*. Lublin, 2019. № 2 (6). P.51– 60.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Гуцул Р. Р. Аналіз факторів, що впливають на злочинну поведінку неповнолітніх. *Сучасний вимір держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18–19 травня 2018 р.)*. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С.87–90.

2. Гуцул Р. Р. Соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 3–4 травня 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С.105–107.

3. Гуцул Р. Р. Психологія неповнолітніх правопорушників, що вчиняють корисливі злочини. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 17–18 січня 2020 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С.116–119.

4. Гуцул Р. Р. Проблема профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 12–13 червня 2020 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2020. С.38–43.

5. Гуцул Р. Р. Принципи діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Феномен національної держави і права: український та світовий досвід і перспективи: матеріали Дванадцятої всеукраїнської наукової конференції* (м. Львів, 4 грудня 2020 р.). Львів: Національний університет «Львівська Політехніка», 2020. С.155-158.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ	25
1.1 Стан дослідження кримінологічних аспектів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	25
1.2 Кримінологічний зміст поняття корисливих злочинів неповнолітніх.....	36
1.3 Особливості кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	51
Висновки до розділу 1.....	70
РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ	72
2.1 Суб'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	72
2.2 Об'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	93
2.3 Правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	118
Висновки до розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ	141
3.1 Сучасні форми індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	141
3.2 Методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.....	157
Висновки до розділу 3.....	168
ВИСНОВКИ	173

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	182
ДОДАТКИ.....	201

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. За всіх часів корисливу злочинність неповнолітніх сприймали як серйозну загрозу найвищим соціальним цінностям, що зумовлювало суспільний запит на вироблення дієвих форм протидії та засобів захисту інтересів людей, суспільства і держави від корисливих злочинних посягань, зниження ризику стати жертвою цих злочинів.

Корисливу злочинність розглядають як більш широке коло злочинів. Однак ми в процесі дослідження аналізуємо тільки крадіжку, грабіж і розбій, які, найчастіше вчиняються неповнолітніми та найбільше ускладнюють криміногенну ситуацію в Україні.

У нашій країні доволі високий рівень злочинності неповнолітніх, зокрема, надвисокою є латентна злочинність цього виду. Показники офіційної статистики корисливих злочинів неповнолітніх можна вважати умовними. Корислива злочинність вже ставала об'єктом кримінологічних досліджень, є певні наукові розробки та рекомендації щодо їх індивідуальної профілактики. Однак, на нашу думку, ефективність їх застосування щодо категорії неповнолітніх є сумнівною. Таку позицію пояснюємо тим, що на підставі детального аналізу (за різними регіонами України) власного соціологічного дослідження (за різні роки) сформовано певні висновки, які будуть розміщені в тексті нашого дисертаційного дослідження щодо неповнолітніх. Злочини корисливої спрямованості, що вчиняються неповнолітніми, з кримінологічного погляду якісно різняться від злочинів цієї ж групи, які вчиняються дорослими. Психологічні та фізичні властивості неповнолітніх, з одного боку, сприяють становленню жертви корисливих кримінально караних посягань, а з іншого – вимагають особливого комплексного підходу у процесі здійснення заходів індивідуальної профілактики з неповнолітніми правопорушниками.

Особливості кримінологічної характеристики корисливих злочинів неповнолітніх передусім визначаються віковими характеристиками та соціальною несформованістю особистості, яка учиняє відповідні злочини. З огляду на це слід

розробляти диференційовані заходи для запобігання правопорушенням цієї категорії осіб.

На теперішній час, коли вдосконалюється українське законодавство, дедалі більшу роль відіграє розроблення нових, ефективних методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. Проте цей процес можливий тільки за умови досконалого розуміння того суспільно небезпечного явища, якому буде протидіяти суспільство. Зважаючи на це, результати комплексного кримінологічного аналізу корисливої злочинності неповнолітніх сприяють одержанню сучасної кримінологічної інформації, яка має важливе значення для удосконалення теорії та практики індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Теоретичне дослідження профілактики корисливих злочинів неповнолітніх зробили такі науковці: Ю.А. Абросимова, Г.А. Аванесова, Ю.М. Антонян, В.М. Безчасний, І.Г. Богатирьов, В.І. Борисова, О.І. Бугера, В.В. Василевич, Д.Л. Виговський, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.М. Гумін, О.М. Джужа, А.І. Долгова, В.М. Дрьоміна, Л.С. Дубчак, В.П. Ємельянов, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, К.Є. Ігошева, Т.Л. Кальченко, С.М. Корецький, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунєєва, М.О. Маршуба, Г.М. Міньковський, О.С. Моргун, Г.Г. Мошак, О.Б. Сахаров, В.Я. Тація, А.П. Тузов, В.О. Туляков, О.М. Храмцов, В.І. Шакур, О.Ю. Шостко, К.В. Юртаєва, С.В. Якімова, О.М. Яковлєва, Н.В. Яницька, А.О. Яровий та інші. Дослідженню різних аспектів запобігання злочинності неповнолітніх присвячено низку наукових робіт і українських, і зарубіжних вчених. У наукових працях науковців розглянуто окремі питання кримінологічного запобігання корисливої злочинності неповнолітніх. При цьому дослідження кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, зокрема крадіжок, грабежів, розбійних нападів, проводилось недостатньо. Прогалину саме в цій сфері покликане заповнити наше дослідження. До того ж надзвичайна динамічність злочинності серед неповнолітніх, її залежність від змін соціокультурних умов життя

суспільства не дає змоги вважати проблему цілком вирішеною, багато аспектів цієї тематики залишаються дискусійними і потребують додаткового комплексного дослідження.

Окрім того, більшість співробітників правоохоронних органів на сьогодні не володіють професійно методикою кримінологічної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, що негативно впливає на рівень криміногенної ситуації держави. Все це потребує, на наше глибоке переконання, більш детального та поглибленого дослідження зазначеної проблематики. Особлива увага має приділятися індивідуальній профілактиці з неповнолітніми, які вчиняють корисливі злочини. У цьому напрямку мають бути скоординовані зусилля всіх зацікавлених центральних та місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських організацій і, безумовно, сім'ї.

Отже, розробка загальнотеоретичних засад індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, з урахуванням мінливих економічних, соціальних, політичних і правових реалій, умов життя сучасної України є актуальним науковим завданням. Актуальність і доцільність дисертаційної роботи визначається нагальною потребою у комплексному розробленні кримінологічних засад індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, що стане науковою основою для подальшого удосконалення цього важливого напрямку юридичної практики в сучасних умовах.

Щодо використаного у дисертаційному дослідженні термну «злочин», а не «кримінальне правопорушення», то це обгрунтовано тим, що, хоч ст. 11 Кримінального кодексу України й використовує поняття «кримінальне правопорушення», але уже у ч. 1 ст. 12 КК України наголошується, що «кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини». Оскільки предметом запропонованого дисертаційного дослідження не виступає жодний кримінальний протсупок, ми вважаємо за доцільне використовувати більш вузьке і більш точне поняття «злочин».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.
Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної діяльності

кафедри кримінального права і процесу ННППО Національного університету «Львівська політехніка» у межах теми: «Шляхи вдосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0117U004015), а також згідно з пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженими НАПрН України 3 березня 2016 р. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Львівська політехніка» 24.10.2016 р. протокол № 4.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є формування комплексного наукового знання щодо кримінологічного забезпечення, як важливого наукового підґрунтя для удосконалення сучасної практики індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Для досягнення окресленої мети було поставлено такі *завдання*:

- визначити перелік найбільш типових корисливих злочинів, які вчиняються неповнолітніми;
- дослідити характерні риси потерпілих від злочинів, які вчинені неповнолітніми;
- дослідити основні причини вчинення неповнолітніми протиправних дій;
- проаналізувати характерні риси корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх;
- дослідити особливості кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх;
- проаналізувати роботу суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх;
- з'ясувати коло об'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх;
- проаналізувати правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх;
- розглянути сучасні форми індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх;

- дослідити методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку з учиненням неповнолітніми корисливих злочинів.

Предмет дослідження – кримінологічне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Методи дослідження. Якісному вивченню кримінологічних аспектів у процесі аналізу й узагальнення напрацювань українських і зарубіжних науковців щодо дослідження корисливої злочинності неповнолітніх слугували метод *аналізу* та *історико-правовий* метод (підрозділи 1.1, 1.2). *Системно-структурний* метод і методи *синтезу й аналізу* дали змогу ґрунтовно розглянути правове й організаційне забезпечення профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (підрозділ 2.3). *Конкретно-соціологічні* (узагальнення, опитування, анкетування, вивчення особових справ), *статистичний та порівняльний* методи, метод *вивчення документальних першоджерел* використано для окреслення кримінологічної характеристики корисливих злочинів, що вчиняються неповнолітніми з особливою жорстокістю, та осіб, які їх вчинили (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). *Порівняльно-правовий* метод застосовано під час пошуку шляхів удосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (Розділ 3). Основні напрями вдосконалення форм та методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів, що вчиняються неповнолітніми, розглянуто із застосуванням методів *доктринального аналізу, правового прогнозування та правового моделювання* (підрозділи 3.1, 3.2).

Теоретичною базою дослідження є наукові праці науковців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, кримінології та кримінального права, теорії управління та правоохоронної діяльності, психології й інших галузевих правових наук.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають

кримінологічні засоби забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх і, зокрема крадіжок, грабежів і розбоїв.

Емпіричну базу дослідження становлять: результати узагальнення 271 кримінального провадження за ст. 185–187 КК України, що були розглянуті місцевими районними судами Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської та Волинської областей упродовж 2016–2020 рр.; анкетування 300 працівників поліції Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської та Волинської областей; анкетування 300 неповнолітніх Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Рівненської та Волинської областей; дані кримінальної статистики щодо стану корисливої злочинності неповнолітніх в Україні за період 2016–2020 рр. (зокрема, Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень, що присвячене теоретичним і прикладним аспектам сучасного кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. У дисертації обґрунтовано низку нових положень, висновків і рекомендацій, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано положення про те, що суб'єкт (орган управління) є інтегративним, системоутворювальним чинником, що визначає зміст поняття кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх;

– виокремлено принципи програмування та планування запобігання корисливої злочинності неповнолітніх, до яких пропонується віднести професіоналізм; комплексність; наукову обґрунтованість, що базується на наукових дослідженнях і кримінологічній експертизі законопроектів; спрямованість на найбільш суспільно небезпечні прояви злочинності; прикладний характер методик запобігання злочинності; прогресивність використання передового світового досвіду у протидії злочинності й впровадження наукових і

технічних новинок; суб'єкту, строкову, ресурсну визначеність і достатність для досягнення запобіжних цілей; контроль;

удосконалено:

– поняття індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, під якою пропонується розуміти діяльність співробітників кримінально-виконавчих інспекцій, дільничних інспекторів поліції і громадськості, що спрямована на виявлення неповнолітніх осіб, схильних до вчинення злочинів, та здійснення на них профілактично-виховного впливу шляхом застосування системи заходів переконання і примусу з метою усунення та нейтралізації суб'єктивних причин злочинної поведінки, а також негативних детермінант із найближчого оточення такої особи;

– дефініцію поняття «злочинність неповнолітніх», під якою пропонується розуміти порівняно масовий соціальний феномен, що виражається у статистичній сукупності фактів протиправної (кримінально-забороненої) поведінки суб'єктів злочину у віці від 14 до 18 років на певній території за відповідний період часу;

– поняття загальносоціальної профілактики корисливої злочинності, під якою пропонується розуміти комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин, а також усунення або нейтралізацію причин та умов злочинності;

– перелік основних методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, до яких пропонується відносити методи переконання, примусу, надання допомоги, рекомендації, разового впливу, регламентації;

набули подальшого розвитку:

– питання щодо виділення системи принципів кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, до яких пропонується віднести принцип актуальності, принцип реальності, принцип конкретності, принцип субординації та несуперечливості, принцип інформативності;

– твердження про профілактичний облік як один з найефективніших заходів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, зокрема: крадіжок, грабежів і розбоїв;

– наукові підходи щодо необхідності формування єдиної бази даних про неблагополучні сім'ї та неповнолітніх із відхиленнями у розвитку поведінки, що має важливе значення для вдосконалення діяльності спеціальних суб'єктів запобігання вчиненню неповнолітніми корисливих злочинів, зокрема: крадіжок, грабежів і розбоїв.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розроблення теоретичних аспектів індивідуальної профілактики корисливої злочинності неповнолітніх; *правотворчості* – для розроблення нормативно-правових актів, спрямованих на покращення організаційно-правових засад діяльності спеціальних суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх; *практичній діяльності* – для удосконалення методики індивідуальної профілактики з неповнолітніми на різних стадіях розвитку їх корисливої кримінальної поведінки; *навчальному процесі* – для підготовки навчально-методичних матеріалів і, зокрема підручників, навчальних посібників з навчальної дисципліни «Кримінологія» та суміжних навчальних курсів та спецкурсів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно, є особистим дослідженням. У праці, написаній у співавторстві, власні теоретичні розробки дисертанта становлять обсяг, який передбачений у списку опублікованих праць. У дисертації не використовувались наукові ідеї та розробки, що належать співавтору опублікованої роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднені на науково-практичних заходах різного рівня, зокрема: «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 18-19 травня 2018 р.); «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (м. Дніпро, 3-4 травня 2019 р.); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 17-18 січня 2020 р.);

«Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції» (м. Одеса, 12-13 червня 2020 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано десять наукових праць, із яких п'ять статей (чотири – у фахових наукових виданнях України, одна – у періодичному виданні іншої держави) та п'ять тез виступів на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 257 сторінок, із них основного тексту – 166 сторінок. Список використаних джерел (183 найменування) викладено на 19 сторінках, 3 додатки – на 57 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

1.1 Стан дослідження кримінологічних аспектів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Знання особливостей кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх сприяє розробленню диференційованих заходів запобігання вчиненню правопорушень цією категорією осіб. Як зазначає відомий російський кримінолог А.І. Долгова, злочинність неповнолітніх – це своєрідний «резерв» злочинності майбутніх десятиліть [92, с. 765].

У юридичній літературі поняття злочинності неповнолітніх зазвичай пов'язують із віком суб'єкта злочину. Зокрема, у кримінології злочинність неповнолітніх розглядають як негативне явище, що виявляється у сукупності злочинів, вчинених особами у віці від 14 до 18 років. Вік є тією біологічною ознакою, що визначає соціально-психологічні особливості етіології злочинності неповнолітніх та специфіку засобів запобігання їм. Варто окремо наголосити, що вікова ознака має ще й правове значення. Зокрема, Є.Д. Лук'янчиков та Д.М. Письменний вважають, що доцільно аналізувати злочини неповнолітніх з огляду на вікові особливості контингенту неповнолітніх злочинців, а саме: 1 – злочини, вчинені неповнолітніми, які досягли 14 років (нижньої межі кримінальної відповідальності); 2 – злочини, вчинені неповнолітніми у віці від 14 до 16 років, на яких покладається кримінальна відповідальність лише за злочини, що характеризуються підвищеною суспільною небезпекою; 3 – злочини, вчинені неповнолітніми віком від 16 до 18 років, які підлягають кримінальній відповідальності у загальному порядку [103, с. 45; 3, с.43].

У юридичній літературі дослідження злочинності неповнолітніх було започатковано у період радянської доби та плідно розвинулося у працях сучасних

вітчизняних учених, зокрема, Ю.А. Абросимової, Г.А. Аванесова, Ю.М. Антонян, В.С. Батиргарєвої, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, О.І. Бугера, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, Н.М. Градецької, І.М. Даньшина, В.М. Дрьоміна, В.П. Ємельянова, А.Є. Жалінського, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, К.Є. Ігошева, О.М. Костенка, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнєцової, В.В. Лунєєва, Г.М. Міньковського, Г.Г. Мошака, О.Б. Сахарова, О.С. Стеблинської, А.П. Тузова, В.О. Тулякова, В.І. Шакуна, О.М. Яковлева, Н.В. Яницької, А.О. Ярового. Результати аналізу сучасного стану розроблення кримінологічної проблематики злочинності неповнолітніх засвідчують науково-практичний інтерес до проведення компаративістських досліджень.

Нормативно-правове забезпечення попередження злочинності загалом та неповнолітніх зокрема частково досліджували вітчизняні і зарубіжні науковці. Зокрема, загальнотеоретичним засадам нормативно-правового забезпечення попередження злочинності присвятили свої праці: Г.А. Аванесов, А.І. Алексєєв, В.М. Безчасний, Ю.Д. Блувштейн, В.В. Голіна, О.М. Гумін, А.Е. Жалінський, А.П. Закалюк, О.Б. Сахаров, Б.М. Телефанко, О.М. Храмцов, К.В. Юртаєва, С.В. Якімова та ін. Крім цього, наявні кримінологічні дослідження злочинності щодо неповнолітніх, які здійснювали Л.М. Іванова, С.С. Косенко, Л.В. Левицька, О.О. Луцак, М.Ю. Самченко. Однак у їхніх працях відсутня або лише дотично відображена проблема корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх та особливості її профілактики.

Досить важливим питанням, яке досі привертає увагу кримінологів, є термінологічне визначення діяльності, спрямованої на протидію злочинності. Найбільш часто на сторінках наукової літератури для позначення цієї діяльності використовують терміни «профілактика», «попередження» і «запобігання», що свідчить про відсутність єдиної позиції науковців щодо загального поняття діяльності, спрямованої на протидію злочинності.

Як зазначає А.П. Закалюк, поняття «злочинність неповнолітніх» має фактичне та офіційне значення. Фактичне дає уявлення про всю кількість суспільно небезпечних діянь, передбачених кримінальним кодексом, вчинених

особами, які не досягли повноліття. Офіційне відображає кількість злочинів, вчинених особами, котрі досягли 18-річного віку і стосовно яких була порушена кримінальна справа. Тобто такі злочини належать до статистичного показника [47, с. 123].

Проте, з погляду кримінології до уваги слід брати не лише ті злочини, які вчинені особами, що є суб'єктом злочину відповідно до кримінального законодавства, але й ті, які вчинені до досягнення віку кримінальної відповідальності. Адже формування особи злочинця може відбуватися задовго до досягнення нею віку кримінальної відповідальності.

Д.А. Шестаков у кримінологічному аспекті злочином, вчиненим неповнолітнім, пропонує розглядати будь-яке винне діяння, що зумовлює значну небезпеку для суспільства, незалежно від того, чи визнається це діяння злочином відповідно до закону [173, с. 14].

Особливості корисливих злочинів, що вчиняються неповнолітніми, зумовлені специфікою правового та фактичного становища їх як вікової групи населення, що найбільш гостро відчуває формуючий вплив негативних чинників соціального середовища; віковими особливостями розвитку; специфікою детермінант злочинності, а також особистісних рис цієї вікової групи. Сутність дослідження проблем корисливої злочинності неповнолітніх, у зв'язку з ускладненням криміногенної ситуації, полягає не тільки у розгляді її як соціального явища, але і у необхідності правильної організації запобіжної діяльності з боку держави та суспільства. Розглядаючи проблеми формування особистості неповнолітнього злочинця, вважаємо за необхідне дати власну оцінку цим категоріям та на підставі одержаних даних визначити головні напрями профілактики корисливої злочинності неповнолітніх.

В умовах соціальних, економічних, політичних й інших реформ корислива злочинність неповнолітніх набуває дедалі більш негативних кількісних і якісних характеристик, організованих форм, елементів кримінального професіоналізму. Ці злочини зумовлюють підвищену суспільну небезпеку, оскільки одночасно заподіюють шкоду (або ставлять під загрозу спричинення шкоди) життю або

здоров'ю особи та власності. На підставі даних статистики судової влади України виявлено, що у структурі злочинності молоді переважають корисливі, корисливо-насильницькі й насильницькі види злочинів, які вчиняються групою осіб або у станах алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Злочини, вчинені молоддю, є більш зухвалими й агресивними порівняно із загальною злочинністю. Особливо збільшується кількість злочинів, вчинених на ґрунті наркоманії й алкоголізму. Показники офіційної статистики злочинності неповнолітніх можна вважати умовними. З огляду на це, з уваги на реально сформовану практику, треба зважати не тільки на те, що останніми роками злочинність неповнолітніх тяжіє до зростання, а й на те, що серед злочинів цієї вікової групи осіб збільшується кількість діянь із підвищеною суспільною небезпекою. Помітно змінюється характер злочинності неповнолітніх, в її систему активно проникають рецидивні діяння, озброєні, пов'язані з кримінальним професіоналізмом. Загалом така злочинність ще більше набуває групового характеру [155; 156].

2016 рік:

Статті злочинів	Види злочинів	Особи, які скоїли злочин						Усього
		у стані алкогольного сп'яніння	у стані наркотичного сп'яніння	групою, у тому числі				
				неповнолітніх	з участю дорослих	організованою групою	злочинною організацією	
185 КК України	Крадіжка	88	2	552	481	0	0	1123
186 КК України	Грабіж	27	0	72	69	0	0	168
187 КК України	Розбій	23	0	23	27	0	0	73

2017 рік:

Статті злочинів	Види злочинів	Особи, які скоїли злочин						Усього
		у стані алкогольного сп'яніння	у стані наркотичного сп'яніння	групою, у тому числі				
				неповнолітніх	з участю дорослих	організованою групою	злочинною організацією	
185 КК України	Крадіжка	61	1	535	341	0	0	938
186 КК України	Грабіж	31	0	116	71	0	0	218
187 КК України	Розбій	11	0	17	39	3	0	70

2018 рік:

Статті злочинів	Види злочинів	Особи, які скоїли злочин						Усього
		у стані алкогольного сп'яніння	у стані наркотичного сп'яніння	групою, у тому числі				
				неповнолітніх	з участю дорослих	організованою групою	злочинною організацією	
185 КК України	Крадіжка	54	1	562	335	0	0	952
186 КК України	Грабіж	13	0	85	40	0	0	138
187 КК України	Розбій	3	0	12	11	1	0	27

2019 рік:

Статті злочинів	Види злочинів	Особи, які скоїли злочин						Усього
		у стані алкогольного сп'яніння	у стані наркотичного сп'яніння	групою, у тому числі				
				неповнолітніх	з участю дорослих	організованою групою	злочинною організації	
ст. 185 КК України	Крадіжка	38	0	401	226	2	0	667
186 КК України	Грабіж	20	2	53	52	0	0	127
187 КК України	Розбій	3	0	25	13	0	0	41

За всіх часів корисливо-насильницьку злочинність сприймали як серйозну загрозу найвищим соціальним цінностям, що зумовлювало суспільний запит на вироблення дієвих форм протидії та засобів захисту інтересів людей, суспільства і держави від корисливих насильницьких злочинних посягань, зниження ризику стати жертвою цих злочинів. Зважаючи на існуючі реалії, варто зазначити, що особливою категорією жертв цієї групи злочинів є неповнолітні – одна з найбільш вразливих верств населення. Оскільки вони серед жертв будь-яких злочинів, зокрема і корисливо-насильницької спрямованості, мають найменші можливості захисту своїх прав і, безсумнівно, володіють підвищеною віктимністю. Високий рівень віктимізації неповнолітніх є показником недоліків у існуючій системі заходів профілактики, зокрема індивідуальної [96, с. 176; 22, с. 175].

Питання кримінологічної характеристики такого явища, як корислива злочинність неповнолітніх, і заходи щодо протидії їй розглянуто в численних навчальних підручниках із дисципліни «Кримінологія» [1; 3; 5; 148; 17; 27].

Подальше теоретичне обґрунтування профілактика злочинності дістала у межах кримінології, яка стала альтернативою науці кримінального права щодо формулювання головних цілей, завдань і заходів протидії злочинності у сучасних умовах. Нині профілактика злочинності є одним з кращих, на наш погляд, напрямів діяльності держави й суспільства у протидії цьому соціально негативному явищу.

Значення профілактики злочинів, як головного напрямку протидії злочинності, визначається трьома обставинами. По-перше, профілактика злочинів – це найбільш гуманний засіб підтримання правопорядку, гарантування безпеки суспільства. Здійснення цієї діяльності забезпечує, поряд із захистом суспільства від злочинних посягань, також захист нестійких членів суспільства від подальшого морального падіння, не дає їм стати злочинцями, тим самим позбавляє від кримінального покарання. По-друге, профілактика злочинів є найбільш ефективним засобом протидії злочинності, адже кримінальне покарання, як регулятор людської поведінки, має обмежені можливості. По-третє, профілактика злочинів є значною економією ресурсів суспільства, адже дешевше запобігти злочину, ніж витратити кошти на його розкриття, розслідування, тримання під вартою осіб, які вчинили злочин, утримання такої кількості правоохоронних органів тощо.

Індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх є цілеспрямованою роботою з конкретною людиною та її найближчим оточенням. Об'єктами такої профілактики є індивіди, поведінка та спосіб життя яких свідчать про реальну можливість учинення ними злочинів. Погляди, мотиви, система ціннісних орієнтацій особи можуть стати основою для профілактичного впливу на неї лише тоді, коли ці погляди, мотиви, орієнтації виразилися в антигромадській поведінці. Виходячи з механізму злочинної поведінки, індивідуальна профілактика повинна бути спрямованою на особу та її негативні риси, на середовище, що формує цю особу, а також на умови, обставини, ситуації, які сприяють або полегшують вчинення злочинів [149, с. 285].

Залежно від стадії генезу особи злочинця виділяють чотири види індивідуальної профілактики злочинності:

1) рання профілактика – стосується об'єктів, які перебувають на початковому етапі кримінації особи, а саме: необхідно виявляти джерела кримінальних та інших антисуспільних впливів на особу (групу осіб) до того, як цей вплив ще не подіяв на її (їхню) поведінку; одночасно виявляти, коли для особи, яка профілакується, ці контакти виявились цікавими, аби впливати на конкретні життєві обставини. Завдання ранньої профілактики полягає у запобіганні джерелам негативного впливу і роз'ясненні особі, яка профілакується, небезпечності таких контактів. Ранню профілактику можна поділити на два види: а) рання профілактика стосовно третіх осіб з метою перевиховання конкретної особи (наприклад, профілактичний вплив на батьків неповнолітнього з тією метою, щоб вони вплинули на перевиховання своєї дитини); б) рання профілактика стосовно конкретної особи;

2) безпосередня профілактика – стосується осіб, поведінка яких свідчить про розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів (відчуження від позитивного мікросередовища, сумнівні знайомства, безпосередні контакти з кримінальним середовищем і особами, які надмірно вживають алкоголь, немедицино вживають наркотичні засоби тощо); безпосередньо беруть участь у вчиненні адміністративних правопорушень. Завдання безпосередньої профілактики – стримати особу від подальшого становлення на злочинний шлях та схилити її стати на шлях виправлення, оновити мікросередовище, в якому вона спілкується, з негативного на позитивне;

3) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид) стосується осіб, які вчинили злочини і стосовно них суд прийняв рішення про застосування різних заходів кримінально-правового впливу. Завданням цього виду профілактики є стримування від повторного вчинення злочинів шляхом демонстративних заходів контролю і жорстких роз'яснень правових наслідків злочинів. Цей вид профілактики реалізується в діяльності установ виконання покарань, завданням яких і є виправлення та ресоціалізація засудженого, а також

здійснюється відповідними державними та громадськими організаціями у разі звільнення особи від реального кримінального покарання (умовне засудження, відстрочка виконання вироку тощо);

4) профілактика рецидиву (постпенітенціарний вид) стосується саме тих осіб, які відбули кримінальне покарання у виді позбавлення волі, але підлягають нагляду з метою запобігання рецидиву. Завданням цього виду профілактики є повернення до загальноприйнятого суспільного життя осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі (надання допомоги у працевлаштуванні, проживанні тощо) [96, с. 183; 149, с. 312].

Індивідуальна профілактика – це діяльність, спрямована на виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення правопорушень, і здійснення впливу на них та їхнє довколишнє соціальне середовище (мікросередовище) з метою позитивної корекції їхньої поведінки, усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних чинників, що діють у цій сфері. Крім внутрішніх інформаційних потоків, необхідних для реалізації заходів та організації індивідуальної профілактики корисливих злочинів, скоєних неповнолітніми, має також відбуватися систематичне інформування населення про відповідну діяльність суб'єктів попередження.

Незважаючи на це, індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх не підлягала комплексному кримінологічному дослідженню, не сформовано окремої галузі кримінологічних знань про неї. Напрацювання за цією проблематикою є доволі фрагментарними і поверховими, підмінени стереотипними уявленнями про так звану загальнокримінальну злочинність. За радянських часів кримінологічна думка розвивалася шляхом дослідження найбільш поширених різновидів корисливих злочинів неповнолітніх, здебільшого посягань проти власності. Такий дослідницький підхід панує і дотепер. Як наслідок, серед науковців не вироблено навіть єдиної позиції стосовно типологічної належності групи корисливих злочинів неповнолітніх, ведучи мову саме про проведення індивідуальної профілактики. Також пропонували їх

вирізнити в окрему підгрупу у структурі загальної чи індивідуальної профілактики [25, с. 123].

Отже, маємо ситуацію, коли теоретичний рівень пізнання досить специфічного соціально-правового явища корисливої злочинності неповнолітніх фактично підмінений дослідженнями окремих його проявів, а набутий емпіричний матеріал не піддавався синтезу на найвищому рівні наукових узагальнень.

Показовим у цьому плані є те, що більшість дослідників взагалі не пропонують жодного підходу до його дефініції поняття «індивідуальна профілактика злочинності неповнолітніх», а просто констатують факт існування такого явища. Ще складніше питання має місце у частині розуміння форм і методів індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніх.

Можна припустити, що як вивчення, так і практичне проведення індивідуальної профілактики злочинів пов'язане з подоланням значних труднощів, чимало з яких зумовлено особливостями сучасної ситуації.

Актуальною проблемою є зробити індивідуальну профілактику невід'ємним елементом боротьби зі злочинністю, більш предметно дослідити в межах кримінологічного дослідження. Діяльність із попередження злочинів, що традиційно здійснювалася переважно «від злочину» або «від злочинця», необхідно значною мірою переорієнтувати до віктимологічної профілактики, головним призначенням якої є допомога людині уникнути небезпеки стати жертвою злочину. Це дасть змогу охопити превентивним впливом велику кількість людей – потенційних жертв корисливих злочинів. Для здійснення індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніх органи державної влади та громадськість повинні вживати заходи щодо цілеспрямованого коригування відхилень у розвитку особистості на початкових етапах соціалізації, щоб не допустити вчинення неповнолітніми протиправних дій, а також щодо злочинного рецидиву [18].

Погіршення соціально-економічної ситуації в країні негативно впливає на криміногенну ситуацію, зумовлює необхідність формування принципово нових

підходів до розв'язання проблем у сфері профілактики правопорушень. Комплексне розв'язання проблем можливе за умови вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на підвищення ефективності профілактики правопорушень [91, с. 167–175].

Вище зазначене Б.М. Головкіним свідчить про те, що сукупність інформації зібрана для висвітлення питання щодо кримінологічного аналізу кількісних показників корисливої насильницької злочинності в Україні. Ця інформація є узагальненою та потребує детального аналізу. Тому вважаємо, що актуальним є питання розроблення дієвих заходів щодо недопущення неповнолітніх до протиправної діяльності [22, с. 165].

Дієвим засобом вирішення завдань щодо подолання злочинності, на нашу думку, є моніторинг стану підліткової злочинності серед неповнолітніх, аналіз одержаних даних і вчасне реагування на негативні явища у молодіжному середовищі. Індивідуальна профілактична робота проводиться також з особами, що є потенційними та реальними жертвами злочинів унаслідок своєї поведінки, способу життя, фізичних або психічних особливостей, соціально-рольових цінностей. Дотримуємось також думки, що індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх починається з виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну небезпеку вчинення ними злочинів. Повнота виявлення таких осіб можлива за допомогою систематичного і своєчасного надходження і вивчення інформації з усіх можливих джерел (оперативно-профілактичні обліки, кримінальні провадження, матеріали про адміністративні та інші правопорушення, вироки судів, матеріали виправних установ, заяви і листи громадян, повідомлення державних, недержавних органів і організацій, матеріали періодичної преси, радіо, телебачення).

Проблема нормативно-правового забезпечення шляхів удосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх як цілісного механізму має комплексний характер. Важливо узагальнити рекомендації щодо можливості розроблення досконалішого механізму

нормативно-правового забезпечення заходів та способів індивідуальної профілактики злочинності серед неповнолітніх на рівні законодавчих актів.

1.2 Кримінологічний зміст поняття корисливих злочинів неповнолітніх

Злочинна поведінка неповнолітніх та молоді має шість особливостей, які виявляються у рівні, структурі, динаміці цієї злочинності, у причинах, умовах, мотивації злочинів. Ці особливості зумовлені певними рисами неповнолітніх і їхнім правовим статусом у суспільстві. Саме цим визначається і специфіка організації системи профілактики злочинної поведінки неповнолітніх та молоді.

Організація надійної системи профілактики злочинних проявів неповнолітніх є одним з пріоритетних напрямків боротьби зі злочинністю майже у всіх країнах світу. Таке особливе ставлення до злочинної поведінки неповнолітніх з боку громадських організацій і державних служб зумовлено низкою обставин [86, с. 137; 91, с. 32].

Розглядаючи з позицій права злочин як елемент злочинності, його можна трактувати як порівняно ізольований акт порушення людиною певної кримінальної заборони. Кримінально-правовий аналіз злочину дає змогу виявити певну систему ознак, необхідних і достатніх для визначення того, що особа вчинила діяння, заборонене конкретною нормою кримінального закону, та відповідно до неї підлягає кримінальній відповідальності.

У ст. 11 КК України наведено таке визначення поняття злочину: «злочином визнається передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Не є злочином дія або бездіяльність, яка, хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [81].

Злочинність – історично мінливе соціально-правове явище, що має свої закономірності, кількісні та якісні характеристики та спричиняє шкідливі

наслідки для суспільства й окремих людей. Співвідношення злочинності та конкретних злочинів – це співвідношення цілого та частини, загального та одиничного [167, с. 101].

Вважаємо, що необхідність ґрунтовного вивчення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх зумовлена такими причинами:

- по-перше, сьогодні в Україні, зважаючи на економічні, соціальні та політичні зміни, значно зросла злочинність цього виду порівняно з іншими видами злочинів;

- по-друге, неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини, вирізняє від інших антисуспільне ставлення до дійсності, суспільно-моральний сенс якого складається з непомірного зростання матеріальних потреб, прагнення до нагромадження (так званий набувальний синдром);

- по-третє, останні дослідження, які більш-менш стосуються питань кримінально-правової боротьби з корисливими злочинами неповнолітніх, були проведені у 80-х – на початку 90-х років. А за останні роки ХХІ ст. цей вид злочинів суттєво змінився.

На думку вчених, злочин – діяння винне. Винність особи припускає її здатність звітувати за свої дії та керувати ними. Лише за таких умов може йтися про відповідальність. В іншому випадку покарання буде безглуздою помстою [167, с. 5; 74, с. 6].

На запитання «На Вашу думку, злочинність – явище позитивне»:

- «так» - відповіли 30 осіб (10 %);
- «явище негативне» - «ні» відповіли - 270 осіб (70 %).

Результати проведеного нами анкетування серед неповнолітніх загальноосвітніх шкіл міст різних регіонів виявили недостатній рівень їх поінформованості щодо питань правової відповідальності. Незважаючи на це, приємно спостерігати, що більшість молоді усвідомлює негативні наслідки вчинення злочину (в нашому дослідженні – крадіжки, грабежу та розбою). Кожен повинен розуміти, як важливо виховувати в собі найкращі риси, не порушувати закон, бути обізнаним і вміти постояти за себе та інших. Все це здобувається

нелегкою працею над собою, а також знанням законів, що нас захищають. Тому що незнання законів не звільняє особу від відповідальності. А закон – це найвищий прояв людської мудрості.

На підставі вивчення юридичної літератури та законодавства проаналізовано питання щодо індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, оцінено стан досліджень зазначеної проблематики у контексті розвитку предмета і завдань кримінологічної науки.

Визначаючи особливості кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх, варто зауважити, що злочинність неповнолітніх здебільшого загальнокримінальної спрямованості. Структура злочинності неповнолітніх має свої особливості, порівняно зі структурою загальної злочинності. Зокрема, у кримінологічних джерелах зазначено, що структура злочинності неповнолітніх набуває усіченого вигляду, зважаючи на значну перевагу таких видів злочинів, як крадіжки, хуліганства (разом становлять понад дві третини злочинів), грабежі та незаконне заволодіння транспортними засобами [96, с. 289; 92, с. 173–176].

Злочинність неповнолітніх завжди була і залишається гостро актуальною правовою і суспільною проблемою, оскільки, з одного боку, відображає загальні тенденції сучасної злочинності і показує тенденції її розвитку на майбутнє, а з іншого, – демонструє стан морального здоров'я суспільства.

Беручи до уваги напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених, можемо зазначити, що комплексне кримінологічне дослідження проблем запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми в Україні, достатньо не проводилось. Низка питань кримінологічної характеристики цієї категорії злочинів залишається нерозв'язаною, а в кримінологічній науці не сформовано цілісне уявлення про специфічні, в умовах нинішньої ситуації, напрями комплексного використання органами влади та правоохоронними інституціями превентивних засобів на загальному, спеціальному та особливо індивідуальному рівнях [7, с.560].

Аналіз кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх дає змогу простежити її найбільш характерні риси, головні тенденції кількісно-

якісних показників, що в комплексі дає підстави оцінити її сучасний стан та визначити основні шляхи попередження.

Право приватної власності, згідно зі ст. 41 Конституції України, є непорушним. Кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Тобто злочини проти власності посягають на одне з основних конституційних прав людини, чим і визначено їх суспільну небезпечність [73].

Злочини проти власності значною мірою різняться за предметом посягання, що потребує їх типології, тобто поділу на певні групи. Найбільш прийнятною, на наш погляд, є така типологія [108, с. 158–159]:

1) протиправне безоплатне вилучення чужого майна й обернення його на свою користь (на користь інших осіб), що завдає шкоди власникові (ст. 185–191 КК України);

2) корисливе завдання шкоди власникові без обернення чужого майна на свою користь (на користь інших осіб) або з оберненням на свою користь майна, що не належить нікому. До цих злочинів належать діяння, передбачені ст. 192 КК України, у вигляді протиправного використання чужого майна (наприклад, самовільне використання чужих транспортних засобів, звернення на свою користь грошей за проїзд пасажирів у громадському чи приватному транспорті, продаж товару за заниженими цінами), ст. 193 (привласнення знайденого майна, що має виняткову історичну, художню, культурну цінність чи є скарбом), ст. 198 КК України (придбання або збут майна, здобутого завідомо злочинним шляхом);

3) некорисливі посягання на власність, пов'язані із завданням шкоди власникові, а саме: умисне (ст. 194 КК України) чи необережне (ст. 196 КК України) пошкодження майна, погроза знищення майна (ст. 195) чи порушення обов'язків щодо його охорони (ст. 197 КК України). Згідно зі ст. 22 КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років. Відповідальність у віці від 14 років настає лише за обмежений перелік злочинів, зокрема корисливих, а саме: крадіжку (ст. 185 КК України), викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових

припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ч. 1 ст. 262 КК України), викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ч. 1 ст. 308 КК України), вимагання (ст. 189, 262, 308 КК України), умисне знищення або пошкодження майна (ч. 2 ст. 194 КК України), умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ч. 2 ст. 347 КК України), умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 352 КК України), умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 2 ст. 378 КК України), умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ч. 2–3 ст. 399), незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 1 ст. 289 КК України).

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що найбільш поширеними й типовими для неповнолітніх корисливими злочинами є крадіжка (ст. 185 КК України), шахрайство, тобто заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України), а також незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України).

Нині у нашій країні доволі високий рівень корисливої злочинності неповнолітніх, зокрема, надміру високою є латентна злочинність цього виду. Треба зважати не тільки на те, що останніми роками злочинність цієї категорії тяжіє до зростання, а й на те, що серед злочинів цієї вікової групи осіб збільшується кількість діянь із підвищеною суспільною небезпекою. Помітно змінюється характер злочинності неповнолітніх, в її систему активно проникають рецидивні діяння, озброєні, пов'язані з кримінальним професіоналізмом. Злочинність неповнолітніх зростає непропорційно до кількості підлітково-юнацького населення країни. Приріст злочинності серед них значно випереджав зростання підлітково-юнацької вікової групи: якщо перша збільшилася приблизно удвічі, то друга зменшилася на 15–20%, тобто значна частка підлітків втягується у

злочинну діяльність. Звідси – велика вірогідність рецидиву. Не дивно, що за останні чотири роки середній вік осіб, які неодноразово вчиняли злочини, зменшився на 3-4 роки. Згідно із статистичними даними простежуємо саме таку тенденцію вчинення корисливих злочинів неповнолітніми, а саме крадіжки, грабежу та розбою [31; 136]:

Рік	Вид злочину	Вікова категорія осіб, які вчинили злочин		Усього
		14–16 років	16–18 років	
2016	Крадіжка	786	1472	2642
	Грабіж	86	233	
	Розбій	15	50	
2017	Крадіжка	670	1257	2368
	Грабіж	102	254	
	Розбій	12	73	
2018	Крадіжка	654	1222	2206
	Грабіж	81	209	
	Розбій	14	26	
2019	Крадіжка	567	986	1889
	Грабіж	91	180	
	Розбій	18	47	

Показники офіційної статистики корисливої злочинності неповнолітніх можна вважати умовними.

Злочини проти власності мають самотійну об’єктивну (посягання на право власності на майно – безоплатне заволодіння чужою матеріальною цінністю, незаконне одержання майнової вигоди від неї, протиправне уникнення певних майнових витрат) і суб’єктивну (прямий умисел – свідоме вчинення злочину)

сторони. Вони порушують конституційне право власності громадян, завдають майнової шкоди значному колу суб'єктів правовідносин.

Корисливі злочини, що вчиняються неповнолітніми, а саме крадіжки, грабежі та розбої, завжди зумовлюють підвищену увагу суспільства. Це цілком обґрунтовано, по-перше, тим, що поширення злочинів та інших правопорушень цієї категорії руйнівню впливає на молодь, яка є резервом соціального, культурного, політичного, економічного розвитку держави. По-друге, злочинність неповнолітніх майнового характеру можна розглядати як прогностичну для всієї злочинності, бо неповнолітні злочинці – це резерв дорослої злочинності. Тому не випадково попередження злочинів та інших правопорушень серед цієї категорії населення вважають важливим аспектом попередження загальної злочинності у суспільстві і розглядають у світових масштабах [108, с. 8]:

Злочини проти власності	Кримінальні правопорушення, вчинені неповнолітніми або за їх участю				
	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік	червень 2020 рік
Крадіжка (ст. 185 КК України)	3286	3426	2935	2467	880
Грабіж (ст. 186 КК України)	4405	433	387	380	152
Розбій (ст. 187 КК України)	103	107	96	73	22
Усього	3794	3966	3418	2920	1054

Наведені статистичні дані взято з офіційного сайту Генеральної прокуратури [11].

Необхідними умовами для вчинення корисливих злочинів неповнолітніми визнають несприятливі умови життя і соціалізації різних верств населення, негативні явища і процеси, під впливом яких виникають криміногенні деформації елементів суспільної свідомості. Для реалізації намірів мають бути ще й достатні

умови, що знижують ризики кримінальної відповідальності та підвищують шанси досягнення кінцевого результату (додатково мотивують) [80, с. 76].

Варто погодитись, що антисоціальна поведінка неповнолітніх взаємно детермінована впливом багатьох чинників, а саме мікросередовищем та індивідуальними особливостями реагування на різні життєві невдачі. Підлітковий вік – це такий період, коли дитина не має стійких сформованих особистісних цінностей, вона може потрапляти під вплив осіб, які є для неї авторитетом або прикладом для наслідування, не завжди позитивним. А тому дорослим слід оточити дитину любов'ю та увагою, зосередити всі зусилля, щоб виховати її чуйною, доброзичливою, гуманною, здатною прийти на допомогу.

Потерпілими від злочинів, які вчинені неповнолітніми, здебільшого є члени їхніх сімей, інші родичі чи особи найближчого побутового оточення. Серед потерпілих переважають неповнолітні, хоча останнім часом, внаслідок групових злочинних посягань, потерпілими дедалі частіше стають дорослі, зокрема, підприємці, інші представники бізнесу, інколи правоохоронці, коли посягання вчиняються з метою заволодіння зброєю. Жертвами групових хуліганських проявів неповнолітніх щораз частіше стають самотні особи похилого віку, особи, які перебувають в уразливому стані, через наявність якого не можуть чинити адекватного фізичного опору агресивно налаштованим підліткам [22, с. 292–299].

Наше дослідження виявило, що найбільшою віктимністю вирізняються неповнолітні особи чоловічої статі, а це 73,3 % (див. Додаток Б).

Загальнокримінальна корислива злочинність – це сукупність відповідних злочинів, тобто діянь, які пов'язані з прямим незаконним заволодінням чужим майном, що вчиняються з корисливих мотивів і з метою протиправного збагачення за рахунок цього майна, причому без використання суб'єктами свого службового становища та без порушення господарських зв'язків і відносин у сфері економіки. Це передусім крадіжки, грабежі, розбої, шахрайство, вимагання, вбивство з корисливих мотивів у різних формах [44].

Суттєві ознаки загальнокримінальних корисливих злочинів такі:

- посягання на чуже майно, враховуючи гроші та цінні папери, та інші предмети власності. Вимагання може бути пов'язане з вимогою передачі права на майно;

- корислива мета – протиправне безоплатне вилучення або повернення чужого майна на користь винного;

- корисливе посягання вчиняється поза господарською діяльністю або без використання винним свого становища у сфері виробництва, розподілу, обігу матеріальних цінностей.

Залежно від способу досягнення корисливої мети ці злочини поділяють на:

- загальнокримінальні корисливі злочини, що не поєднані з насильством (крадіжки, грабежі без ознак насильства та шахрайства);

- загальнокримінальні корисливі злочини, які поєднані з насильством (насильницький грабіж, розбій, вимагання) [162, с. 215].

На підставі вищенаведеного можемо підсумувати, що цей вид злочинів характеризується єдністю таких сутнісних ознак:

- предметом злочинного посягання є чуже майно, право на майно або дії майнового характеру;

- умисною формою вини та наявністю корисливого мотиву.

Злочинна поведінка корисливих злочинів неповнолітніх має свої особливості, які виявляються у рівні, структурі, динаміці цієї злочинності, у причинах, умовах, мотивації злочинів. Ці особливості зумовлені певними рисами неповнолітніх і їхнім правовим статусом у суспільстві. Саме цим визначається і специфіка організації системи профілактики злочинної поведінки неповнолітніх та молоді.

Організація надійної системи індивідуальної профілактики злочинних проявів неповнолітніх є одним з пріоритетних напрямків боротьби зі злочинністю. Адже злочинність серед неповнолітніх є резервом дорослої злочинності. Кримінологічні дослідження свідчать, що свій перший злочин рецидивісти вчиняють зазвичай у неповнолітньому віці. Злочинні прояви неповнолітніх чутливіші до заходів протидії їм, тому неповнолітні злочинці більше піддаються

профілактичному впливу, ніж дорослі злочинці. Організація ефективної системи профілактики злочинів серед неповнолітніх забезпечує зниження рівня злочинності серед дорослих осіб у майбутньому і зміцнення правопорядку в суспільстві у цілому.

Корисливі злочини неповнолітніх є різновидом більш загального соціального феномену – злочинності в цілому. Тому закономірно, що злочинності неповнолітніх притаманні всі змістовні ознаки злочинності в цілому. Передусім зауважимо, що злочинність неповнолітніх – це своєрідний індикатор соціальної ситуації в країні. Зростання корисливої злочинності неповнолітніх здебільшого свідчить про несприятливі соціальні процеси. Аналіз злочинності неповнолітніх є, з одного боку, інструментом виявлення криміногенних чинників у соціумі, а з іншого – базою для прогнозування злочинності в цілому [75, с. 431].

Можна погодитись, що злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, оскільки якісно та кількісно відрізняється від злочинності дорослих, що зумовлюється віком злочинців, який характеризується не тільки низкою соціально-психологічних особливостей цієї категорії, а й їх правовим статусом у суспільстві. Зокрема, навіть з правового погляду, виокремлення корисливих злочинів неповнолітніх в окремий вид злочинності здійснюється на підставі такої специфічної кримінально-значущої інтегративної ознаки, як вік особи злочинця (суб'єкта злочину). Зауважимо, що у нашому соціологічному дослідженні на запитання «Ваш вік» «12–14 років» зазначили 22 особи (7,3 %); «14–16 років» – 120 осіб (40,0 %); «16–18 років» – 158 осіб (52,7%).

Отже, злочинність неповнолітніх охоплює випадки, коли злочини вчинено особами (суб'єктами злочину) – у віці від 14 до 18 років, які знаходять своє відображення у даних статистики. Згідно із ст. 22 КК України, суб'єктом злочину, за загальним правилом, може бути особа, яка досягла 16 років, а в окремих випадках, передбачених ч. 2 цієї статті, – з 14 років. З психологічного погляду, коли ведуть мову про злочинність неповнолітніх, то насамперед мають на увазі злочинну поведінку членів суспільства, які перебувають на стадії формування

особистості, життєвої позиції, переходу від життя під опікою сім'ї і школи до самостійного життя, усвідомлення загальноприйнятих у суспільстві соціальних цінностей і, крім того, виконання своїх особистих функцій в ньому. Несформованість емоціональної сфери і морально-психологічних настанов на різноманітні життєві ситуації зумовлює особливу вразливість неповнолітніх щодо негативного впливу на їхню поведінку і неадекватну реакцію на проблемні ситуації [81; 94, с. 280].

Водночас ці ж характеристики неповнолітніх забезпечують їхню підвищену, порівняно з дорослими, чутливість до профілактичних заходів.

Віковими особливостями зумовлюється й мотиваційна специфіка злочинної поведінки неповнолітніх. Часто ці кримінальні правопорушення відбуваються на ґрунті бешкетництва, помилково зрозумілої романтики, прагнення до самоствердження, наслідування авторитетів. Мотиви підліткових злочинів у багатьох випадках відрізняються інфантильністю, а вся структура їхньої кримінальної поведінки – не транзитивністю (необґрунтованістю, необдуманістю). На передній план тут виступають спонукання, пов'язані з хибним розумінням товариства, особистісної самореалізації, панування престижно-споживчих інтересів, прагнення до самоствердження в референтно-асоціалній групі, підпорядкованість груповому тиску, демонстративний протест [135, с. 311, 314].

Втім, чим старшим є неповнолітній, тим більше його кримінальна мотивація наближається до поведінки дорослих злочинців, тим більш суттєві його злочинні дії. Грабежі, розбої, вбивства і зґвалтування відбуваються вже не внаслідок інфантильності, а внаслідок глибокої кримінальної зараженості неповнолітніх злочинців. Важливу роль у цьому відіграє те, що однією з особливостей злочинності неповнолітніх є її залежність від злочинності дорослих, в основі якої – психологічний механізм наслідування [40, с. 82].

На нашу думку, неповнолітні, які вчиняють крадіжку, грабіж чи розбій, прагнуть завдяки цьому самоствердитись на тлі дорослих.

Порівняно з дорослою злочинністю, для злочинності неповнолітніх характерною є підвищена латентність, оскільки багато злочинів, які вчиняються неповнолітніми, дорослими сприймаються як пустощі через недостатню соціальну зрілість (наприклад, крадіжки у сім'ї, сусідів, навчальних закладах, хуліганські бійки, відбирання грошей та речей у молодших). Зважаючи на те, що цьому не надається належного значення, або через небажання «виносити сміття з хати», про такі дії дорослі здебільшого не повідомляють органи поліції [120, с.169].

На наш погляд, базовими причинами вчинення неповнолітніми протиправних дій є недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування дорослих, не завжди позитивний вплив на дітей оточуючого середовища, намагання звільнитися від опіки з боку батьків, віра у безкарність, недостатній рівень самокритичного ставлення до власних вчинків, хибна оцінка складних життєвих ситуацій, вживання спиртних напоїв чи наркотичних речовин, безконтрольність з боку вихователів, недостатній рівень профілактичної роботи з неповнолітніми тощо.

Розглядаючи структурні характеристики корисливих злочинів неповнолітніх, варто звернути увагу й на нерівномірну динаміку за різними часовими показниками (час доби, день тижня, сезон року), що можна пояснити не тільки низкою об'єктивних чинників, але й віковими психологічними особливостями підлітків. Найчастіше неповнолітні вчиняють злочини у вільний від навчання час у навчальні дні (з 15.00 до 24.00). За даними дослідників, «пік» злочинних проявів припадає на вечірній час (20.00–21.00) [1, с. 142].

Як одну з причин корисливих злочинів неповнолітніх слід виділити недостатню увагу з боку держави і громадськості до проблем неповнолітніх. Підвищений інтерес кримінологів завжди викликає розгляд якісної характеристики (структури) злочинності неповнолітніх. Із вище наведеного випливає, що найпоширенішим злочином неповнолітніх є крадіжка. У кримінологічному аспекті крадіжка – це незаконне збагачення за чужий рахунок, паразитизм. Отримання певних матеріальних благ без відповідних затрат праці й

часу значною мірою нейтралізує ризик викриття й покарання за крадіжку, роблячи її привабливим способом заволодіння чужим майном та цінностями. Нерідко підґрунтям крадіжки є заздрість, гонитва за престижем чи буденне паразитичне споживання матеріальних благ. Родзинкою крадіжки є «таємничість дійства», на яку так розраховує злодій. Для неповнолітніх це ще й привабливий елемент гри, пов'язаний з необхідністю ризику і переховування, що створює такий жаданий присмак романтики. Крадіжки, які вчиняють неповнолітні, досить неоднорідні за способом їх вчинення, місцем, предметами посягання, їхньою вартістю, спричиненими збитками. Корисливо-насильницька спрямованість злочинності неповнолітніх має свої особливості, що насамперед виявляються у способі заволодіння майном потерпілого. У неповнолітніх грабіжників і розбійників також домінують корисливі установки та меркантильні інтереси. Однак, на відміну від злодіїв, ці підлітки покладаються на фізичну та психологічну перевагу, підтримку групи й вибір слабшої жертви, що дає їм змогу розглядати відкрите заволодіння майном як найбільш швидкий, інтелектуально невибагливий і легший у «технічному» виконанні спосіб заволодіння чужим майном. Насильницький спосіб заволодіння чужим майном відображає загальну морально-психологічну спрямованість особи, що виражається у психофізіологічних стереотипах поведінки задля досягнення корисливої мети. Вибір відкритого способу заволодіння майном підвищує авторитет нападників у референтній групі. Це асоціюється із бутафорськими цінностями сміливості, суперменства, належності злочинному світу. Характерною рисою корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх є їхній груповий характер. Чисельність таких груп зазвичай становить 2-3 підлітки, проте трапляються і численніші об'єднання. У більшості випадків такі групи нестійкі (ситуативні), а тому їхня злочинна діяльність обмежується одним або декількома епізодами. Якщо до складу таких груп входять дорослі злочинці, то вони діють протягом тривалішого часу (до одного року й більше), вчиняють численні злочини, зокрема тяжкі й особливо тяжкі. Прагнення неповнолітніх до об'єднання у злочинні групи зумовлене їхніми віковими і психологічними особливостями. Серед безумовних

переваг кримінальної групи є чисельне домінування над потерпілим, підтримка і захист співучасників у разі небезпеки, сміливі приклади нахабності, жорстокості і виняткового цинізму з боку лідерів об'єднань, які підтримують злочинний дух членів групи, здійснюють колективний і особистий тиск на нерішучих осіб. Проте навіть при групових нападах неповнолітні обирають у потенційні жертви фізично слабших жінок, одноліток, осіб, які тимчасово перебувають у безпорадному стані. Дається взнаки їхня боягузливо-малодушна сутність. Найпоширенішим предметом злочинного посягання при грабежах і розбоях були мобільні телефони, ювелірні прикраси, гроші та одяг. Особливу увагу грабіжників і розбійників останнім часом привертають мобільні телефони дорогих марок, які за півціни легально реалізуються у численній мережі відповідних масштабів. Вражає холонокровність і відвертий цинізм корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх. Злочинна ідеологія насамперед приваблива для підлітків своїми споживацько-егоїстичними стандартами, комфортними умовами відпочинку, насолодою від утіх і розваг, використанням усталених правил співжиття у власних меркантильних інтересах. Примітивні уявлення про мораль, неприйняття соціальних табу і правових заборон роблять грабіж буденним, швидким і ефективним способом заволодіння чужим майном, коли можна знехтувати законними правами його власника. І якщо раніше грабежі неповнолітніх мали елемент гри, захопливої пригоди, тріумфу над поваленою жертвою, а матеріальні трофеї становили супроводжувальний другорядний елемент, то нині на перший план виходить досягнення корисливої мети, супутником якої є екстремальний злочинний романтизм [17, с. 3, 5, 9; 95].

Більшість підлітків не мають чіткого умислу на вчинення конкретного виду злочину (крадіжки, грабежу чи розбою), цілком покладаючись на випадок. За відсутності господаря майна вони вчиняють крадіжку, трапляється самотній перехожий – відберуть цінності відкрито, а якщо буде чинити опір, то грабіж переросте в розбій. Як одну з причин злочинності неповнолітніх слід зазначити недостатню увагу з боку держави і громадськості до проблем неповнолітніх [18, с.109].

На думку науковців (Б.М. Головкін, В.В. Голіна, А.І. Долгова, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, С.М. Корецький, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, В.В. Лунєєв, Г.Г. Мошак, О.Б. Сахаров, О.Ю. Шостко), викладачів, працівників різних установ, які мають справу з неповнолітніми (служби у справах неповнолітніх, спеціальні установи щодо неповнолітніх тощо), головною причиною корисливих злочинів неповнолітніх є несприятлива обстановка в сім'ї та негативний вплив дорослих. Серед чинників злочинності неповнолітніх можна окремо виділити насильство в сім'ї та негативний вплив засобів масової інформації. Відомо, що більшість неповнолітніх правопорушників не отримали батьківської любові, піклування, виховання у сім'ях, навіть зазнавали жорстокого поводження з боку близьких родичів [51, с. 98].

Наголосимо, що особливим є зв'язок неповнолітніх з алкоголізмом. Зв'язок цей прямий і зворотний. Алкогольні ексцеси неповнолітніх – це і способи дорослого самоствердження, проведення дозвілля, вільного спілкування. Вони – групові за своїм характером. Навряд чи випадки, коли підлітки вживали алкоголь поодиночі. Їм обов'язково потрібні глядачі, аудиторія, дії якої і становлять суть групового алкогольного ексцесу.

Є декілька механізмів зв'язків злочинності неповнолітніх з алкоголізмом, а саме:

1) вчинення злочинів у стані алкогольного сп'яніння за такою формулою: алкогольне сп'яніння – втрата соціального контролю – злочин;

2) вчинення злочинів у тверезому стані, але для знаходження коштів на придбання алкоголю, за такою формулою: потреба в алкоголі – корисливий злочин – алкогольне сп'яніння;

3) потреба в самостверженні – груповий алкогольний ексцес – груповий злочин;

4) систематичне пияцтво – алкогольна хвороба – систематичні корисливі злочини – систематичне пияцтво [110, с. 50–53].

Вищезазначене є лише окремими особливостями корисливих злочинів неповнолітніх, на які вбачається необхідним передусім зважати практикам у профілактичній діяльності. А втім, злочинність неповнолітніх є самостійною кримінологічною проблемою, яка потребує подальшого ґрунтовного вивчення з метою розроблення комплексних заходів для ефективної протидії їй.

Підсумовуючи, вважаємо за можливе запропонувати наступне розуміння злочинності неповнолітніх - «порівняно масовий соціальний феномен, що виражається у статистичній сукупності фактів протиправної (кримінально-забороненої) поведінки суб'єктів злочину у віці від 14 до 18 років на певній території за відповідний період часу». Детермінаційний комплекс корисливої злочинності неповнолітніх характеризується розгалуженістю та обтяженістю біологічними, зумовленими віковими особливостями. Провідна роль у процесі генерації кримінальної поведінки неповнолітніх визнається саме за соціальними детермінантами, що наявні передусім у мікросоціальному середовищі та інформаційному просторі. У сучасних умовах кримінологічна наука шукає шляхи вдосконалення механізму боротьби з корисливими злочинами неповнолітніх, готує теоретичні моделі нормативних актів з метою попередження злочинів, дає оцінку заходам, що здійснюються, а також обґрунтовує введення нових, теоретично визначає оптимальне співвідношення між караючим впливом на злочинців та не караючим попередженням злочинів. На нашу думку, розглянуті кримінологічні характеристики корисливого злочинця допоможуть скласти уявлення про кримінологічно значні процеси (соціальні, економічні, моральні, психологічні), визначити напрямки і розробити загальні заходи з профілактики корисливих злочинів неповнолітніх працівниками правоохоронних органів.

1.3 Особливості кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Сучасна Україна, яка обрала своїм шляхом європейське майбутнє, зобов'язана всебічно впливати на функціонування правоохоронних органів, а

кримінологічне забезпечення є одним із найважливіших процесів, що зумовлюють їх розвиток. Важливим у вивченні процесів кримінологічного забезпечення є визначення його принципів, які є недостатньо дослідженими з позиції як теорії права, так і кримінології. Саме тому аналіз поняття та принципів кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх в умовах сьогодення є однією з найактуальніших юридичних тем та налагодження взаємного зв'язку з індивідуальною профілактикою корисливих злочинів неповнолітніх загалом.

Думку про те, що профілактика злочинів повинна мати пріоритет перед каральною політикою держави, висловив ще Платон у IV ст. до н. е. Проте її практичне втілення відбулося порівняно недавно. Ця думка дістала правову аргументацію у працях юристів класичної школи кримінального права у XVIII ст., які заклали основу нової політики у протидії злочинності. Сутність цієї політики висловлена у такій тезі: «мудрий законодавець запобіжить злочину, щоб не бути змушеним карати за нього».

Без уміння оперувати сучасними кримінологічними знаннями неможливо розробляти і здійснювати заходи протидії злочинності, творчо використовувати позитивний досвід у цій справі зарубіжних країн, їхні внутрішні та міжнародно-правові акти щодо боротьби зі злочинністю, враховуючи її транснаціональний характер. Суттєві зміни соціально-економічних умов призвели до зруйнування старої системи профілактики злочинів та становлення нових підходів до запобігання їм. Змінилася кримінологічна характеристика злочинності, особливо її детермінанти і криміногенні чинники, що формують особу злочинця [88, с. 320].

Профілактику корисливих злочинів неповнолітніх розглядають у широкому (загальносоціальному) та вузькому (спеціально-кримінологічному) аспектах. Профілактика – це будь-які корисні суспільству заходи та дії, функціонування усіх позитивних соціальних інститутів у економічній, політичній, моральній та інших сферах. У сукупності ці заходи, дії, інститути називають загальносоціальним попередженням, превентивний потенціал якого реалізується опосередковано, у результаті удосконалення економічної, політичної, моральної

та інших сфер життєдіяльності суспільства. Загальносоціальне попередження є основою, фундаментом спеціально-кримінологічного (спеціального) попередження, заходи якого прямо чи безпосередньо спрямовані на недопущення злочинів. Чим досконаліше загальносоціальне попередження, тим вужчим є «коло діяльності» спеціального попередження. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів – це діяльність спеціальних державних та недержавних органів, а також їхніх представників з метою виявлення і нейтралізації детермінант злочинів, здійснення позитивного коректуючого впливу на осіб із кримінально орієнтованою поведінкою, недопущення злочинів, що готуються та вже розпочалися [88, с. 82, 96].

Профілактичну діяльність у широкому розумінні розглядають як один із засобів соціального регулювання суспільних відносин з метою ліквідації детермінант злочинності, як взаємодію заходів виховно-педагогічного, організаційного та правового характеру, як поєднання різних рівнів попередження злочинності. Поняття «профілактика злочинів» може тлумачитися у вузькому (кримінально-правовому) і широкому (кримінологічному) розуміннях. Під кримінально-правовою профілактикою розглядають заходи, що здійснюються у процесі призначення покарання та його виконання. У такому значенні ідея профілактики злочинів пронизує всю систему кримінально-правових, кримінально-процесуальних і кримінально-виконавчих інститутів [97, с. 320].

На наш погляд, надзвичайна динамічність феномену корисливої злочинності неповнолітніх, його залежність від змін соціокультурних умов життя суспільства не дає змоги вважати проблему цілком вирішеною. Ефективність профілактичної діяльності залежить від правильного розуміння її сутності. Нині в юридичній літературі й на практиці поряд з терміном «профілактика» вживають поняття «запобігання», «попередження», «протидія», причому єдиного підходу до розуміння цих термінів у науці не напрацьовано.

Утім практика протидії злочинності свідчить, що, визначаючи поняття «профілактика злочинів», потрібно виходити з економічних, соціально-політичних, моральних, психологічних, правових та інших, більш широких

позицій. Такий підхід дає можливість сформулювати це поняття у широкому розумінні, що охоплює різні заходи державних органів і громадських організацій. Йдеться про те, щоб не допустити існування злочинності у майбутньому, а у найближчій перспективі – якомога більше обмежувати її вияви [93, с. 19].

У науковій літературі наводять різні визначення індивідуальної профілактики злочинів, але найбільш конкретизованим є таке: індивідуальна профілактика – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, яка профілактуюється, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки. Індивідуальна профілактика – складний вид діяльності, оскільки вона завжди пов'язана з конкретною людиною, її індивідуальною неповторністю, зі специфікою її життєвого досвіду. Тому, оцінюючи її результативність, необхідно зважати на те, що, по-перше, ефективність профілактики злочинів досягається завдяки застосуванню не одного окремо взятого заходу, а цілого їх комплексу; по-друге, результат профілактичної роботи, за тих самих форм і методів, суттєво змінюється залежно від ступеня криміногенності кожного із трьох основних детермінантів злочинної поведінки (особи, мікросередовища та конкретної ситуації); по-третє, інтенсивність профілактичних заходів перебуває у прямій залежності від ступеня вияву зазначених криміногенних чинників [7, с. 215].

Як вважає А.Ф. Зелінський, профілактика не має на увазі конкретний злочин, а забезпечується через запобігання криміногенним ситуаціям, їх усунення, ослаблення дії криміногенних чинників, захист об'єктів від посягань тощо. Запобігання злочинам спрямоване на перешкоджання здійсненню злочинного наміру конкретної особи до початку посягання на стадіях виявлення наміру або готування до злочину. Припинення спрямоване на злочинну діяльність, що вже розпочалася, та має на меті забезпечити ненастання її шкідливих наслідків [102, с. 9].

Отже, варто відрізнити профілактику злочинів від інших видів соціального управління за ознакою цілеспрямованості. Таке трактування дає змогу виокремити більш конкретні відмінності профілактики від інших видів діяльності, беручи до уваги і ті, які об'єктивно мають профілактичне значення.

А.П. Закалюк схиляється до терміна «запобігання» злочинності і тлумачить його як «різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкодженні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю – усунення їхньої дії» [46, с.324].

Цілком очевидно, що хоча попередньо автори і зазначають про відмінність цих понять, однак надають обом термінам однакового значення.

Ми підтримуємо позицію А.П. Закалюка в тому, що етимологічно вони не є тотожними. Визначенню діяльності, спрямованої на боротьбу зі злочинністю, відповідає саме термін «запобігання», оскільки слово «попередження» в українській мові вживається у значенні «попереджувати про щось».

Проте серед кримінологів домінує погляд, що поняття «профілактика», «попередження» та «припинення» злочинів суттєво різняться. Попередження розглядають як виявлення осіб, які намагаються скоїти злочин, та застосування проти них заходів для припинення їхньої діяльності; профілактику – як виявлення та усунення причин і умов злочинів; припинення – як виявлення осіб, які готуються до вчинення злочину, та вжиття до них заходів з метою недопущення переростання підготовчих дій у замах на злочин або закінчений злочин [99, с. 3–4].

Ми вважаємо, що проблема співвідношення цих понять виникає тоді, коли є правомірність застосування одного поняття замість іншого. Складається думка, що розмежування та уточнення понять не є особливою філософською проблемою. Вони мають концептуальний характер для розвитку всієї науки і велике пізнавальне значення.

Зважаючи на це, вважаємо за необхідне провести аналіз основних наукових поглядів учених стосовно визначення зазначених понять і побудувати власну

науково обґрунтовану модель співвідношення наведених понять з окресленням їхніх складових елементів. Серед наукової спільноти кримінологів теж немає одностайної думки щодо вище зазначених понять, бо жодне наукове визначення не може бути в повному обсязі визнане остаточним, поки існує альтернативне.

А.Ф. Зелінський [51, с. 66], А.Г. Лекарь [99, с. 83], А.Б. Сахаров [158, с. 6] попередження розглядають як практичну діяльність не лише відповідних державних органів, але й громадськості щодо виявлення осіб, які мають намір вчинити злочин, з метою недопущення реалізації цих намірів у злочинні дії.

Вперше запропонував поняття оперативно-розшукової профілактики В.Г. Самойлов. Він її визначив як урегульовану відомчими нормативними актами діяльність оперативних підрозділів, спрямовану на проведення індивідуально-профілактичних заходів стосовно осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів [157, с. 14].

Е.О. Дідоренко і С.С. Овчинський трактують профілактику як комплекс заходів, здійснюваних поза межами і методами оперативно-розшукової діяльності (ОРД) [38, с. 13].

І.П. Козаченко розглядає профілактику як систему оперативного контролю і профілактичного впливу щодо осіб, які мають намір вчинити злочин чи готуються до злочину [70, с. 4].

П.І. Іванов профілактику трактує як систему розвідувально-пошукових заходів, які здійснюють працівник оперативно-розшукових апаратів МВС із використанням переважно спеціальних сил, засобів і методів з метою виявлення і усунення причин злочинів, умов, що їм сприяють, а також осіб, які готуються вчинити злочин, вжиття до них заходів щодо недопущення переростання підготовчих дій у замах, а замах – у завершений злочин [54, с.48]. На нашу думку, вищенаведене визначення дуже широке та поглинає поняття «профілактика», «запобігання» та «припинення» злочину.

Суттєвою ознакою корисливих злочинів неповнолітніх є те, що вона набуває в Україні дедалі більш організованого, групового характеру. Частка

корисливих злочинів із застосуванням насильства, вчинених у групі, становить від 50 до 80%. Найбільш поширеними серед них є злочини, що мають корисливо-насильницьку спрямованість. Це розбій, грабіж, шахрайство, вимагання, вбивство з корисливих мотивів [86, с. 260].

Кримінальні молодіжні угруповання різних ступенів організованості виявлені у всіх великих обласних центрах країни. Вони утворюються за місцем навчання чи проживання молоді та мають здебільшого м'який характер. Групи, до яких належали тільки неповнолітні, становлять 65,2 %; групи, в злочинах яких брав участь дорослий (дорослі), – 25,8 %; групи дорослих, у діяльності яких брав участь неповнолітній (неповнолітні), – 9,0 % [18; 65, с. 295].

На підставі нашого соціологічного опитування неповнолітніх, яке відображено в додатку Б, виявили погіршення якісних показників корисливої злочинності неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбоїв, підвищення її суспільної небезпечності, що зумовлює пошук нових підходів щодо протидії цьому різновиду злочинних проявів. Такі результати слід розглядати у прив'язці до місця вчинення певних злочинів (у нашому випадку – опитування по областях).

На підтвердження цієї думки наведемо відповіді неповнолітніх на запитання «Як часто Ви у навчальному закладі були присутні на запобіжних заходах щодо запобігання корисливих злочинів (крадіжок, грабежу, розбоїв) з боку неповнолітніх?»:

- «раз у рік» – 10 осіб (3,3 %);
- «раз у місяць» – 10 осіб (3,3 %);
- «жодного разу» – 280 осіб (93,4 %).

На запитання «Як, на Вашу думку, впливає професійна організована виховна робота викладачів на рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежу, розбоїв) серед неповнолітніх?»:

- «впливає позитивно» відповіли 122 особи (40,7 %);
- «впливає негативно» – 178 осіб (59,3 %).

Ці показники не враховують латентність злочинів певного виду. Кримінологічна ситуація свідчить про необхідність проведення цілеспрямованої

індивідуальної профілактичної роботи з урахуванням специфічних причин та умов, що сприяють вчиненню корисливих злочинів неповнолітніми, а саме крадіжки, грабежу та розбоїв.

Загальні засади індивідуальної профілактики правопорушень зазначені в розділі III проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» від 29 грудня 2009 року. Індивідуальну профілактику розглядають як систему цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [146].

Ми цілком погоджуємося з цим твердженням, оскільки бачимо, що в Україні створено законодавчу базу, котра має своїм завданням врегулювати соціальне й економічне становище неповнолітніх і захистити найбільш вразливі його верстви. Однак усунення наведених проблем шляхом реалізації розроблених програм, закону та поставлених завдань стикається з іншими проблемами, такими як нестабільна економічна та політична ситуації, високий рівень корумпованості держслужбовців та їхній низький професійний рівень.

Доречно зауважити, що індивідуальна профілактика – це складний вид діяльності, оскільки вона завжди пов'язана з конкретною людиною, її індивідуальною неповторністю, зі специфікою її життєвого досвіду. Тому, оцінюючи її результативність, необхідно зважати на те, що, по-перше, ефективність профілактики злочинів досягається завдяки застосуванню не одного окремо взятого заходу, а цілого їх комплексу; по-друге, результат профілактичної роботи, за тих самих форм і методів, суттєво змінюється залежно від ступеня криміногенності кожного із трьох основних детермінантів злочинної поведінки (особи, мікросередовища та конкретної ситуації); по-третє, інтенсивність профілактичних заходів перебуває у прямій залежності від ступеня вияву зазначених криміногенних чинників.

Система кримінологічного забезпечення охоплює широкий спектр способів, засобів та умов, що впливають на розвиток правоохоронної системи суспільства

загалом і здійснення нею функцій зокрема. Погляди на тлумачення поняття кримінологічного забезпечення не знайшли єдиного відображення в працях учених, проте внаслідок аналізу наявного плюралізму думок можна виокремити позитивні та негативні риси в запропонованих дефініціях і сформулювати власне розуміння цієї категорії [63, с. 176].

На наше глибоке переконання, сучасний стан розвитку кримінологічної науки доводить нагальну потребу в удосконаленні кримінологічного супроводу. Варто зауважити, що корисливу злочинність неповнолітніх у юридичних науках розглянуто не як центральний елемент предмета кримінології. Можливості кримінологічного супроводу оперативно-розшукової діяльності щодо індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх на цей час не сповна реалізовані.

Кримінологічний супровід (забезпечення) індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх – це комплексне використання кримінологічних засобів із метою покращення реалізації завдань профілактичної діяльності. Переважно такі кримінологічні засоби можна використати для вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення щодо виявлення, розкриття й запобігання злочинам [62, с. 125].

Отримання інформації щодо корисливої злочинності неповнолітніх полягає в її збиранні з джерел, які можна розглядати як її носії. Найпоширенішими способами її збору є ознайомлення з документами, матеріалами, що зазвичай зберігаються в інформаційно-облікових системах, обліках, архівах, навчальних закладах, з бесід, проведених із сім'ями.

Водночас А.П. Закалюк розглянув доцільність використання кримінологічних засобів забезпечення крізь призму стадій управлінського процесу. Було акцентовано на таких кримінологічних засобах, як кримінологічні рекомендації та висновки, кримінологічний аналіз зібраної інформації, кримінологічне прогнозування й планування, кримінологічна стратегія, концепція, кримінологічні заходи [47, с. 115].

Структуру кримінологічного забезпечення в дисертаційному дослідженні В.М. Бесчасного розглянуто як інтегровану окрему теорію у структурі загальної теорії протидії злочинності. Зокрема, кримінологічне забезпечення складається з таких частин:

- забезпечення кримінологічної профілактики: а)забезпечення профілактики випередження; б)забезпечення профілактики обмеження; в)забезпечення профілактики усунення; г)забезпечення профілактики захисту;
- забезпечення відвернення злочинів;
- забезпечення припинення злочинів [58, с. 564].

Як вище зазначали, кримінологічною профілактикою корисливих злочинів неповнолітніх є сформована система дій стосовно антисуспільних явищ із метою зміцнення тенденції та зниження рівня й масштабів корисливої злочинності, а також знешкодження її коріння.

Профілактику злочинів розглядають як соціально-правовий процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, зумовлені злочинністю. Вона забезпечується всією сукупністю заходів (які здійснюють державні органи та громадські формування), спрямованими на вдосконалення суспільних відносин [164, с. 315].

Похідними є процеси випередження, обмеження, усунення та захисту, які також не є однорідними за своїм значенням, проте в контексті акцентовано, які теми дослідження є інструментами процесу кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. Варто зауважити, що зазначене тлумачення кримінологічної профілактики виступає як своєчасне усунення криміногенних чинників зовнішнього середовища, де створюються антикриміногенні умови, за наявності яких правопорушник відмовиться від наміру вчинити правопорушення. Зокрема, умов, за яких вчинення правопорушень стане більш складною справою, які зроблять вчинення правопорушень більш ризикованою та менш вигідною справою. Також до елементів кримінологічного забезпечення віднесено забезпечення відвернення (запобігання) злочинності – сукупність різноманітних видів діяльності та заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин із метою усунення

негативних явищ і процесів, що зумовлюють злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [53, с.175].

На наш погляд, кримінологічним забезпеченням індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення та припинення злочинів тощо завдяки аналізу зібраної інформації, використання кримінологічного прогнозування та планування. Специфіка кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів полягає саме у використанні наявних методів кримінології для забезпечення суб'єктів інформацією про вчинені злочини або злочини, які планується вчинити.

Жодна наука кримінально-правового циклу не може в межах свого предмета зробити відповідне комплексне узагальнення зазначених проблем, а отже, не може запропонувати комплексні кримінально-правові, кримінально-процесуальні, криміналістичні та інші кримінально-прогностичні підходи до розв'язання зазначених проблем. Тобто без кримінологічного узагальнення цих проблем неможливе запобіжне реагування кримінально-правового циклу наук на сучасні суспільно небезпечні криміногенні процеси [109, с. 196].

Погоджуємось, що узагальнення й аналіз кримінологічної інформації є насамперед первинною діяльністю, спрямованою на виявлення закономірностей досліджуваних явищ на підставі емпіричного матеріалу чи статистичних даних, одержаних на попередніх стадіях дослідження.

На підставі наявних дефініцій необхідно сформулювати і дослідити низку принципів кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме:

- 1) принцип актуальності (варто звернути увагу на необхідність виокремлення правильних кроків та актуальних завдань кримінологічного забезпечення, оскільки саме визначення актуальної мети і своєчасних важелів впливу у сфері кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики

корисливих злочинів неповнолітніх дасть змогу відповідним суб'єктам ефективно виконувати свої функції);

2) принцип реальності (різні вчені акцентують на тому, що він вимагає взяття до уваги об'єктивних можливостей суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. З огляду на це варто додатково роз'яснити: лише те, що можуть реалізувати суб'єкти превентивної діяльності, повинне та має бути розроблене в межах її кримінологічного забезпечення. Інакше суб'єкти поліцейської діяльності не будуть готові використовувати чи застосовувати відповідне кримінологічне забезпечення);

3) принцип конкретності (науковці зазначають, що він полягає в однозначності змісту запланованих заходів, термінів їх виконання, суб'єктів реалізації й контролю). Оскільки йдеться про кримінологічне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (за своєю суттю покликана запобігати джерелам негативного впливу і роз'яснити особі, яка профілакується, небезпечності таких контактів, а також стримати особу від подальшого становлення на злочинний шлях та схилити її стати на шлях виправлення, оновити мікросередовище, в якому вона спілкується, з негативного на позитивне), то однозначність змісту запланованих заходів у межах кримінологічного забезпечення профілактичної діяльності є одним із найбільш важливих принципів, недотримання якого поставить під сумнів ефективність функціонування діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх загалом та такого забезпечення зокрема;

4) принцип субординації та несуперечливості (полягає насамперед у підпорядкуванні заходів короткотермінових планів довготерміновими, нижчих ланок суб'єктів кримінологічного забезпечення – вищим; також обов'язковим є взаємозв'язок усіх зазначених структурних елементів системи кримінологічного забезпечення в контексті узгодженості дій, прийняття нормативних актів чи реалізації конкретних планів, програм, стратегій);

5) принцип інформативності (вчені розглядають у двох аспектах: по-перше, цей принцип означає складання плану на підставі повної й достовірної інформації,

по-друге, план повинен розроблятися таким чином, щоб за якомога меншого обсягу знакового масиву містити як найбільше необхідної інформації. З дотриманням цього принципу процеси кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх матимуть змогу ефективно реалізовуватися та вдосконалювати функціонування відповідних суб'єктів).

Враховуючи вище наведені особливості кримінологічного забезпечення, варто додати, що залежно від стадії генезу особи злочинця виділяють чотири види індивідуальної профілактики злочинності, де відповідно до цих видів відбувається цілеспрямована робота з конкретною людиною та її найближчим оточенням [53, с.118].

З огляду на соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві, зміни у кримінальній політиці, необхідність економії кримінальної репресії, значно збільшилася кількість осіб, до яких застосовували заходи покарання, що не пов'язані з позбавленням волі, та таких осіб, яких звільняли від кримінальної відповідальності із застосуванням заходів адміністративного впливу. Це збільшує значимість індивідуальної профілактики корисливих злочинів, об'єктами якої є конкретні особи (у нашому дослідженні – неповнолітні) та їхнє соціальне мікросередовище з найбільш вираженими криміногенними характеристиками. Проведення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх пов'язане з подоланням значних труднощів, чимало з яких зумовлено особливостями сучасної ситуації. Головні з цих особливостей такі [109, с. 177]:

- раніше існуюча система недержавних суб'єктів індивідуальної профілактики (добровільні народні дружини, товариські суди, будинкові комітети тощо) майже розпалася;

- кількість громадських помічників органів поліції у проведенні індивідуальної профілактичної роботи (зокрема громадських вихователів) різко зменшилася або їх не стало взагалі (шефи, наставники, члени комсомольських оперативних загонів);

- значно зменшилися можливості правоохоронних органів у наданні особам, які профілактуються, допомоги у побутовому і трудовому устрої, у ресоціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі;

- унаслідок збільшення кількості безробітних значно зростає кількість маргінальних елементів (волоцюг, жебраків тощо), які майже не піддаються індивідуально-профілактичному впливу та поповнюють лави злочинців;

- відсутність упевненості у завтрашньому дні, у перспективі соціального благополуччя ускладнює взаємини у багатьох родинах, сприяє побутовим конфліктам, негативно впливає на виховання дітей, часом перекреслює всі зусилля індивідуально-профілактичного впливу;

- ліквідація одних (лікарняно-трудова профілакторіїв) і спроби реорганізації інших (спецприймників, приймальників-розподільників для дітей) місць ізоляції маргінальних елементів і правопорушників різко зменшили можливості застосування примусових заходів до осіб, на яких переконання й надання допомоги не діють.

Профілактичну роботу серед неповнолітніх суттєво ускладнює відсутність (і на місцевому, і на загальнодержавному рівнях) єдиної бази даних про неблагополучні сім'ї та про неповнолітніх із відхиленнями у розвитку й поведінці. Недоліком індивідуальної профілактики є випадки передчасного зняття з профілактичного обліку деяких підлітків-правопорушників як таких, які «виправилися», і недостатня організація індивідуальної роботи з неповнолітніми, котрі перебувають на обліку. На запитання «Чи відносите Ви до основних недоліків в інформаційному забезпеченні запобігання корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх відсутність єдиної системи обміну інформацією між правоохоронними органами України?»

- «так» відповіли 155 осіб (51,7 %);

- «ні» – 145 осіб (48,3 %).

На сучасному етапі інформаційну підтримку правоохоронних органів у розкритті і профілактиці злочинів, встановленні та розшуку неповнолітніх злочинців, забезпеченні статистичною, аналітичною та довідковою інформацією

здійснюють центральний та регіональні інформаційні підрозділи, які не поєднані в єдину мережу правоохоронних органів. Вважаємо, що стан інформаційних підсистем потребує їх модернізації.

Удосконалення потребує й організація роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, котрі їх замінюють, які негативно впливають на неповнолітніх. Суттєвим недоліком у роботі ювенальних інспекторів є не виявлення або пізні виявлення неповнолітніх, схильних до вчинення злочинів, що, відповідно, є наслідком відсутності належної взаємодії певних підрозділів із навчальними закладами, підприємствами, громадськістю за місцем проживання, від яких ймовірно отримання інформації про вчинення підлітками правопорушень чи інших протиправних вчинків. Високий рівень злочинності неповнолітніх простежується у тих регіонах, де має місце складна соціальна ситуація. Тому сімейне неблагополуччя в найширшому соціальному розумінні є надважливим показником, що впливає на стан і подальші тенденції у злочинності неповнолітніх. Сімейна стабільність акумулює різні негативні процеси і явища економічного, політичного, етико-виховного, демографічного, соціально-психологічного характеру, що відбуваються у суспільстві і детермінують поведінку неповнолітнього та визначають її характер. Ці процеси визначають умови життя у суспільстві загалом і, відповідно, коригують навчальний та виховний процеси, формування особистості неповнолітніх. Для вироблення наукових підходів до дослідження корисливих злочинів неповнолітніх необхідною і важливою умовою є з'ясування природи особливостей особистості неповнолітнього злочинця (соціальні чи генетичні або їх співвідношення) та правильне їх трактування у структурі чинників, що зумовлюють злочинність неповнолітніх загалом [4, с. 87, 90].

Зауважимо, що на сьогодні не повною мірою забезпечено моніторинг так званих «неблагополучних та кризових родин» працівниками органів поліції. Зважаючи на це, проводяться й інші заходи, спрямовані на виявлення випадків порушення батьками їхніх обов'язків, що призводить до скоєння неповнолітніми корисливих злочинів, а саме крадіжки, грабежу чи розбою.

Організація та управління процесом запобігання злочинності передбачають визначення його головних напрямів та регулювання заходів запобіжної діяльності для досягнення поставлених цілей. Цей процес охоплює кримінологічне прогнозування і планування, визначення пріоритетних стратегій протидії злочинності на певний історичний період; конкретизацію методів запобіжного впливу стосовно як усієї злочинності, так і окремих її проявів; додержання вимог щодо заходів запобігання; ресурсне забезпечення; координацію і взаємодію суб'єктів запобігання злочинності в національному й міжнародному масштабах [43, с. 134].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. державним прогнозуванням економічного і соціального розвитку є науково обґрунтоване передбачення напрямку розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і термінів досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогнозування – це діяльність відповідних суб'єктів щодо отримання наукового знання про майбутнє, що ґрунтується на закономірності певних явищ, на підставі аналізу їх стану в минулому і сьогодні [133].

Зважаючи на це, кримінологічне прогнозування полягає у передбаченні кількісно-якісних показників майбутньої злочинності, комплексу її детермінант, стану суб'єктів запобігання, координації їхньої запобіжної діяльності, ресурсного забезпечення, а також вірогідності вчинення злочину окремою особою. Як можемо зауважити, предмет кримінологічного прогнозування не відрізняється від предмета кримінології. Метою кримінологічного прогнозування є з'ясування закономірностей злочинності в майбутньому, виявлення на їх основі прорахунків у її запобіганні і вдосконаленні планування.

До основних засад кримінологічної політики належить планування запобігання злочинності. Кримінологічне планування як складова соціально-економічного планування – це основане на прогнозі розроблення обов'язкових

для виконання всіма державними і громадськими суб'єктами запобігання злочинності різних за природою, галуззю знань, силою впливу, термінами дії та результативністю заходів), спрямованих на зменшення злочинності або окремих її проявів. Ефективність планування залежить від вимог, які ставлять до нього. Воно повинно бути:

- таким, що впливає із чинних нормативно-правових актів: Закону України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р., постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» від 31 січня 2007 р. [134; 65];
- актуальним, відповідати пріоритетним напрямкам у протидії злочинності, позбавленим декларативності, вульгаризаторства, «прожектерства»;
- несуперечливим, його основні частини повинні бути узгоджені одна з одною;
- принципово виваженим, тобто побудованим на кримінологічних вимогах;
- оснований на кримінологічній інформації (повнота, достовірність, своєчасність, доступність тощо);
- ресурсно забезпеченим;
- таким, що містить різні форми координації всієї системи запобіжної діяльності;
- таким, що передбачає дієвий контроль за виконанням запланованих заходів та неупереджену оцінку одержаних результатів.

На жаль, на практиці фактичне планування не відповідає багатьом вимогам. Остаточним документом цього важливого етапу роботи повинен бути план заходів, який у наукових публікаціях і на практиці називають по-різному: «державні програми боротьби зі злочинністю», «комплексні цільові програми боротьби зі злочинністю», «комплексні програми профілактики правопорушень», «заходи запобігання злочинності» та ін. Такий термінологічний різнобій притаманний і теорії, і практиці, що навряд чи є науково обґрунтованим і практично доцільним. Планування запобігання корисливої злочинності

неповнолітніх хоча б на загальнодержавному рівні має здійснюватися фахівцями-кримінологами, оскільки вони, як вчені і практики, зобов'язані відслідковувати новітні технології протидії злочинності. Але це не заперечує залучення до цього процесу спеціалістів інших галузей знань.

Принципами програмування й наступного планування запобігання корисливої злочинності неповнолітніх є професіоналізм; комплексність; наукова обґрунтованість, що базується на наукових дослідженнях і кримінологічній експертизі законопроектів; спрямованість на найбільш суспільно небезпечні прояви злочинності; прикладний характер методик запобігання, що передбачає максимальну конкретизацію заходів та їх реальність здійснення; прогресивність використання передового світового досвіду у протидії злочинності й впровадження наукових і технічних новинок; суб'єктна, строкова, ресурсна визначеність і достатність для досягнення запобіжних цілей; контроль.

Зауважимо, що, зважаючи на відсутність базового закону «Про профілактику злочинів», чинна нормативна база не регулює в повному обсязі відповідні суспільні відносини. Інтересів єдності законодавчого регулювання не дотримано. Аналіз законодавчої бази дає підстави для висновку, що важливі питання застосування профілактичних заходів регулюються на рівні відомчих наказів та інструкцій, що, з огляду на гриф «для службового користування», є обмежені для загалу. На законодавчому рівні не визначено вичерпний перелік заходів, засобів ранньої індивідуальної профілактики, їх спрямованості, підстав і порядку застосування. Це стосується і дітей, які перебувають у складних умовах життя та виховання, мають асоціальну поведінку, систематично порушують навчальну чи трудову дисципліну. Отже, ухвалення базового закону сприяло б усуненню цих прогалин [179, с. 299; 180, с. 262].

Зазначене нерідко загострює проблеми дотримання законності під час реалізації діяльності саме з індивідуальної профілактики, запобігання та припинення злочинів, зокрема тих, що вчиняються неповнолітніми. Передусім відсутність базового закону ускладнює реалізацію низки профілактичних заходів, які застосовують на ранніх стадіях профілактики, коли особа раніше не вчиняла

злочинів, але кримінологічні прогнози з високою ймовірністю свідчать про можливість їх скоєння конкретною особою.

На підставі дослідження підходів до розуміння категорії кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (із диференціацією індивідуальної профілактики на два взаємопов'язані поняття) з огляду на думки вітчизняних і зарубіжних учених, а також роз'яснення сутності та принципів кримінологічного забезпечення як складового елемента інституту кримінологічного забезпечення загалом можемо зробити такі узагальнення:

- індивідуальна профілактика – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, що профілакується, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних рис, стереотипів і звичок законослухняної поведінки;

- кримінологічним забезпеченням індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення й припинення злочинів тощо, що здійснюється завдяки аналізу зібраної інформації, використанню кримінологічного прогнозування та планування;

- сутність кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх полягає в тому, що завдяки використанню наявних методів кримінології для забезпечення суб'єктів інформацією про вчинені злочини або ті, які плануються вчинити, досягається кінцева мета їх функціонування – надають право поставити особу на профілактичний облік, що тягне за собою певне обмеження її прав і свобод шляхом реалізації визначених повноважень;

- принципами кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є принципи актуальності, реальності, конкретності, субординації, несуперечливості, інформативності. Усі зазначені принципи кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики

корисливих злочинів неповнолітніх головними твердженнями в питанні здійснення відповідної діяльності, а дотримання кожного з них приведе до підвищення ефективності здійснення суб'єктами профілактичної діяльності своїх функцій загалом та покращення процесів кримінологічного забезпечення зокрема.

Висновки до розділу 1

Беручи до уваги напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених, можемо зазначити, що комплексне кримінологічне дослідження проблем запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми в Україні, достатньо не проводилось. Низка питань кримінологічної характеристики цієї категорії злочинів залишається нерозв'язаною, а в кримінологічній науці не сформовано цілісне уявлення про специфічні, в умовах нинішньої ситуації, напрями комплексного використання органами влади та правоохоронними інституціями превентивних засобів на загальному, спеціальному та особливо індивідуальному рівнях.

На підставі дослідження підходів до розуміння категорії кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх зроблено наступні узагальнення: 1. індивідуальна профілактика – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, що профілакується, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних рис, стереотипів і звичок законослухняної поведінки; 2. кримінологічним забезпеченням індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення й припинення злочинів тощо, що здійснюється завдяки аналізу зібраної інформації, використанню кримінологічного прогнозування та планування; 3. сутність кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх полягає в тому, що завдяки використанню наявних методів кримінології для забезпечення суб'єктів

інформацією про вчинені злочини або ті, які плануються вчинити, досягається кінцева мета їх функціонування – надають право поставити особу на профілактичний облік, що тягне за собою певне обмеження її прав і свобод шляхом реалізації визначених повноважень; 4. принципами кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є принципи актуальності, реальності, конкретності, субординації, несуперечливості, інформативності.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

2.1 Суб'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Систематизацію суб'єктів профілактики кримінальних правопорушень, на думку О. І. Остапенка, можна здійснювати з урахуванням її видів: соціальної, загальної, індивідуальної. До системи суб'єктів соціальної профілактики науковець відносить вищі органи державної влади, вищі органи державного управління, міністерства, відомства, департаменти; до суб'єктів загальної профілактики – міністерства, відомства, департаменти, підприємства, установи, організації, громадські організації, органи місцевого самоврядування; до суб'єктів індивідуальної профілактики – підприємства, установи, організації, громадські організації та окремих громадян [118, с. 58].

Суб'єктами профілактики кримінальних правопорушень є юридичні особи різного рівня повноважень, фізичні особи, які цілеспрямовано здійснюють профілактику, мають зовнішні і внутрішні зв'язки, і по «вертикалі», і по «горизонталі», з іншими суб'єктами, мають можливості вибору власної поведінки під час проведення профілактики в межах, передбачених чинним законодавством.

На наш погляд, невід'ємною складовою системи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою, є її суб'єкти.

І. А. Кобзар суб'єктів профілактики правопорушень серед неповнолітніх поділяє на три основні групи [63, с. 107]:

1. Спеціалізовані органи державної влади, діяльність яких охоплює всі сфери життя дітей, а також спрямована на профілактику правопорушень неповнолітніх, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень, здійснення реабілітаційного впливу.

2. Суб'єкти системи правоохоронних органів, діяльність яких спрямована на попередження і розкриття правопорушень, вчинених неповнолітніми, правопорушень, вчинених проти неповнолітніх, застосування до винних осіб передбачених законом заходів, а також відновлення порушених прав і законних інтересів різних осіб (органи поліції, прокуратура, суд, а також установи кримінально-виконавчої системи).

3. Суб'єкти, діяльність яких заснована на ініціативі громадських, суспільних, комерційних організацій і має благодійний характер.

На думку Я. М. Квітки, суб'єктів профілактики можна класифікувати так [61, с. 84]:

- суб'єкти, які безпосередньо здійснюють індивідуальну профілактику. До них належить родина, трудові і навчальні колективи, громадські об'єднання населення, а також організаційні структури раннього і безпосереднього попередження правопорушень правоохоронних органів;

- суб'єкти, які здійснюють профілактику поряд з виконанням контрольних і наглядових і правоохоронних функцій (суд, прокуратура, органи поліції);

- суб'єкти, що здійснюють координацію і управління діяльністю щодо попередження правопорушень (Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування).

Ми згодні з наведеним підходом, але, звертаючи увагу на необхідність врахування різних аспектів (соціальних, економічних, політичних тощо) у системі індивідуальної профілактики правопорушень неповнолітніх, вважаємо, що перелік суб'єктів превентивної діяльності не може бути вичерпним, а охоплює набагато більшу кількість інститутів, для яких профілактична діяльність є додатковою, та й взагалі суб'єктом профілактики може стати будь-який небайдужий громадянин.

Відповідно до проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» суб'єктами загальної та індивідуальної профілактики правопорушень є органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого

самоврядування, органи прокуратури, засоби масової інформації, громадські організації, зокрема громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень. Керівники суб'єктів профілактики правопорушень несуть відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень [146].

Проведемо типологію суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою, за власним критерієм з відповідним функціональним навантаженням, притаманним конкретному виду профілактики правопорушень та злочиніву нашому дослідженні:

1. Президент України;
2. Верховна Рада України;
3. Кабінет Міністрів України;
4. Верховний Суд України та судові органи;
5. Національна поліція України;
6. Органи прокуратури;
7. Державна пенітенціарна служба України;
8. Ювенальна юстиція;
9. Навчальні заклади;
10. Трудові колективи;
11. Недержавні громадські організації;
12. Сім'я;
13. Церква.

На етапі розроблення методик безпосередньої профілактики корисливої злочинності головним критерієм ефективності діяльності суб'єктів є кінцевий продукт – конкретні методики, які повинні відповідати таким вимогам [71, с. 133; 39, с. 63]:

1) мати адресний характер (розробляться під конкретний тип суб'єкта-виконавця);

2) відповідати компетенції суб'єкта-виконавця згідно з чинним законодавством;

3) бути нескладними у використанні;

4) мати значний профілактичний ефект.

Необхідно зауважити, що методологія та методика в межах будь-якої науки є науково наймісткішими елементами системи знань. Тому методики створення методик профілактики, безумовно, є досить складними і вимагають від суб'єктів високої наукової компетенції. Але водночас методики профілактики мають бути максимально простими у використанні і не вимагати від суб'єктів-виконавців високої наукової кваліфікації.

Загальносоціальна профілактика корисливої злочинності неповнолітніх є визначальною підсистемою системи профілактики злочинів, яка охоплює найбільш масштабні, довготривалі й ефективні види діяльності, найбільш значні соціальні заходи у державі та покликана забезпечити правомірну поведінку всіх членів суспільства. З огляду на це постає необхідність детально розглянути індивідуальну профілактику як вид превентивної діяльності та визначити межі компетенції суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх набір прийомів, методів і заходів, притаманних різним суб'єктам у процесі їхньої діяльності. Типології суб'єктів традиційно проводять за місцем у державній і суспільній системі; за завданнями, компетенцією і змістом попереджувальної діяльності; за місцем у системі поділу гілок влади; за відомчою належністю в системі правоохоронних органів тощо. Розглянемо завдання, методи, форми діяльності, притаманні кожному типу суб'єктів згідно із наведеною типологією. Подамо загальне визначення суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх [57].

Суб'єктами індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є органи, установи, організації, підприємства, а також посадові особи (службовці) й окремі громадяни, яким законом дозволено або на яких покладені завдання та функції з виявлення, усунення, профілактики, нейтралізації причин та умов, які сприяють існуванню і поширенню корисливої злочинності в

ціломучи конкретних злочинів (у нашому випадку – крадіжки, грабежу та розбою), і забезпечення ресоціалізації неповнолітніх осіб, схильних до вчинення наступних корисливих злочинів (рецидиву).

Доцільність, наукова і практична значущість певної типології значною мірою залежать від системоутворювальних ознак, на базі яких вона формується. Однією з найважливіших характеристик індивідуальної профілактики правопорушень і корисливих злочинів є характеристика масштабу поширення профілактичної діяльності.

У навчальній літературі виділяють два основних напрями правового регулювання профілактики злочинності. Перший напрям має «матеріальний» характер і полягає у впливі за допомогою права на криміногенні чинники зовнішнього середовища, які прямо або опосередковано детермінують злочинну поведінку, з метою їх усунення. Другий напрям має «процесуальний» характер і полягає в юридичному закріпленні прав і обов'язків органів, уповноважених осіб і громадян (суб'єктів попередження (запобігання) злочинів) у визначенні змісту і порядку вжиття запобіжних заходів [84, с. 235].

Вважаємо доречним розпочати з аналізу функціонування суб'єктів загальнодержавного рівня, виділивши підтипи за належністю до гілок влади. Першою частиною ст. 102 Конституції України не визначено, на жаль, до якої гілки влади належить Президент України. Однак у другій частині цієї статті сказано, що «Президент є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції України, прав та свобод людини і громадянина». Тому на виконання Конституції України та законів України Президент України підписує закони України, спрямовані на загальносоціальну та спеціальну профілактику правопорушень і злочинів, указами регламентує правоохоронну та профілактичну діяльність, затверджує комплексні програми попередження злочинності на певний період».

До загальнодержавних суб'єктів профілактики, безумовно, належить Верховна Рада України. Згідно Конституції України (ст. 75) «єдиним вищим органом законодавчої влади в Україні є Парламент – Верховна Рада України». У

ст. 85 Конституції визначено повноваження Верховної Ради України, де серед тридцяти шести пунктів значна частина безпосередньо або опосередковано стосується проблем протидії злочинності та охорони правопорядку. Зокрема, до таких повноважень належить визначення внутрішньої та зовнішньої політики, затвердження загальнодержавних нормативно-правових актів та програм економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку, охорони навколишнього середовища, формування правових основ загальносоціального та спеціально-кримінологічного попередження злочинності [40].

Вважаємо, що повноваження Парламенту дають підстави для розроблення кримінально-правової політики, формування правової бази та ресурсного забезпечення такої політики. Але, безумовно, головним напрямом діяльності цього суб'єкта профілактики є законодавче регулювання профілактики злочинності, що полягає в законодавчій діяльності Верховної Ради, яка визначає в законах мету і завдання запобігання злочинам, коло суб'єктів, котрі здійснюють цю діяльність, їхню компетенцію, основні форми та методи роботи. Профілактична функція діяльності Верховної Ради полягає в законодавчому регулюванні відносин у галузі економіки, політики, ідеології, культури і побуту, яке сприяло б усуненню чи нейтралізації негативних сторін громадського життя, що можуть виявитися як причини й умови злочинності. Така організація суспільного життя повинна бути забезпечена належною законодавчою базою. Сутність законодавчого регулювання профілактичної діяльності на індивідуальному рівні полягає в тому, що норми законів і підзаконних актів стимулюють соціально корисну поведінку, протидіючичинникам, що негативно впливають на формування і життєдіяльність особи. Окрім цього, законодавчі та підзаконні акти визначають завдання та заходи профілактики злочинності в цілому та окремих її видів, порядок, форми і методи здійснення цієї діяльності, функції різних її суб'єктів, координацію і взаємодію між ними. Закони та інші нормативні акти забезпечують відповідальність уповноважених осіб за виконання своїх обов'язків, суворе дотримання особистих і майнових прав, законних інтересів громадян та установ.

Вищим органом виконавчої гілки влади є Кабінет Міністрів України. Ми вже зазначали вище про розмежування повноважень між Кабінетом Міністрів і Президентом України в галузі профілактики правопорушень і злочинів. Тепер детальніше розглянемо положення Кабінету Міністрів України. У ст. 116 Конституції України щодо профілактики злочинності наведено, що «...Кабінет Міністрів України...п. 2 вживає заходів щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина...п. 7 здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю...п. 9 спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади». Отже, у галузі профілактики правопорушень і злочинів Кабінет Міністрів України виконує організаційно-управлінські функції, суть яких полягає у [73; 121, с. 18; 75]:

- координації діяльності міністерств та відомств спеціальних суб'єктів профілактики;
- ресурсному забезпеченні профілактичної діяльності, розробленні механізмів такого забезпечення;
- формуванні концептуальних моделей проведення профілактичних заходів на загальнодержавному рівні;
- формуванні державних резервів і концептуальних схем маневрування резервними ресурсами в повсякденній профілактичній діяльності та на випадок екстрених ситуацій.

Наведений перелік завдань далеко не повний, але він дає уявлення про специфіку діяльності Кабінету Міністрів України як суб'єкта профілактики корисливих злочинів.

Верховний Суд України та судові органи вирішують завдання попередження злочинів (запобігання їм) за допомогою різних засобів і методів. Відповідно до законодавства про судоустрій, суди зобов'язані спрямовувати свою діяльність на виявлення й усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, правове виховання громадян у дусі точного і неухильного виконання законів, дбайливого ставлення до державної і приватної власності, дотримання

трудої дисципліни, поваги до прав, честі і достоїнства громадян, сприяння активізації добровільної профілактичної діяльності громадян та громадських об'єднань. Профілактичний ефект діяльності суду пов'язаний з виконанням його головного завдання – здійснення правосуддя. Шляхом винесення справедливого рішення у кримінальних справах суд забезпечує загальну і спеціальну превенцію, зокрема, робить свій внесок у попередження рецидиву. Справедливі рішення у цивільних, сімейних, трудових, господарських справах сприяють усуненню чи пом'якшенню криміногенних конфліктних ситуацій, чинників, що детермінують кримінальну мотивацію і полегшують її реалізацію. Профілактичну спрямованість має аналітична робота, узагальнення судової практики, які здійснюють інформаційне забезпечення методичної роботи у сфері запобігання злочинам. Профілактичний ефект діяльності суду забезпечується реалізацією принципу гласності в його роботі, що припускає висвітлення ходу та результатів судових процесів, за винятком випадків, передбачених ст. 20 КПК України. Виховно-профілактична функція судів спрямована на те, щоб виховувати громадян(у нашому дослідженні – неповнолітніх) у дусі точного і неухильного виконання законів, дбайливого ставлення до державної і приватної власності, дотримання трудової дисципліни, поваги до прав, честі і достоїнства громадян, чітко усвідомлювати невідворотність та справедливність покарання за вчинений злочин. Профілактика злочинності здійснюється судами також шляхом адміністративного та цивільного судочинства [82; 3, с. 99; 77].

До цього ми розглянули вищі органи гілок влади та Президента України як суб'єктів профілактичної діяльності. Необхідно зауважити, що кожний із зазначених суб'єктів є вищим ланцюгом власної вертикалі влади. Відповідно, суб'єкти нижчих ланок вертикалі влади повинні діяти в межах профілактичної політики свого вищого органу, адаптуючи концептуальні засади до реалій своєї області, району, населеного пункту.

Головні завдання, функції та методи діяльності органів прокуратури як суб'єктів профілактики правопорушень та злочинів визначені Законом України

«Про прокуратуру України» від 14 жовтня 2014 р. (з наступними змінами та доповненнями). Можна виділити такі напрями профілактичної діяльності [144]:

1) у межах наглядової функції прокуратури здійснення нагляду за дотриманням законів у сфері профілактики злочинності неповнолітніх органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

2) підтримання державного обвинувачення в суді;

3) подання статистичної звітності щодо злочинності на території України, що дає змогу проводити подальший її більш ретельний кримінологічний аналіз щодо стану криміногенної ситуації в державі, виявляти зростання/зниження абсолютного рівня окремих її видів, з'ясування окремих найхарактерніших кримінологічних ознак осіб, які їх вчиняють тощо. Це має практичне значення для прогнозування можливого розвитку злочинності, у тому числі неповнолітніх;

4) координація діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності, що, зазвичай, здійснюється у формі нарад з керівниками правоохоронних органів, на яких заслуховується інформація щодо їхньої діяльності у сфері протидії злочинності.

Вважаємо, що було б доцільно поставити такі завдання перед органами прокуратури, як розроблення нових форм і методів профілактики правопорушень та запровадження їх у практику:

- участь у розробленні методичних рекомендацій щодо запобігання злочинності серед дітей, підлітків та учнівської молоді в професійно-технічних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах;

- активне залучення до розроблення комплексних інформаційно-методичних матеріалів з питань запобігання дитячій бездоглядності, бродяжництву та жебрацтву, що призводить до посиленої корисливої злочинності, а саме крадіжки, грабежу та розбою.

Такі ініціативи найбільш доцільно було б реалізовувати на базі функціонування науково-навчальних закладів Офісу Генерального прокурора.

Звернемо нашу увагу ще й на Державну пенітенціарну службу України (реорганізований Державний департамент України з питань виконання покарань).

Діяльність цього органу регламентує Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» № 1085/2010 від 09.12.2010 р. На Державну пенітенціарну службу України покладено завдання здійснення державної політики в галузі виконання кримінальних покарань. Діяльність Державної пенітенціарної служби України має профілактичний зміст, спрямована на виправлення засуджених, попередження вчинення ними нових злочинів [127].

Специфіка профілактичної роботи із засудженими неповнолітніми залежить від виду покарання і режимних вимог. Особливе значення для запобігання рецидивній злочинності має робота в місцях позбавлення волі з підготовки засуджених до звільнення, взаємодія з територіальними органами поліції, органами соціального захисту з питань, пов'язаних із соціальною адаптацією цієї категорії осіб, трудовим і побутовим влаштуванням, контролем за їхньою поведінкою у період адаптації тощо [60, с.62; 83].

У системі індивідуальної профілактики корисливої злочинності неповнолітніх чільне місце посідають органи Національної поліції. Це було визнано на засіданні Ради національної безпеки і оборони, присвяченому координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, яке відбулося 29 березня 2009 р. Органи внутрішніх справ мали складну, розгалужену структуру, адаптовану до завдань, які покладені на них, зокрема і в галузі профілактики злочинності. Складовою органів внутрішніх справ є Національна поліція, в діяльності якої об'єднуються слідчі, оперативно-розшукові, адміністративні, дозвільні, реєстраційні, охоронні заходи профілактики злочинності. Профілактична діяльність щодо попередження правопорушень серед неповнолітніх може проводитись як у межах навчального процесу, так і в позашкільний час. Форми та методи роботи мають відповідати віку неповнолітніх, викликати в них зацікавлення та спонукати до роздумів. Профілактика правопорушень відбувається також за методикою «рівний-рівному», коли самі неповнолітні отримують правову підготовку та проводять заходи для своїх однолітків, організовують їхнє дозвілля, здійснюють консультування. Найефективнішими методами роботи з попередження

правопорушень серед неповнолітніх вважаються тренінги та індивідуальні методи.

У своїй діяльності Національна поліція керується Законом України «Про Національну поліцію» від 20 серпня 2015 р. Цей закон відносить запобігання злочинам та іншим правопорушенням до основних обов'язків поліції. Відповідно до поставлених перед нею завдань, Національна поліція зобов'язана припиняти злочини, виявляти обставини, що їм сприяють, і в межах своїх прав вживати заходи для їх усунення. Органи поліції у процесі профілактичної діяльності правомочні [48, с. 106; 124, с. 197; 55]:

- проводити бесіди;
- застосовувати заходи адміністративно-правового впливу;
- здійснювати віктимологічну профілактику;
- вилучати речі, предмети, речовини, які заборонені для цивільного обігу або зберігаються без відповідного дозволу;
- контролювати збереження і використання зброї, боєприпасів, вибухових речовин;
- вимагати обов'язкових перевірок, інвентаризацій і ревізій виробничої, господарської, фінансової, торгової діяльності;
- проводити контрольні закупки, вилучення та дослідження зразків сировини і продукції.

Особливістю профілактичної діяльності Національної поліції щодо неповнолітніх є те, що, крім з гласних способів збирання інформації, заходів виховного і виховно-правового впливу, застосовують оперативно-розшукові (негласні) заходи. Основні етапи попереджувальної роботи Національної поліції [56, с. 10,121, 195; 87, с. 320; 121] є:

- розроблення та реалізація загальних напрямів індивідуальної профілактики на основі аналізу рівня, структури і динаміки корисливої злочинності, а саме крадіжки, грабежу чи розбою;
- конкретизація загальних напрямів для вирішення окремих завдань на кримінально найнебезпечніших територіях та об'єктах народного господарства

(колективні підприємства, установи, організації), що пов'язано з неповнолітніми особами;

- індивідуально-виховна робота з неповнолітніми особами, які перебувають на профілактичному обліку в органах поліції;

- попередження злочинів з боку неповнолітніх осіб, про кримінальні наміри яких стало відомо;

- розкриття корисливих злочинів, запобігання злочинній діяльності з метою недопущення вчинення майбутніх злочинних дій, а також недопущення вчинення нових злочинів, таких як крадіжка, грабіж чи розбій;

- робота з неповнолітніми особами, які були раніше засуджені, з метою не допустити вчинення нових злочинів.

У нашому соціологічному дослідженні (опитування співробітників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів серед неповнолітніх) на запитання «Роботу кого із суб'єктів профілактики, запобігання протидії корисливим злочинам з боку неповнолітніх (крадіжки, грабежу, розбою) Ви оцінюєте позитивно?» отримали такі відповіді:

- «сім'ї» – 133 особи (43,4 %);
- «трудового колективу» – 19 осіб (6,3 %);
- «навчального закладу» – 46 осіб (15,3 %);
- «церкви» – 46 осіб (15,3 %);
- «Національної поліції України» – 85 осіб (28,3 %);
- «прокуратури» – 39 осіб (13,0 %);
- «суду» – 47 осіб (15,7 %);
- «недержавних громадських організацій» – 20 осіб (6,7 %).

Наведені дані свідчать про підвищену ефективність роботи щодо запобігання корисливій злочинності з боку неповнолітніх Національною поліцією.

Відповідно до Конституції України та Конвенції ООН «Про права дитини», Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» визначає правові засади діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального

захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку [39; 141, с. 2; 89, с. 9; 71, с. 35].

Служби у справах дітей здійснюють роботу з питань соціального захисту і профілактики правопорушень серед неповнолітніх відповідно до ст. 4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Заходи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх спрямовані на особистість дитини, середовище, яке її формує, а також на умови, обставини та ситуації, що призводять до вчинення дитиною адміністративних і кримінальних правопорушень. Працівники підрозділів центру соціальних служб у справах дітей здійснюють такі заходи індивідуальної профілактики [131, с. 5; 100, с. 231; 59, с. 18]:

- проводять ознайомлювальні, попереджувальні та виховні бесіди з дитиною за місцем проживання, навчання, роботи;
- проводять ознайомлювальні, попереджувальні бесіди з батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення;
- складають план заходів з індивідуальної профілактики на підставі вивчення матеріалів характеристик, індивідуально-психологічних особливостей дитини;
- відповідно до компетенції організують надання допомоги дитині у вирішенні питань, що пов'язані з працевлаштуванням, організацією дозвілля, налагодженням соціально корисних контактів, вибором життєвих цілей, а також залучення дитини до соціально корисних занять трудового, спортивного, творчого, самодіяльного характеру;
- відвідують за місцем проживання дитину для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень;
- сприяють у вирішенні соціальних проблем дитини, у тому числі конфліктних ситуацій у сім'ї, зокрема щодо батьків, законних представників, які не займаються вихованням дітей чи вчиняють стосовно них насильство в сім'ї,

застосовують заходи впливу згідно із законодавством, ініціюють перед службами у справах дітей, відділами охорони здоров'я місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування питання щодо направлення дитини до відповідного закладу для надання необхідної медичної, психологічної допомоги.

Створення ефективної системи індивідуальної профілактики корисливої злочинності, зниження ступеня впливу криміногенних чинників на розвиток демократичних засад і суспільних відносин є стратегічним напрямом державної політики у протидії злочинності. Зміцнення правопорядку у країні потребує не лише цілеспрямованих і високоорганізованих дій з боку владних структур і сил правопорядку, але й консолідації зусиль громадськості у цій діяльності.

Охорона громадського порядку і забезпечення безпеки суспільства, дотримання законності та зміцнення правопорядку у будь-якій країні, зокрема й в Україні, неможливі без участі у цій діяльності громадян. Опора на підтримку громадян і громадських об'єднань – одна з потрібних умов ефективної діяльності правоохоронних органів щодо профілактики правопорушень. Організація роботи із залучення населення до участі у профілактиці злочинів розглядається як важлива складова досягнення позитивного результату у протидії злочинності. Адже уміння працівників правоохоронних органів будувати взаємовідносини з громадянами свідчить, з одного боку, про їхній високий професійний рівень, а з іншого, – про довіру населення до поліції та ефективність її профілактичної діяльності у протидії злочинності. Високого рівня ефективності у протидії правопорушенням, охорони громадського порядку досягають на тих ділянках роботи, де працівники Національної поліції опираються у своїй діяльності на добровільних помічників. Практика виробила й організаційні форми участі громадськості у попередженні злочинів. Це громадські пункти охорони порядку, ради профілактики у трудових колективах, добровільних народних дружинах, робітничі загони допомоги поліції та інші. Крім громадських формувань, у попереджувальній діяльності беруть участь окремі громадяни, формами роботи яких можна назвати такі [95; 98, с.113; 182, с. 103]:

- недопущення негативного впливу на дітей;

- створення нормальних умов життя і виховання неповнолітніх;
- запобігання пияцтву і наркоманії у побуті;
- повідомлення правоохоронних органів про підготовлювані чи скоєні правопорушення;
- застосування заходів необхідної оборони;
- шефство, наставництво над особами, які стоять на профілактичному обліку.

Профілактична діяльність громадськості весь час модернізується і вимагає належного інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення, що покладається на правоохоронні органи.

Ще одним напрямом профілактики правопорушень органів Національної поліції є профілактика вживання підлітками наркотиків та алкоголю, що призводить до вчинення значної кількості корисливих злочинів цієї категорії.

У профеденому нами соціологічному дослідженні (опитування співробітників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів серед неповнолітніх) на запитання «Як Ви вважаєте, які найбільш негативні явища можуть призвести до протиправної поведінки неповнолітніх, зокрема вчинення корисливого злочину (крадіжки, грабежу, розбою)?» отримані такі відповіді:

- «токсикоманія» – 49 осіб(16,3 %);
- «алкоголізм» – 124 особи (41,3 %);
- «наркоманія» – 86 осіб (28,7 %);
- «тютюнопаління» – 14 осіб (4,7 %);
- «інтернетоманія» – 74 особи (24,7 %);
- «захоплення азартними іграми» – 54 особи (18,0 %);
- «розгульний спосіб життя» – 111 осіб (37,0 %);
- «вседозволеність» – 147 осіб (49,0 %).

Ці факти свідчать про те, що в суспільстві відбуваються певні процеси, які вкрай негативно впливають на формування молодого покоління.

Можна констатувати, що реалізація в Україні програм індивідуальної профілактики правопорушень серед неповнолітніх характеризується такими особливостями: не систематичністю (проводяться за запитом навчальних закладів, рідко – за планом), фрагментованістю охоплення дітей (критеріями відбору неповнолітніх до участі у подібних програмах часто є рішення адміністрації навчального закладу, особисті зв'язки людини, яка проводить заняття, тощо), зосередженістю на дітях з девіантною поведінкою. Головними напрямками профілактики правопорушень серед неповнолітніх можна вважати правове виховання, організацію дозвілля, профілактику вживання алкоголю та наркотиків.

На наше глибоке переконання, недоліком індивідуальної профілактики є випадки передчасного зняття з профілактичного обліку деяких підлітків-правопорушників як таких, які «виправилися», і недостатня організація індивідуальної роботи з неповнолітніми, котрі перебувають на обліку. Удосконалення потребує й організація роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, котрі їх замінюють, які негативно впливають на неповнолітніх.

Одним із профілактичних заходів, які застосовують до неповнолітніх правопорушників, є відповідальність батьків за вчинення неповнолітніми протиправних діянь. Зазначимо, що норми та практика зарубіжних систем ювенальної юстиції містять багато напрацювань щодо залучення сім'ї до виконання головної функції ювенального правосуддя – соціальної реінтеграції неповнолітнього правопорушника. Особливо це стосується первинної та вторинної профілактики правопорушень неповнолітніх. Імовірність протиправної поведінки можна зменшити шляхом зміцнення соціальних зв'язків неповнолітнього із сім'єю, школою та іншими інститутами громадянського суспільства. Що стосується третинної профілактики, то сімейна та подібна до неї атмосфера навколо неповнолітнього правопорушника створює найкращі умови для його перевиховання та ресоціалізації. Зокрема, деякі вчені акцентують на тому, що загальноприйнятим у міжнародно-правових актах є вживання терміна «ювенальна юстиція» – правосуддя. Адже, наприклад, поняття «Juvenile Justice» в

тексті так званих «Пекінських правил» – «Мінімальні стандартні правила ООН стосовно відправлення правосуддя щодо неповнолітніх» – буквально означає «правосуддя у справах неповнолітніх». Головні зусилля ювенальної превенції спрямовані на профілактику правопорушень у підлітковому середовищі шляхом проведення відповідних оперативно-профілактичних відпрацювань. Співробітники ювенальної превенції працюють як із підлітками так і з їхніми батьками, намагаються попередити насильство в сім'ї, виявити факти, де дорослі втягують підлітків у злочинну діяльність. Головно протоколи про адміністративну відповідальність, якщо діти не досягли повноліття, складаються на батьків. Однак є й інші правопорушення, за які настає адміністративна відповідальність, за їх вчинення до відповідальності притягують громадян, які тим чи іншим способом вчинили адміністративне правопорушення щодо неповнолітнього [97; 77, с. 292; 99; 139].

Отже, майбутнє цивілізованої держави неможливо уявити без впровадження сучасних технологій та здійснення соціального захисту неповнолітніх і профілактики серед них. Законодавче закріплення ролі батьків як активних учасників системи ювенальної юстиції дасть змогу більш ефективно використовувати позитивний потенціал сім'ї у реалізації мети та функцій ювенальної юстиції. Суттєвим недоліком у роботі ювенальних інспекторів є не виявлення або пізнє виявлення неповнолітніх, схильних до вчинення злочинів, що є наслідком відсутності належної взаємодії певних підрозділів із навчальними закладами, підприємствами, громадськістю за місцем проживання, від яких ймовірно отримання інформації про вчинення підлітками правопорушень чи інших протиправних вчинків.

Н. М. Крестовська і В. І. Шмеріга розглядають ювенальну юстицію як систему державних і недержавних інститутів, які покликані, по-перше, захищати права дитини, по-друге, здійснювати правовий і моральний вплив на дитину, яка перебуває у конфлікті із законом [79, с. 96].

На наш погляд, найбільш ґрунтованим видається підхід Т. Ю. Новікової, яка під терміном «ювенальна юстиція» розглядає спеціалізовану систему органів

державної влади та управління, що здійснюють діяльність стосовно неповнолітніх з метою захисту їхніх прав та інтересів, відновлення соціальної справедливості, а також профілактики девіантної поведінки [113, с. 19].

Будь-яка держава зацікавлена передусім у створенні передумов для того, щоб не допустити вчинення правопорушень, а не у тому, щоб застосовувати покарання до винних після їх вчинення, особливо якщо правопорушниками є неповнолітні особи. Своєчасні профілактичні заходи будуть більш ефективні у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх, порівняно, наприклад, із дорослою злочинністю, якщо координація зусиль усіх суб'єктів профілактичної діяльності(як державних, так і громадських) значною мірою сприятиме досягання поставлених перед ними завдань.

Вважаємо, що за своїм змістом саме рання індивідуальна профілактика є ніби проміжною ланкою між загальновиховними заходами, адресованими всім громадянам (особливо неповнолітнім), і кримінально-правовими, які застосовують до тих, хто вже вчинив злочин. Нинішній стан правопорушень серед неповнолітніх (осіб віком 14–18 років) – це застереження для подальшого соціального розвитку і водночас необхідність активізації роботи з попередження протиправної поведінки, активного пошуку й реалізації профілактичних заходів, що можуть локалізувати рівень злочинності неповнолітніх.

В. М. Оржеховська у своїй праці «Профілактика правопорушень серед неповнолітніх» наводить приклад створення в кожному навчальному закладі відповідних органів профілактики правопорушень учнів (яку б вони не мали назву – ради, секції, комісії профілактики). Цю комісію можна створювати у школах, ліцеях, гімназіях рішенням ради школи з педагогічних працівників школи, старшокласників, представників батьківської громадськості, вона може бути складовою системи шкільного самоврядування. Комісія складається з 9–15 осіб, серед яких є заступник директора з виховної роботи, педагог-організатор, шкільний психолог. З батьківської громадськості доцільно до складу комісії ввести юристів й працівників правоохоронних органів, соціологів, лікарів (психіатрів, наркологів). Для великих шкіл доцільно запрошувати до складу

комісії педагогів-організаторів за місцем проживання. У школах із чисельним контингентом учнів можна створювати шкільні соціологічні агентства. Шкільна комісія (рада) з питань профілактики правопорушень серед неповнолітніх не підпорядкована Комісії в справах неповнолітніх і є незалежним індивідуальним суб'єктом профілактики [115, с. 85; 116, с. 118].

Розраховувати на успішні результати такої профілактичної діяльності ми можемо тільки за умови, якщо вона охоплюватиме всі можливі галузі життєдіяльності неповнолітніх, починаючи зі школи та інших навчальних закладів. Вона повинна охоплювати як загальні заходи модернізації навчально-виховного процесу, так і спеціальні цілеспрямовані психолого-педагогічні, організаційні і спеціально-кримінологічні заходи попередження індивідуальних і (особливо) групових злочинів. На нашу думку, координація зусиль усіх суб'єктів профілактичної діяльності (як державних, так і громадських) більшою мірою сприятиме досягання поставлених перед ними завдань. Політика ж виконавчих органів місцевого самоврядування щодо забезпечення нормального психічного, фізичного розвитку, морального благополуччя неповнолітніх, захисту їхніх прав і законних інтересів, профілактики злочинності неповнолітніх повинна бути продовженням загальної державної політики у цій сфері, а реалізація зазначеної політики – пріоритетним напрямком роботи органів місцевого самоврядування [140].

У нашому соціологічному дослідженні (опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання «Який суб'єкт (із зазначених), на Вашу думку, належить до найбільш ефективних суб'єктів профілактики, запобігання, протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям)?» отримали такі відповіді:

- «сім'я» – 232 особи (73,3 %);
- «трудовий колектив» – 36 осіб (12,0 %);
- «навчальний заклад» – 136 осіб (45,3 %);
- «церква» – 173 особи (57,7 %);
- «Національна поліція України» – 82 особи (27,3 %);

- «прокуратура» – 56 осіб (18,7 %);
- «суд» – 24 особи (8,0 %);
- «недержавні громадські організації» – 27 осіб (9,0 %).

А на запитання «Роботу якого із суб'єктів профілактики, запобігання протидії корисливим злочинам з боку неповнолітніх (крадіжкам, грабежам, розбоям) Ви оцінюєте позитивно?» отримали такі відповіді неповнолітніх:

- «сім'ї» – 197 осіб (65,7 %);
- «трудового колективу» – 11 осіб (3,7 %);
- «навчального закладу» – 51 особа (17,0 %);
- «церкви» – 90 осіб (30,0 %);
- «Національної поліції України» – 20 осіб (6,7 %);
- «прокуратури» – 5 осіб (1,7 %);
- «суду» – 2 особи (0,7 %);
- «недержавних громадських організацій» – 7 осіб (2,3 %);
- «патрульної поліції у Вашому регіоні» – 19 осіб (6,3 %);
- «дільничного офіцера поліції у Вашому регіоні» – 6 осіб (2,0 %);
- «керівника районного підрозділу поліції» – 5 осіб (1,7 %).

Відверто кажучи, місце та роль церкви у процесах протидії корисливій злочинності неповнолітніх і профілактики цих злочинів (а саме крадіжки, грабежу та розбою) залишились поза увагою науковців. Дослідники кримінологічних проблем порушують ці питання лише загальною, перелічуючи або іншим чином окреслюючи їх. Тому, зважаючи на вищевикладене, вважаємо за необхідне звернутися до з'ясування питання ідентифікації церкви як суб'єкта протидії злочинності й індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Церква і релігійні організації в Україні, відповідно до ст. 35 Конституції України, відокремлені від держави, і жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання, що охоплює свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої. О. В. Олішевський відносить церкву до суб'єктів загальносоціальної профілактики та протидії злочинності, а її

священнослужителів – до суб'єктів, які здійснюють цю діяльність індивідуально. Спробуємо навести приклад зовнішньої сторони практики протидії злочинності та індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх церквою. Недостатньо сказати людині, що цього робити не можна, їй потрібно надати альтернативи поведінки, показати інший досвід добропорядності і чеснот. Тому, особливо для молоді, церква організовує заходи на зразок літніх таборів для неповнолітніх. Діяльність церковної судової системи є ще одним стримувальним чинником аморальних, недуховних вчинків віруючого населення України, іншими словами, індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх [73; 114, с. 567].

Протидія злочинним проявам неповнолітніх завжди перебуває у центрі наукової уваги та належить до пріоритетного напрямку сучасної протидії злочинності в Україні. Кримінально-правова політика злочинності неповнолітніх має свої особливості. Передусім це стосується об'єктів і суб'єктів індивідуальної профілактики, характеру заходів протидії, вибору методів і форм індивідуальної профілактики злочинів, зокрема корисливих. Це доволі комплексна і кропітка робота у напрямку зниження рівня та суспільної небезпеки злочинних проявів неповнолітніх, зокрема корисливих [26, с. 242].

Індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх повинна розглядатись не тільки як окремий вид соціального контролю за поведінкою неповнолітніх засуджених у формі нагляду та охорони, а і як один з елементів системи заходів виправлення та ресоціалізації цих осіб. Тому, як можна побачити з вище переліченого, всі ці принципи – загальні та спеціальні - можуть працювати тільки комплексно, у взаємозв'язку, доповнюючи і навіть детермінуючи один одного [32, с. 158].

Отже, суб'єктами загальної та індивідуальної профілактики правопорушень є органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, засоби масової інформації, громадські організації, зокрема громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно

від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень. Керівники суб'єктів профілактики правопорушень несуть відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень.

До суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх можна віднести: Президента України; Верховну Раду України; Кабінет Міністрів України; Верховний Суд України та судові органи; Національну поліцію України; органи прокуратури; Державну пенітенціарну службу України; ювенальну юстицію; навчальні заклади; трудові колективи; недержавні громадські організації; сім'ю; церкву.

Окремо варто наголосити, що індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх постійно модернізується і потребує належного інформаційно-аналітичного та методичного забезпечення, у зв'язку з чим вибір суб'єктами форм і методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів повинен відбуватися з урахуванням стану розвитку особистісних деформацій неповнолітнього, а також умов його життя і виховання.

2.2 Об'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Об'єкти профілактики злочинів – це причини й умови злочинів певних рівнів і видів.

Об'єктом індивідуальної профілактики є внутрішні причини і внутрішні умови становлення (зокрема, генотип і життєвий досвід, передусім кримінальний), розвитку криміногенної ситуації (мотивації і спрямованості суб'єктів ситуації, внутрішньо-особиста анатомічна, психофізіологічна і психічна мотивація, або внутрішньо-групове соціально-психологічне середовище) і самого злочину (криміногенна мотивація, його анатомічні, психофізіологічні, психічні особливості). Предметом індивідуальної профілактики є особистість неповнолітнього «злочинця» або людини з поведінкою, що відхиляється від норм, від якої можна очікувати вчинення злочину.

Об'єкт профілактичної діяльності – це окремі або сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояву) негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, що призводять до виникнення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів [183, с. 53].

Відповідно до проєкту Закону України «Про профілактику правопорушень» дія цього закону поширюється на громадян України, осіб без громадянства, а також іноземців, за винятком дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами (згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України) користуються імунітетом від кримінальної та адміністративної юрисдикції, криміногенні чинники правопорушень, осіб із криміногенними нахилами, а також юридичних осіб стосовно дотримання ними вимог законодавства щодо охорони державного і колективного майна, мікросередовище, яке сприяє формуванню особи з криміногенними нахилами [146].

До об'єктів профілактики належать:

- економічні, політичні, психологічні та інші чинники, що зумовлюють рівень і динаміку злочинності;
- діяльність людей, що повинна відповідати нормам права й соціальної взаємодії (характер діяльності може бути різноманітний: професійний, адміністративний, технологічний тощо); особа злочинця.

Об'єкти профілактики, основні рівні і форми профілактики, заходи профілактичного впливу суб'єктів профілактики, які виконують цю діяльність, становлять систему профілактики злочинності. Як свідчать теорія і практика боротьби зі злочинністю, об'єкт профілактики – це все те, на що діє система профілактики злочинності, а саме: уражені недоліками суспільні відносини в системі формування людини; різні за походженням негативні традиції, стереотипи поведінки, найбільш поширені негативні звички людей; окремі особи, групи осіб, які вчиняють протиправні вчинки та допускають протиправну поведінку; сукупність конкретних соціальних негативних явищ, процесів, недоліків у різних сферах життя, що детермінують злочинну поведінку і вчинення конкретного

злочину; окремі негативні особистісні риси людини, які провокують злочин або сприяють його вчиненню [52, с. 20].

Вважаємо, що злочинність – це явище, яке необхідно розглядати як систему. Система характеризується низкою ознак, це цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів. Вона володіє структурою, яка має ієрархічні елементи, взаємодіючи із середовищем, її можна розглядати як елемент вищої щодо неї більш широкої системи. Соціальні процеси відбуваються у часі і за своєю природою є динамічними. Розвиток соціальних явищ і процесів зумовлюється зовнішніми чинниками, системний підхід передбачає спеціальний аналіз.

Залежно від об'єкта індивідуальної профілактики (ступеня педагогічної занедбаності підлітка) профілактичну діяльність можна поділити на чотири види:

а) рання профілактика – заходи переконання, надання допомоги неповнолітньому, який опинився у несприятливих життєвих умовах і вчиняє правопорушення некримінального характеру;

б) безпосередня профілактика – комплекс заходів, що значно зменшують (нейтралізують) можливість виникнення у неповнолітнього внутрішньої схильності до антисоціальної поведінки, яка може перерости у спрямованість подальшого становлення на злочинний шлях;

в) профілактика на етапі злочинної поведінки (пенітенціарний вид профілактики);

г) запобігання рецидивним проявам з боку неповнолітніх, які були раніше засуджені (постпенітенціарний вид профілактики) [37, с. 42].

Виділяючи індивідуальну профілактику в особливий вид попереджувальної діяльності, потрібно пам'ятати, що вона нерозривно пов'язана із заходами безпосередньої чи загальної профілактики, оскільки профілактика є тим фундаментом, на якому будується вся індивідуальна робота з неповнолітніми правопорушниками.

Проблема детермінації злочинності – центральна і чи не найскладніша з усіх у кримінологічній науці. Її важливість зумовлена тим, що, в разі розкриття причин злочинності, у сучасному суспільстві з'явиться можливість розробити і здійснити

ефективні заходи боротьби з цим негативним явищем. Однак ця проблема досі не знайшла однозначного вирішення через наявність багатьох чинників, які зумовлюють таке явище, як злочинність.

На думку таких учених, як В. В. Голіна, Б. М. Головкін, С. Ф. Денисов, об'єктами індивідуальної профілактики злочинів є [52; 53; 35, с. 36]:

- антигромадська поведінка та спосіб життя особи, що призводить до вчинення злочинів;
- кримінологічно значущі особистісні характеристики людини, що зумовлюють деформацію її поведінки;
- кримінологічно значущі психофізіологічні особливості (у міру їх схильності до виправлення, зміни, лікування);
- безпосередні умови несприятливого формування та життєдіяльності особистості (насамперед у родині) або у побутовому оточенні, у сферах праці, навчання, дозвілля, в інших мікросоціальних групах, передусім антигромадської спрямованості, а також несприятливі умови індивідуального буття;
- елементи несприятливої життєвої ситуації, які об'єктивно мають криміногенний характер і існують досить тривалий час.

Зазначимо, що особа неповнолітнього, схильного до вчинення корисливих злочинів, є важливою ланкою у причинному ланцюжку злочинної поведінки. Вона взаємодіє із криміногенним мікросередовищем, через неї змінюється його вплив. На особу насамперед спрямовано профілактичний вплив. Метою індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є позитивна корекція особистості, що зумовлює зміну її поведінки – від антигромадської до законослухняної. Досягнення цієї мети вимагає розв'язання низки конкретних завдань, а саме:

- виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну загрозу вчинення злочинів;
- вивчення цих осіб та джерел негативного впливу на них;
- прогнозування індивідуальної поведінки;
- планування заходів індивідуальної профілактики;

- позитивний коригувальний вплив;
- поставлення особи на облік;
- контроль за поведінкою та способом життя особи (наприклад, установа адміністративного нагляду за особами (неповнолітніми), звільненими з місць позбавлення волі).

Вирішення цих завдань покладене на суб'єктів, яким законодавчо закріплено здійснення індивідуальної профілактики злочинів. До таких суб'єктів належать: Генеральна прокуратура України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство юстиції України, Державний департамент України з питань виконання покарань, Служба безпеки України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України, Державна митна служба України, Державна прикордонна служба України, громадські організації з охорони громадського порядку тощо. Але основний обсяг цієї діяльності здійснюють органи поліції у взаємодії з іншими правоохоронними органами та громадськістю.

Зазначимо, що сфера профілактики корисливих злочинів неповнолітніх надзвичайно широка. Нині вона не може залишатися полем діяльності лише правоохоронних органів. У ній мають брати участь усі державні органи, громадські формування і громадяни України.

Щодо об'єктів профілактики у кримінологічній літературі існує одна загально визнана думка, відповідно до якої до них відносять:

- злочинність та її види;
- причини та умови, які її зумовлюють;
- осіб, які вчинили злочини, а також окремі «фонові явища».

Із вище перелічених об'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх варто розглянути кожен детально.

1. Антигромадська поведінка і спосіб життя особи, що призводить до вчинення злочинів. Причинами злочинності як соціального феномена, зокрема корисливо-насильницьких злочинів, є суперечності («напруження») між потребами людей і реальними можливостями (шансами) їх задоволення, що залежать насамперед від місця індивіда або групи у соціальній структурі

суспільства. Причому потреби людей поширені й мають тенденцію до зростання, а можливості їх задоволення різні і нерівні. І хоча певний ступінь нерівності залежить від індивідуальних особливостей, проте головним джерелом неоднакових можливостей є соціально-економічна нерівність [12, с. 158].

Втягнення неповнолітнього у злочинну або іншу антигромадську діяльність є негативним наслідком руйнування моральних основ нашого суспільства. За таких обставин небезпеку становить свідомий кримінальний вплив з боку дорослих осіб на підлітків, спонукання дітей до вчинення злочинних дій або використання їх із метою реалізації власних злочинних намірів.

Дитяча безпритульність є результатом негативного впливу соціуму та однією з найболючіших проблем сучасної України, яка може призвести до зростання злочинності у майбутньому. Підвищення ефективності протидії з посяганнями на життя, здоров'я, моральний та фізичний розвиток неповнолітніх, втягнення їх у злочинну та іншу антигромадську діяльність є сьогодні актуальною проблемою.

Втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність можна розглядати як певні дії дорослої особи, вчинені з будь-яких мотивів і пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітню особу з метою викликати у неї рішучість взяти участь в одному чи декількох злочинах або займатись іншою антигромадською діяльністю; дії, пов'язані із безпосереднім психічним чи фізичним впливом на дітей, вчинені з метою викликати у них прагнення взяти участь в одному чи кількох злочинах. Втягнення у злочинну або іншу антигромадську діяльність вже давно стало однією з глобальних проблем не лише в Україні, а й в інших країнах, тому що простежується «залежність злочинності дорослих від злочинності неповнолітніх, оскільки остання є у певному розумінні джерелом і резервом усієї злочинності» [78, с. 1–3].

Відповідно до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. протидія втягненню дітей у злочинну та іншу антигромадську діяльність є цілісною системою узгоджених, різноманітних дій державних органів та установ, громадських формувань та

окремих громадян, спрямованих на пошук шляхів, способів та засобів зниження рівня негативного впливу на дітей та як наслідок їхньої девіантної поведінки. Саме тому для подолання цього негативного соціального явища необхідний комплексний підхід щодо вирішення причин, умов та наслідків його існування [141, с. 1].

Особливу увагу слід звернути на те, що система протидії втягненню неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність повинна розглядатися не тільки як узгоджена діяльність суб'єктів протидії, але й містити різноманітні форми профілактики, заходи попереджувального впливу. До системи заходів і засобів протидії можна віднести [101, с. 107; 13, с. 93]:

- інформування населення через засоби масової інформації про юридичну відповідальність за здійснення кримінального впливу на дітей, за їх втягнення до незаконної дитячої праці, а також у злочинну та іншу антигромадську діяльність;
- здійснення правового виховання населення;
- проведення віктимологічної профілактики серед неповнолітніх;
- надання консультативної допомоги неповнолітнім та їхнім батькам або особам, які їх замінюють тощо.

У проведеному нами соціологічному дослідженні (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання: «Як Ви вважаєте, які з перелічених об'єктивних причин найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?» отримали такі відповіді:

- «зростання майнового розшарування населення» – 167 осіб (43,7 %);
- «ускладнення криміногенної обстановки в умовах кризових явищ в економіці» – 178 осіб (59,4 %);
- «втрата духовності» – 190 осіб (63,5 %);
- «недоліки в організації протидії кожному виду протиправної дії» – 153 особи (51,0 %).

Центральною ланкою, на яку об'єктивно покладається найбільший тягар щодо формування законослухняної поведінки підлітків і через який мають бути

спрямовані зусилля державних і недержавних органів та установ на запобігання злочинності неповнолітніх, є, на нашу думку, саме сім'я. Головна роль у цьому питанні відводиться підвищенню дієвості соціальних інститутів.

Парадигма виховання фігурує у сталому підході до запобігання злочинності неповнолітніх у наукових працях вітчизняних науковців. Як влучно зазначає В. В. Голіна, останніми роками умови виховання в цілому та сімейного виховання зокрема змінилися, стали більш складними, відповідно змінюються його форми, методи і пріоритети, але сутність і значення сімейного виховання залишаються незмінними. Виховний потенціал родини – це комплекс умов і засобів, які визначають її педагогічні можливості [6; 17, с. 62–63].

Особливою і досить важливою є специфіка сімейного виховання. Досліджуючи сімейне виховання, насамперед необхідно зауважити його безперервність, тривалість і різнобічність. У цьому сенсі з родиною не може зрівнятися жодний інший виховний інститут.

2. Щодо кримінологічно значущих особистісних характеристик людини, що зумовлюють деформацію її поведінки, погоджуємося з думкою Т. З. Гарасиміва, який зазначив, що у поведінці людини система зовнішніх обставин відображається в системі внутрішніх, отже, у девіантному поведженні проявляється єдність об'єктивних і суб'єктивних чинників [10, с. 12].

У наукових працях, присвячених девіантній поведінці, важливого значення надано профілактиці. Ніхто не може спростувати стару істину, що хвороби краще попереджати, ніж лікувати. Але в масштабах держави доволі важко змінити загальну інерцію, коли фінансуються правоохоронні органи, репресивні заходи, тюрми, але обмежено виділяються кошти на профілактичні заходи. Мабуть, це не є випадковим, вдається взнаки інерція старих часів, домінує доволі спірна думка, що острах покарання (так звана загальна превенція) є кращою профілактикою негативного явища. Та чи є чіткі і переконливі знання й практичні заходи, розроблені нашими вченими або практиками, під які можна відкривати фінансування?

У нашому соціологічному дослідженні (опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання: «На Вашу думку, які основні особливості неповнолітнього, який вчиняє корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої)?» отримали такі відповіді:

- «не повністю сформована соціальна спрямованість» – 109 осіб (36,3 %);
- «недостатній соціальний досвід» – 131 особа (43,7 %);
- «неналежно розвинута воля» – 14 осіб (4,7 %);
- «невміння контролювати свою поведінку й емоції» – 164 особи (54,7 %);
- «азартність» – 5 осіб (1,7 %);
- «матеріальна та інша залежність від батьків (дорослих осіб)» – 32 особи (10,7 %).

Головним у прояві девіантної поведінки є не сам по собі рівень задоволення матеріальних і духовних потреб, а розрив і потреба у можливостях їх задоволення для різних соціальних груп. З огляду на це можемо зазначити, що соціальні відхилення як на індивідуальному, так і на груповому рівні не є випадковістю. Ці процеси набули певного поширення в суспільстві. Причин виникнення соціальних відхилень у неповнолітніх дуже багато, вони дуже різні. Звичайно, всі вони у процесі розвитку суспільства видозмінюються. Однак основним джерелом відхилень неповнолітніх при скоєнні корисливих злочинів, а саме крадіжки, грабежу чи розбою, є соціальна нерівність (неоднакові можливості задоволення потреб). Це явище об'єктивне, притаманне людському суспільству. Водночас слід мати на увазі, що одним із критеріїв прогресивного розвитку є диференціація, яка спричиняє конфлікти і відхилення у молоді.

Віктимність доцільно розрізняти залежно від чинника, що її зумовлює. Кожний корисливий злочин має свої індивідуальні причини. Проте для удосконалення правової політики держави корисно виокремити головні причини, обставини та життєві умови, які, на нашу думку, впливають на неповнолітнього і спричиняють негативні наслідки, що призводять до вчинення ним злочинів.

Злочинність неповнолітніх є особливо актуальною проблемою сучасності. Зокрема, Н. В. Ортинська виокремлює такі причини злочинної діяльності досліджуваної категорії неповнолітніх осіб: соціально-економічні (низький рівень сімейного достатку, економічна криза, збільшення кількості ранніх шлюбів тощо); соціально-виховні (недосконалість освітніх і виховних програм, організаційні недоліки шкільної освіти); наркоманія; алкоголізм; інформаційно-моральні девіації сучасного суспільства. Все це потребує комплексної стратегії держави щодо оновлення підходів у сфері освітньої, сімейної, культурної, інформаційної, соціальної політики держави [117, с. 300].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Які, на Вашу думку, причини й умови сприяють вчиненню корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?» отримали такі відповіді:

- «соціальні (вплив суспільства, найближчого оточення, мікросередовща)» – 171 особа (57,0 %);
- «економічні (малозабезпеченість сім'ї, економічна нестабільність у країні)» – 102 особи (34,0 %);
- «недоліки у виховному процесі в сім'ї» – 212 осіб (70,7 %);
- «неналежна організація діяльності культурно-розважальних закладів для позашкільної роботи» – 129 осіб (43,0 %);
- «недоліки у навчально-виховному процесі у школах, навчальних закладах» – 144 особи (48,0 %).

На нашу думку, головною причиною підліткової злочинності найчастіше є неналежний догляд батьків за дітьми або їх відсутність. Загальне зниження рівня життя, неблагополуччя сімей, які з втратою прибутку втрачають і моральні цінності, відсутність нормальних побутових умов – все це призводить до того, що неповнолітні, прагнучи жити так, як усі, намагаються досягти цього шляхом крадіжок та інших злочинів. Крім того, згубний вплив на неповнолітніх має телебачення, що пропагує насильство і життя заради власного задоволення.

Мотиви злочинних діянь, вчинених підлітками і юнаками, зазвичай досить розрізнені та поверхові. Вони є картиною з яскраво вираженою дитячою мотивацією. Мотиви злочинів неповнолітніх значною мірою проявляються на основі групових дій. Найбільш поширені престижні та наслідувальні мотиви, а також намагання до самоствердження серед товаришів та однолітків. Значний вплив на мотивацію має і той факт, що більшість молодих людей вчиняють злочин у стані сп'яніння, тобто тоді, коли підліток і юнак деякою мірою втрачають контроль над вчинками і їхніми спонуканнями. Це зумовлює досить високий відсоток так званих невмотивованих злочинів, тобто діянь, внутрішні причини яких неповнолітній не може чітко визначити. Звичайно, тут завжди потрібно мати на увазі й те, що мотиви злочинної, як і іншої поведінки, далеконе завжди усвідомлюються не тільки неповнолітніми, а й дорослими [24, с. 106].

Найбільше підлітки вчиняють злочини із корисливих мотивів з метою особистого збагачення – крадіжки. Це зумовлено тим, що підліткам хочеться мати престижні речі, власні кишенькові кошти. Батьки, на жаль, не спроможні у повному обсязі забезпечити потреби своїх дітей, тому діти і йдуть на скоєння злочинів. Зауважимо, що більшість з них вважає, що відповідальності перед законом їм, неповнолітнім, нести не прийдеться [52, с. 19].

Статистичні дані щодо кримінальних правопорушень, які розслідували працівники органів Національної поліції, за віковим критерієм [31; 11]:

За віком на час вчинення кримінального правопорушення	Вид правопорушення (2016 рік)		
	Крадіжка (ст. 185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
До 14 років	159	19	0
14–15 років	828	119	18
16–17 років	1640	285	197

За віком на час вчинення кримінального правопорушення	Вид правопорушення (2017 рік)		
	Крадіжка (ст.185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
До 14 років	147	17	0
14–15 років	978	133	25
16–17 років	1613	321	110
За віком на час вчинення кримінального правопорушення	Вид правопорушення (2018 рік)		
	Крадіжка (ст.185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
До 14 років	128	18	2
14–15 років	908	112	33
16–17 років	1462	259	83
За віком на час вчинення кримінального правопорушення	Вид правопорушення (2019 рік)		
	Крадіжка (ст.185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
До 14 років	122	11	1
14–15 років	790	127	33
16–17 років	1155	254	59
За віком на час вчинення кримінального правопорушення	Вид правопорушення (червень 2020 року)		
	Крадіжка (ст.185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
До 14 років	55	7	0
15–16 років	254	63	5
16–17 років	419	105	19

На підставі наведених статистичних даних можемо зазначити, що, вчиняючи протиправне діяння, неповнолітні вступають у конфлікт із законом, що

зумовлює гостре питання шляхів переслідування, покарання дітей як дорослих і профілактики запобігання новим злочинам майнового характеру серед неповнолітніх. Показники злочинності неповнолітніх певною мірою відображають ситуацію в суспільстві загалом. Молодіжна злочинність і правопорушення є великою проблемою у всьому світі.

Аналіз причинних чинників злочинної поведінки неповнолітніх упродовж багатьох десятиліть незмінно залишається у фокусі інтересів вітчизняних і зарубіжних дослідників у різних галузях наукового знання: юриспруденції, психіатрії, соціальних наук, медицини, педагогіки тощо. Сучасні знання про розлади поведінки дають змогу зробити висновок, що вони є складними формами соціальної поведінки особистості, детермінованими системою взаємопов'язаних чинників [27, с. 87].

Криміногенні риси неповнолітнього формуються під впливом певних чинників і реалізуються відповідно до зовнішніх обставин (або їхню поведінку можуть зумовити ситуаційні обставини). Однак, як відомо, одна і та ж ситуація сприймається та оцінюється різними людьми по-різному. Тому вчинення злочинів неповнолітніми необхідно розглядати не тільки як результат взаємодії особи з конкретною життєвою ситуацією, в якій вони виявляються як рівнозначні складові, а як наслідок, реалізацію криміногенних особливостей особи у процесі взаємодії із ситуативними чинниками.

Необхідно зазначити і той факт, що неповнолітні (порівняно з іншими віковими групами населення) менш стійкі до різних криміногенних впливів.

Формування протиправної спрямованості неповнолітнього починається з незначних, на перший погляд, порушень соціальних норм. Насамперед із концентрацією негативних рис виникає деформація особистості, яка в певний момент може перерости в антисуспільну поведінку. Початковим етапом у формуванні протиправної поведінки є те, що підліток з такими потягами залишається у стані вакууму позитивного середовища, яке компенсується контактами з колом осіб, собі подібних. У такому середовищі підліток знаходить співчуття та моральну підтримку, може не турбуватися про осуд, обговорювати

свої особисті проблеми, які зрозумілі таким же молодим людям. Участь у групі, з одного боку, поглиблює деморалізацію особи, а з іншого – посилює загальну активність її членів. У результаті спільні дії підлітків стають щораз більш небезпечними, переходячи від асоціальних до злочинних. Формування антисуспільної спрямованості неповнолітніх простежується у процесі їх спілкування та діяльності. Цьому може сприяти процес соціалізації. На думку деяких учених, антисуспільна спрямованість може гальмувати соціалізацію молодої людини та призвести до протиправної поведінки [50, с. 254].

Важливо зазначити, які саме обставини впливають на протиправну поведінку, що сприяють асоціальному формуванню особи в сім'ї:

а) неповна родина або інші обставини, які перешкоджають здійсненню повсякденного нагляду за дітьми (відсутність одного з батьків, хвороба батьків тощо);

б) невиконання батьками своїх обов'язків, пов'язаних з необхідним вихованням дітей, неувага до їхніх інтересів, грубість, деспотизм батьків;

в) наявність у сім'ї асоціальних поглядів;

г) негативний приклад батьків або інших членів сім'ї (сварки, скандали, алкоголізм, наркоманія);

д) втягнення дітей у жебрацтво, проституцію, крадіжки та інші форми злочинної діяльності.

Зокрема, відомі випадки, коли дорослі навмисне дезорієнтовували наївних і у правовому відношенні безграмотних підлітків, втягуючи їх у злочини. З початку року до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесено декілька кримінальних правопорушень за ст. 304 КК України (втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність) [119].

Підвищені імпульсивність і ситуативність таких злочинів, які вчиняються неповнолітніми, обтяжують їх наслідки. Легкість швидкого неформального об'єднання, звичка до групового спілкування, підвищений інтерес до конфліктних ситуацій, потреба в самореалізації, прагнення до оригінальності, нестійкість ідейних, моральних та правових переконань багаторазово збільшують

небезпечність протиправних антигромадських дій неповнолітніх. Питома вага групової злочинності вища у разі вчинення крадіжок, грабежів, розбійних нападів, зґвалтувань, ніжча – при умисних вбивствах та тяжких тілесних ушкодженнях. У груповій корисливій злочинності неповнолітніх переважають нестійкі, короткочасні об'єднання. Але, за нашими підрахунками, майже половину з них можна оцінити як такі, що орієнтовані та тривалу діяльність.

У нашому соціологічному дослідженні (опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання «Що, на Вашу думку, є підґрунтям формування кримінальних груп неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої)?» отримали такі відповіді:

- «сімейне неблагополуччя» – 146 осіб (48,7 %);
- «негативний вплив (не сприйняття) первинного навчального колективу» – 132 особи (44,0 %);
- «недостатній рівень виховної роботи» – 94 особи (31,3 %);
- «вільна» поведінка на вулиці у середовищі таких самих «відкинутих» однолітків» – 118 осіб (39,6 %);
- «нереалізоване дозвілля» – 25 осіб (8,4 %).

У наш час необхідно особливо зосередити увагу на зв'язок між негативним впливом мікросередовища неповнолітнього і сприйняттям ним кримінальної субкультури внаслідок взаємодії з таким середовищем. Ця проблема є актуальною ще й тому, що простежується дуже тісний взаємозв'язок між кримінальною субкультурою молоді та корисливою злочинністю неповнолітніх.

Органи поліції спільно з представниками ЄС застосовують заходи щодо визначення подальших спільних кроків із метою створення служби пробації, завданням якої є спроба змінити поведінку неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення, і зупинити скоєння ними правопорушень у майбутньому [165, с. 208].

Особливості корисливих злочинів, що вчиняються неповнолітніми, зумовлені специфікою правового та фактичного становища їх як вікової групи

населення, що найбільш гостро відчуває формуючий вплив негативних чинників соціального середовища, специфікою детермінант злочинності, а також особистісних рис цієї вікової групи. Необхідність дослідження особи неповнолітнього злочинця зумовлена оцінкою тих рис, які спричиняють злочинну поведінку, з метою її недопущення. У цьому виявляється об'єднання трьох складових – особи злочинця, причин та механізму злочинної поведінки, запобігання злочинам.

Як справедливо пише В. В. Лунєєв, у кримінології майже всі наукові школи намагаються виявити специфічні риси, симптоми і синдроми у злочинців, за якими вони відрізняються від інших громадян. Однак усі виявлені ознаки і механізми не є абсолютними, тобто властивими винятково злочинцям. Це, відповідно, стосується і неповнолітніх [104, с. 135].

Як наголошує О. М. Гумін, особистість як стійка система соціально значущих рис виявляється під час діяльності та спілкування. Людина стає особистістю в процесі соціалізації, тобто в процесі виховання та освоєння соціальних функцій. Ідеалом є всебічно розвинена, гармонійна особистість. Її антиподом є відчужена, одностороння, духовно бідна, деформована особистість. у крайньому своєму вираженні ця деформація призводить до кримінальної активності [23, с. 173]. Зважаючи на це, виховуючи молоде покоління, необхідно формувати почуття відповідальності, самоконтролю, уміння оцінювати свої вчинки та дії з позицій суспільних інтересів.

Відповідальність у будь-якій її формі – і моральній, і правовій – пов'язана з дотриманням конкретних правил. Підліток як особистість формується під впливом всієї сукупності суспільних відносин. Вплив зовнішнього середовища зумовлюється внутрішнім світом підлітка, його психікою і вибором того або іншого виду поведінки. На формування особистості та її поведінку значною мірою впливають психологічні та вікові особливості [123, с. 38].

У нашому соціологічному дослідженні (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання «Які з перелічених соціально-

психологічних причин, на Ваш погляд, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?» отримали такі відповіді:

- «поширеність у ЗМІ та мережі Інтернет інформації про корисливі злочини» – 37 осіб (12,3 %);
- «поширення алкоголізму» – 200 осіб (67,7 %);
- (поширення наркоманії) – 194 особи (64,7 %);
- «криза моралі (духовності)» – 223 особи (74,3 %);
- «низька правова культура» – 178 осіб (59,3 %);
- «неповага до особистості» – 190 осіб (63,3 %).

У процесі організації та здійснення профілактичної роботи з учнями підліткового віку та особливо молоддю слід зважати на те, що на цьому етапі дорослі втрачають свій домінуючий вплив на особу, щораз більшого значення для неї набувають стосунки з оточенням, із формальною й неформальною групами [28, с. 41].

3. Щодо безпосередніх умов несприятливого формування та життєдіяльності особистості (насамперед у родині або побутовому оточенні, у сферах праці, навчання, дозвілля, в інших мікросоціальних групах, передусім антигромадської спрямованості), то несприятливі умови індивідуального буття дуже різко впливають на життєдіяльність неповнолітніх. Чинники, які зумовлюють корисливу злочинність у суспільстві, загалом визначають і протиправну поведінку неповнолітніх.

Беручи до уваги низку державних документів, як законів України, так і підзаконних нормативно-правових актів, особливо «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», зростає значимість дослідження проблем протиправної поведінки підлітків, зокрема неповнолітніх студентів навчальних закладів I та II рівнів акредитації [147, с. 127; 147].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Які з перелічених правових чинників, на Ваш погляд, найбільше впливають на збільшення корисливої

злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?» отримали такі відповіді:

- «неефективність законодавчих актів» – 55 осіб (18,4 %);
- «некоректність законодавства щодо запобігання цим злочинам» – 100 осіб (33,4 %);
- «поширеність корисливої злочинності» – 163 особи (54,4 %);
- «неефективність застосування кримінального закону судового системою» – 26 осіб (8,8 %).

Аналіз правових чинників, що впливають на корисливу злочинність неповнолітніх, дає підставу стверджувати, що вона дедалі більшою мірою виявляється як продовження об'єктивних суспільних суперечностей, насамперед у сфері загально-правових відносин. В умовах нестабільності економічної політики, відсутності чіткої і продуманої правової бази, будучи самостійним і цілісним явищем, вона відтворює себе в значно більшому обсязі, ніж це відбувалося раніше. Очевидно, що зростання корисливої злочинності неповнолітніх, а саме крадіжок, грабежів та розбоїв, виявляються також у непродуманості збалансованого вирішення питань щодо вдосконалення, координації та ресурсного забезпечення діяльності правової політики за окремими її напрямками.

Вивчення впливу соціальних чинників на виникнення протиправної поведінки неповнолітніх має як наукове, так і прикладне значення, тому що слугує основою для вдосконалення системи запобігання та протидії зростанню і поширенню злочинності неповнолітніх у суспільстві. У віці 13–18 років особливу роль у механізмі формування особистості неповнолітнього відіграє мікросередовище, яке як позитивно, так і негативно впливає на процес формування особистості. Зокрема, перевага певних форм дозвілля неповнолітніх частіше залежить не від власного бажання, а від вибору товаришів. Мікросередовище здатне формувати погляди та оцінні стереотипи, зокрема аморального та протиправного характеру. Антисуспільні погляди, навички, звички, потреби та інтереси формуються внаслідок несприятливих умов життя та

виховання, під впливом негативних чинників мікросередовища, безпосереднього соціального оточення особи, умов життя та виховання. Визначальну роль у виникненні у підлітків особових дефектів відіграють несприятлива атмосфера сім'ї, надмірний нагляд з боку батьків та жорсткий контроль. А в деяких випадках і відсутність цього контролю може негативно вплинути на процес формування особистості. Науковці розглядають родинне неблагополуччя як одну з головних причин, що визначає як стан, так і динаміку. У багатьох сім'ях неповнолітніх батьки негативно впливали на своїх дітей, показуючи їм поганий приклад, привчали до куріння та пияцтва, сварок, бійок, застосовували фізичне покарання щодо дітей. Більшість з таких сімей мають низький рівень матеріального добробуту [3, с. 128–129].

З огляду на це слід зауважити, що суперечливим є той факт, що у поганих батьків погані діти, що типові несприятливі умови зумовлюють типові недоліки і у дитини. Досить часто у батьків, які вживають алкогольні напої, дорослі діти не вживають алкоголь, а у батьків-грубіянів зростають ввічливі та тактичні діти та ін. Неповнолітні зазвичай сприймають і засвоюють негативні зовнішні чинники мікросередовища. Але вони можуть і не сприймати їх, а можуть з ними боротися. Дуже часто батьки шукають причини цієї проблеми будь-де (невлаштованість суспільства, погані друзі, погані вчителі), забуваючи, що сім'я є найважливішим чинником формування особистості дитини. У наш час багато сімей з різних причин не виконують своїх виховних функцій, що прямо або побічно сприяє формуванню у дітей аморальних і протиправних орієнтацій. Вплив родини зменшується у процесі дорослішання, але ніколи не припиняється. Родину слід розглядати як певну самоорганізовану систему, в якій кожен має своє призначення і виконує свої функції для збереження загальної стабільності. Однак, висвітлюючи ці проблеми, дуже рідко досліджують особливості впливу чинників сімейного неблагополуччя на криміналізацію неповнолітніх залежно від їх статі. А така відмінність є, вона зумовлена фізіологічними та психологічними особливостями дівчат і хлопчиків.

Як зазначає А.П. Кондусов, неповнолітні, схильні до вчинення правопорушення, виховувалися в неповній або такій, що розпалася, сім'ї. Душевна травма, завдана покинутій дитині, залишає незгладимий відбиток на все життя. У 94% випадків неповнолітні злочинниці залишаються з матерями. Нерідкі випадки, коли факт розлучення стає для матері наслідком її аморальної поведінки (нових випадкових зв'язків інтимного характеру) і способу життя, що згубно впливає на формування дівчат [72, с. 39].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Що, на Вашу думку, впливає на механізм учинення корисливих злочинів (крадіжки, грабежу, розбою)?» отримали такі відповіді:

- «неналежне виконання батьками своїх обов'язків» – 60 осіб (20,0 %);
- «неналежний приклад батьків для наслідування (вседозволеність, виправдання проступків тощо)» – 75 осіб (25,0 %);
- «формування комплексу вседозволеності та безкарності» – 142 особи (47,3 %).

Антисоціальна поведінка особи неповнолітнього, що вчиняє корисливий злочин, а саме крадіжку, грабіж та розбій, взаємозумовлена впливом чинників передусім зовнішнього соціального середовища (особливо мікросередовища), а також індивідуальними особливостями підлітка, які визначають його індивідуальну реакцію на різні життєві невдачі. Здійснюючи аморальні і протиправні вчинки, вони прагнуть всіляко виправдати їх. Водночас чітко формується позиція схвалення, розуміння, заперечення і повного ігнорування власної відповідальності за аморальну поведінку. Очевидно, що такі негативні чинники сприяють психічній і соціальній дезадаптації особи. Важливим аспектом виховання неповнолітніх є формування у них належної правосвідомості й правової культури.

Другою складовою мікросередовища є найближче побутове оточення. Це друзі, знайомі, сусіди, компанії, неформальні малі групи, з якими діти постійно та безпосередньо контактують. Важливо зауважити, що для неповнолітніх із

проблемних сімей школи мають особливе значення, оскільки для них освіта і навчання є одним із головних чинників соціалізації особи. Найпоширенішими віковими страхами та переживаннями є втрата авторитету серед однолітків. Несприятливе становище в колективі є однією з головних причин незацікавленості підлітка навчальним процесом. Друзі відіграють у житті кожної дитини особливу роль, і характер стосунків з ними також становить важливий чинник, який дає змогу почуватися щасливою. Друзі є головним джерелом важливої, життєво необхідної інформації. Отримані від друзів знання часто користуються більшою довірою, ніж отримані від дорослих [33, с. 129; 149].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Що найбільше впливає на кримінальну поведінку неповнолітніх?» отримали такі відповіді:

- «розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів» – 84 особи (28,0 %);
- «сумнівні знайомства» – 98 осіб (32,7 %);
- «безпосередні контакти із кримінальним середовищем» – 145 осіб (48,3 %);
- «надмірне вживання алкогольних напоїв» – 194 особи (64,7 %);
- «вживання наркотичних засобів» – 86 осіб (28,7 %);
- «безвідповідальне ставлення батьків до своїх дітей» – 192 особи (64,0 %).

З огляду на це, вважаємо, що більш фундаментальну основу формування особистісного розвитку неповнолітнього закладають не тільки батьківські методи виховання, а й власна поведінка особи неповнолітнього та ставлення до себе.

Ще одне явище, яке сьогодні безпосередньо пов'язане з корисливою злочинністю неповнолітніх, – наркоманія. Головними причинами поширення наркоманії серед неповнолітніх можемо назвати легкий доступ до наркотиків, бездоглядність з боку батьків, недостатня робота з боку адміністрації загальноосвітніх установ, недостатня робота з боку поліції та інші соціальні причини. Зважаючи на це, необхідно оптимізувати діяльність усіх суб'єктів, які здійснюють профілактику і боротьбу зі злочинністю, орієнтованих на виявлення і

припинення незаконного звороту наркотичних і психотропних речовин [66, с. 263].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням(опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Чи зловживали Ви коли-небудь наркотиками?» отримали такі відповіді:

- «так» – 70 %
- «ні» – 30 %

Збільшується й кількість злочинів, скоєних на ґрунті наркоманії. Особливу тривогу викликає поширення наркотиків серед неповнолітніх. Кожного року наркозалежні неповнолітні особи та особи, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння, вчиняють десятки тисяч злочинів, серед яких вбивства, розбійні напади, пограбування, крадіжки.

Проаналізувавши головні причини й умови корисливої злочинності неповнолітніх, можна констатувати, що подальша криміногенна обстановка залежатиме від комплексів превентивних заходів, вживаних як правоохоронними органами, так і іншими суб'єктами профілактики.

На нашу думку, перспективи подальшого дослідження цього питання зумовлюються насамперед дослідженням головних чинників проявів протиправних відхилень у поведінці неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини, а саме крадіжки, грабежі та розбої, серед яких головне – це безпосередній вплив мікросередовища, зокрема, родини, знайомих, однолітків, взаємозв'язків, у які залучена, системи виховання і навчання, засобів комунікації. Нині наше суспільство характеризується послабленням і суперечливістю культурних цінностей, норм, соціальних зв'язків, а тому насамперед необхідно створити умови для нормального і повноцінного розвитку сім'ї, в якій виховується дитина, необхідно реформувати систему освіти у такому напрямі, який давав би кожній дитині можливість самореалізуватися у будь-якій галузі.

4. Елементи несприятливої життєвої ситуації, які об'єктивно мають криміногенний характер та існують досить тривалий час. Складна життєва

ситуація, як об'єктивна сукупність елементів середовища, має зумовлюючий, стимулюючий і корегувальний вплив на людину. Для того, щоб зрозуміти сутність поведінки неповнолітнього, необхідно з'ясувати змістовне поле ситуацій, які становлять її життєдіяльність. Ситуація може бути оцінена з позиції двох підходів: перший підхід залежить від розуміння ситуації як зовнішніх умов перебігу життєдіяльності людини; другий підхід розглядає ситуацію як наслідок активної взаємодії особистості і середовища.

Складні життєві ситуації є складовою процесів соціалізації, по-перше, тому, що вони не завжди травмують особистість, по-друге, сприяють розвитку, коли відбуваються зміни конструктивного характеру, які сприяють досягненню нових форм збалансованості відносин із зовнішнім середовищем. Є декілька класифікацій категорії «складні життєві ситуації». Деякі дослідники пропонують класифікувати їх за ступенем участі людини:

- 1) складні життєві ситуації;
- 2) складні ситуації, які пов'язані з виконанням будь-якого завдання;
- 3) складні ситуації, які пов'язані із соціальним впливом [21, с. 95; 114, с. 88].

Криміногенна ситуація за своїм змістом – категорія об'єктивна. Вона визначається фактичними явищами, подіями, що відбуваються у дійсності, яка оточує людину. Водночас вона має особистісне значення, оскільки оцінка ситуації тісно пов'язана з мотиваційною сферою особи, її індивідуальними особливостями. Треба зважати і на те, що в конкретній ситуації винний зазвичай діє відповідно до раніше набутого досвіду, звичок, до соціальної спрямованості його особи. Не можна не враховувати наявність у деяких індивідів дефектів сприйняття зовнішнього середовища. Об'єктивний зміст конкретної криміногенної ситуації і суб'єктивне її значення для індивіда можуть значною мірою розійтися. Зважаючи на це, злочин часто є невідповідною реакцією на ситуацію, що склалася. Людина під впливом напруженої ситуації іноді вчиняє поспішні необдумані дії з огляду на відсутність критичного сприйняття подій, що відбуваються. Криміногенна ситуація не належить ні до поняття причини, ні до поняття умови скоєння

злочину. Вона у деяких випадках відповідно впливає на них, відіграючи роль мотиву до вчинення злочину. Не кожен неповнолітній, чия свідомість уражена асоціальними поглядами і звичками, готовий всякий раз скоїти злочин. Для цього потрібен своєрідний «поштовх», який би викликав остаточну рішучість вчинити злочинне посягання. Таким поштовхом і є криміногенна ситуація, яку слід розглядати як зовнішнє спонукання до дії, як привід до злочину. Подібна специфічна категорія в системі детермінації явищ і процесів з філософського погляду є цілком поясненою. Мотив слід відрізняти від приводу. Якщо мотив зумовлюється поведінкою третіх осіб або пояснюється особливо несприятливим збігом життєвих обставин у житті людини, або є результатом екстремальних умов, то привід створюється самим винним і свідомо використовується ним для скоєння злочину або для виправдання своїх дій. Привід – це не що інше, як помилковий, надуманий мотив [14, с. 126; 15, с. 35–36].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Якщо Ви вчиняли корисливий злочин (крадіжку, грабіж, розбій), то з яких причин?» отримали такі відповіді:

- «із цікавості» – 39 осіб (13,0 %);
- «із корисливості» – 107 осіб (36,7 %);
- «зادля пізнання нових відчуттів» – 85 осіб (28,3 %);
- «це була спроба випробувати себе» – 137 осіб (45,7 %);
- «через небажання вирізнитися з-поміж оточення» – 158 осіб (52,7 %);
- «це був спосіб самоствердження» – 128 осіб (42,7 %);
- «через безвихідь» – 22 особи (7,3 %).

Фундаментальною глибинною основою мотивації злочинної поведінки є зміст і структура сфери незадоволених смисложиттєвих потреб особистості неповнолітнього. Повна або часткова незадоволеність смисложиттєвих потреб у ствердженні та самоствердженні в поєднанні з особистісними комплексами та індивідуальними біофізіологічними особливостями особистості становлять базову основу мотиваційної сфери злочинної поведінки. Специфіка несвідомого аспекту

мотиву корисливої злочинної поведінки полягає в злочинній дії, що заміщує та задовольняє потреби в ствердженні та самоствердженні особистості злочинця через механізм психічної і соціальної компенсації.

Аналіз літератури виявив, що під складними життєвими ситуаціями більшість дослідників розглядають будь-яку складну ситуацію, яка призводить до порушення працездатності, сформованих відносин, зумовлює негативні емоції й переживання, спричиняє дискомфорт, що за певних умов можуть бути несприятливі для розвитку особистості.

Констатуємо, що своєчасні та рішучі заходи, вжиті стосовно криміногенних родин, змогли б значно знизити їх небезпечний криміногенний вплив на їхніх та інших дітей. Однак цього не відбувається, оскільки відповідні органи не мають чіткої уяви, хто з них насамперед повинен займатися подібними сім'ями.

Отже, така велика кількість проблем у сфері сімейних відносин наводить на думку щодо невідкладності багатоаспектного міждисциплінарного дослідження цього соціального інституту. Проте ми розуміємо, що недостатньо лише наукового зацікавлення. Йдеться про залучення кримінології і соціології до формування соціальної політики держави щодо запобігання злочинності неповнолітніх. Напрацьована інформація може бути використана для попередження й усунення негативних чинників сімейної сфери, вироблення рекомендацій і системи заходів з метою підтримання позитивних тенденцій, пов'язаних із сім'єю та шлюбом, що може стати предметом подальших досліджень.

Підсумовуючи, можна констатувати, що об'єктами індивідуальної профілактики злочинів є:

- антигромадська поведінка та спосіб життя особи, що призводить до вчинення злочинів;
- кримінологічно значущі особистісні характеристики людини, що зумовлюють деформацію її поведінки;
- кримінологічно значущі психофізіологічні особливості (у міру їх схильності до виправлення, зміни, лікування);

- безпосередні умови несприятливого формування та життєдіяльності особистості (насамперед у родині) або у побутовому оточенні, у сферах праці, навчання, дозвілля, в інших мікросоціальних групах, передусім антигромадської спрямованості, а також несприятливі умови індивідуального буття;

- елементи несприятливої життєвої ситуації, які об'єктивно мають криміногенний характер і існують досить тривалий час.

Метою індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є позитивна корекція особистості, що зумовлює зміну її поведінки – від антигромадської до законослухняної. Досягнення цієї мети вимагає розв'язання низки конкретних завдань, а саме:

- виявлення осіб, поведінка яких свідчить про реальну загрозу вчинення злочинів;

- вивчення цих осіб та джерел негативного впливу на них;

- прогнозування індивідуальної поведінки;

- планування заходів індивідуальної профілактики;

- позитивний коригувальний вплив;

- поставлення особи на облік;

- контроль за поведінкою та способом життя особи (наприклад, установа адміністративного нагляду за особами (неповнолітніми), звільненими з місць позбавлення волі).

2.3 Правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Знизити рівень корисливої злочинності серед неповнолітніх є одним з найважливіших реальних завдань суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів. Тоді і рівень довіри до влади і до правоохоронних органів з боку населення буде набагато вищий.

Дієвими методами його вирішення є моніторинг стану підліткової злочинності серед неповнолітніх, а також аналіз одержаних даних. Аналізуючи

нормативно-правову базу профілактики корисливої злочинності неповнолітніх, виявили, що вона є досить розрізненою, що ускладнює її реалізацію на практиці [153, с. 15].

Науково-теоретичний та практико-прикладний аналіз шляхів і методів забезпечення прав та свобод неповнолітніх відповідними органами держави й інституціями громадянського суспільства, принципів їхньої діяльності на сьогодні в юридичній літературі поданий не в достатньому обсязі. В Україні відсутній чіткий механізм захисту порушених прав неповнолітніх, розподіл повноважень і функцій між правозахисними структурами у сфері забезпечення прав неповнолітніх, не розроблено доступних шляхів охорони та реалізації неповнолітніми своїх прав та свобод, не використовується позитивний досвід інших країн. Зазначені проблеми зумовили актуальність розгляду організаційного та правового забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх.

Правове забезпечення індивідуальної профілактики корисливої злочинності неповнолітніх створюється з метою вдосконалення правової бази з питань профілактики злочинності й діяльності відповідних державних органів для розроблення нормативно-правових актів, які б діяли на законодавчому рівні.

Нормативно-правове регулювання попередження видів злочинності, зокрема неповнолітніх, здійснюється на двох рівнях: загальному, що регулює профілактику, запобігання та припинення злочинів у цілому, як особливий вид соціальної діяльності; спеціальному, де така діяльність конкретизується з огляду на особливості попередження конкретного виду злочинності, зокрема неповнолітніх.

Не вдаючись до детальнішого аналізу нормативно-правового забезпечення на загальному рівні, зауважимо, що, зважаючи на відсутність базового закону «Про профілактику злочинів», чинна нормативна база не регулює в повному обсязі відповідні суспільні відносини. Інтереси єдності законодавчого регулювання не дотримуються. Аналіз законодавчої бази свідчить, що важливі питання, зокрема щодо застосування профілактичних заходів, значною мірою

регулюються на рівні відомчих наказів та інструкцій, обмежені для загалу. Все це нерідко загострює проблеми дотримання законності при реалізації діяльності з профілактики, запобігання та припинення злочинів. Особливо відсутність вищезазначеного закону ускладнює реалізацію низки профілактичних заходів, які застосовують на ранніх стадіях профілактики, коли особа раніше не вчиняла злочин, але кримінологічні прогнози з високою ймовірністю свідчать про таку можливість.

На законодавчому рівні не визначено в усій повноті заходів, засобів ранньої індивідуальної профілактики, їх характеру, спрямованості, підстав і порядку застосування. Це стосується і неповнолітніх, які перебувають у складних умовах життя та виховання, мають асоціальну поведінку, систематично порушують навчальну чи трудову дисципліну. Ухвалення вищезазначеного закону сприяло б усуненню цих прогалин. Водночас варто зауважити, що система попередження злочинності, зокрема неповнолітніх, характеризується множинністю елементів, різноманітністю суб'єктів, об'єктів, форм, методів, заходів профілактики, запобігання та припинення злочинів [67, с. 267].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Чи належно на законодавчому рівні врегульовано питання протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) неповнолітніх?» отримали такі відповіді:

- «так, це питання врегульовано повністю» – 120 осіб (40,0 %);
- «це питання врегульовано частково» – 139 осіб (46,3 %);
- «це питання взагалі не врегульовано на законодавчому рівні» – 41 особа (13,7 %).

Також у нашому соціологічному дослідженні (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання «Чи достатньо у Вашому підрозділі спеціальної літератури з питань організації профілактичної роботи з

неповнолітніми, схильними до вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв)?» одержали такі відповіді:

- «так» – 77 осіб (25,7 %);
- «ні» – 223 особи (77,3 %).

Вважаємо, що відсутність єдиних критеріїв ефективності нормативно-правового забезпечення оцінення об'єктивного стану індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх у досліджуваній сфері унеможливорює прогнозування розвитку правових відносин, коригування державної регуляторної політики.

З метою профілактики корисливої злочинності серед неповнолітніх вважаємо за доцільне створювати комплексні молодіжні програми загальнодержавного та локального рівня із запобігання вчинення злочинів молодими людьми. Такі програми повинні мати як комплексний, так і адресний характер. Адже складність усієї системи попередження злочинів серед неповнолітніх полягає у її багаторівневому та різноспрямованому характері. Метою адресної або комплексної загальнодержавної чи локальної молодіжної програми з профілактики злочинів серед неповнолітніх має бути забезпечення активної наступальної протидії злочинності та уповільнення темпів її зростання.

Слід також розмежувати мету національної програми запобігання злочинності серед неповнолітніх, де містяться загальні рекомендації щодо заходів, які повинні проводитися, та мету локальних програм запобігання злочинності, які розробляють і втілюють на місцевому рівні з ініціативи громадян. Головний принцип побудови програми – це вплив на структуру сприяння злочину, щоб зменшити вигоду (як матеріальну, так і моральну), яку отримують злочинці внаслідок вчинення злочину, зробити більш складним та ризикованим її отримання [9, с. 17].

Фахівці звертають увагу на наявний взаємозв'язок певних проблем у поведінці дітей у тих родинах, яким притаманні недостатні виховні навички батьків. Тому у всьому світі зростає кількість впроваджених освітніх профілактичних програм. Головна їхня мета – поліпшення практичного виховання

дітей, яке повинно привести до покращення їхньої поведінки. Найефективнішими наразі є спеціальні уроки, коли батьків навчають навичкам переговорів щодо розв'язання конкретних проблем і конфліктних ситуацій у родині, вмінню уважно стежити за поведінкою своїх дітей, визначаючи час їх відсутності вдома, сфери інтересів, уподобань і коло друзів [85, с. 85].

На нашу думку, молодіжні програми з профілактики корисливих злочинів серед неповнолітніх повинні охоплювати три рівні формування та реалізації:

1) загальносоціальна профілактика злочинності (вдосконалення правового механізму профілактики (в нашому дослідженні – корисливої злочинності) серед неповнолітніх і реалізація молодіжної політики держави у цій сфері;

2) спеціально-кримінологічна профілактика корисливої злочинності серед молоді;

3) індивідуально-кримінологічна профілактика корисливої злочинності серед молоді.

Заходи молодіжної програми із профілактики злочинів серед неповнолітніх доцільно спрямовувати на подолання об'єктивних та суб'єктивних причин злочинності серед молоді.

1. Об'єктивні причини:

а) чинники, які формують особу молодого злочинця (сімейне неблагополуччя, асоціальне оточення, недоліки морально-правового виховання, криміногенний вплив на підлітків неформальних груп молоді, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність дорослими особами з кримінальним досвідом, труднощі в оволодінні професією та працевлаштуванні молоді тощо);

б) обставини, що сприяють вчиненню злочинів серед молоді (погана охорона матеріальних цінностей, недоліки організаційного характеру, які допомагають особам зі сформованою антисуспільною орієнтацією реалізувати злочинні наміри, віктимна поведінка жертви злочину тощо);

в) збільшення матеріальної, економічної та психологічної залежності неповнолітніх від суспільства та батьків, труднощі одержання статусу самостійної автономної особистості, тобто досягнення стану дорослості.

2. Суб'єктивні причини:

а) мотивація вчинення злочину (психічний стан особи, її погляди та установки, потреби й ціннісні орієнтації, які були сформовані під впливом попередніх об'єктивних причин);

б) низький рівень правосвідомості та правової культури молоді;

в) відсутність помітного соціального просування і зростання соціального статусу, брак стимулів для продовження освіти.

Заходи загальносоціальної профілактики злочинів серед неповнолітніх не спрямовані на безпосереднє запобігання злочинам, але сприяють усуненню об'єктивних причин злочинності серед молоді, зниженню загального рівня криміногенної ситуації серед неповнолітніх.

До загальносоціальних заходів профілактики молодіжної програми з профілактики злочинів серед молоді можна віднести такі:

1) розроблення програм соціального та економічного розвитку окремих категорій неповнолітніх (наприклад, сільської молоді, «дітей вулиць» тощо);

2) надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, вироблення адресного підходу до забезпечення прожиткового мінімуму для сім'ї, дотримання соціальних гарантій і пільг, визначених законодавством;

3) збереження закладів освіти, створення нових типів навчально-виховних установ для дітей різного віку, організація їхнього дозвілля;

4) відновлення мережі спортивних клубів і секцій за місцем проживання, навчання, у сільській місцевості;

5) створення різних консультаційних центрів для молоді, надання психокорекційної допомоги підліткам, членам їхніх сімей задля усунення сімейних конфліктів;

6) створення системи підвищення рівня працевлаштування неповнолітніх;

7) створення та реалізація соціальної реклами на загальнодержавному рівні;

8) забезпечення фінансовою підтримкою громадських організацій та виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно неповнолітніх, молоді.

Серед заходів удосконалення правового механізму профілактики злочинності серед неповнолітніх і реалізації молодіжної політики держави у цій сфері можна виділити такі [169, с. 80; с. 96; с. 111]:

1) удосконалення норм законодавства щодо притягнення неповнолітніх до відповідальності не лише за злочини, але й за адміністративні, дисциплінарні проступки та порушення у сфері цивільного законодавства (наприклад, застосування різних видів суспільно-корисних робіт, спрямованих на усунення шкоди, завданої неправомірними діями молодих людей);

2) проведення круглих столів із представниками молодіжних організацій у процесі формування молодіжних програм з профілактики злочинів серед неповнолітніх;

3) залучення до реалізації профілактичних заходів не тільки правоохоронних органів, але й громадських організацій (зокрема дитячих і молодіжних організацій), широке залучення громадян (наприклад, у громадському патрулюванні під час здійсненні ситуативної превенції злочинності серед молоді);

4) введення у програму загальної освіти дисциплін із правового виховання та освіти;

5) залучення до профілактичної роботи місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування тощо.

Заходи спеціально-кримінологічної профілактики програми з профілактики злочинів серед неповнолітніх безпосередньо спрямовані на ліквідацію джерел формування особи злочинця та її входження до кримінальної структури. Ці запобіжні заходи стосуються, зокрема, таких типів груп, які:

- а) стоять на межі законослухняної поведінки;
- б) вчиняють злочини випадково;
- в) орієнтовані на порушення правових норм;
- г) спеціально створені для вчинення злочинів.

Отже, можемо зробити висновок, що типова модель програми запобігання злочинності серед неповнолітніх характеризується міцним зв'язком правової

системи запобігання злочинності із сферами позаправової системи та рівновагою між соціальним і ситуативним запобіганням злочинності.

Важливим кроком у сфері нормативно-правового забезпечення можна без перебільшення вважати ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про пробацію». На тлі вищевикладеного актуальним виявляється створення ефективного механізму захисту прав неповнолітніх, які підлягають кримінальній відповідальності.

Ухвалення Закону України «Про пробацію» свідчить про лібералізацію кримінальної політики держави й формування альтернативної системи виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Інститут пробації зорієнтований на посилення безпеки суспільства шляхом профілактики правопорушень і виправлення засуджених. Сьогодні, відповідно до ст. 98 КК України, до неповнолітніх, які визнані винними у скоєнні злочину, суд може застосувати основні покарання у вигляді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, арешту, позбавлення волі на певний термін і додаткові покарання у вигляді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Ст. 102 передбачено позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, терміном від шести місяців до п'ятнадцяти років [81; 143; 119, с. 117].

Значне поширення і стійкість рецидивної злочинності неповнолітніх значною мірою є наслідком низької ефективності кримінального покарання, що виявляється в неналежному відновленні соціальної справедливості, порушеної скоєним злочином.

У літературі справедливо акцентовано на тому, що, коли навіть буде досягнута мета позбавлення волі всіх осіб, які вчинили злочин, то суспільство буде зруйноване, адже просто неможливо знайти матеріальні й людські ресурси, які будуть потрібні для досягнення цієї мети. Альтернативні заходи можуть розраховувати на підтримку суспільства й держави, по-перше, унаслідок необхідності гуманного поводження з правопорушниками, а по-друге, з метою захисту суспільства від криміналізації, неминучої в умовах масової практики

покарання у вигляді позбавлення волі, забезпечення його безпеки й соціального благополуччя [119, с. 116].

Уведення покарань, альтернативних позбавленню волі, стосовно неповнолітніх підтверджує, що відбування покарання у виді позбавлення волі перешкоджає подальшій соціальній адаптації особистості неповнолітніх, їх поверненню в суспільство: дитина в умовах ізоляції втрачає соціально значущі навички, освоює у місцях позбавлення волі елементи кримінальної субкультури. Крім того, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, під наглядом кваліфікованих працівників органу пробації дає змогу уникнути негативних моральних, психологічних і фізичних наслідків ізоляції, оскільки при альтернативному покаранні навички соціальної взаємодії зберігаються й розвиваються під впливом соціального середовища і за активної допомоги співробітників органу пробації.

Закон розглядає пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовують за рішенням суду до засуджених, кримінальні покарання яких не пов'язані з позбавленням волі, а також забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Згідно зі ст. 12 Закону України «Про пробацію», пробація визначена стосовно осіб віком від 14 до 18 років, здійснюється відповідно до вікових і психологічних особливостей неповнолітніх, спрямовується на забезпечення нормального розвитку, профілактику агресії та позитивні зміни особистості [128; 143].

Важливим заходом пробації є інформування інших суб'єктів індивідуальної профілактики про необхідність надання адресної допомоги неповнолітнім засудженим, які скоїли корисливі злочини, а саме крадіжку, грабіж чи розбій. Його результативність залежить від того, чи володіє орган пробації достатніми відомостями про особу засудженого неповнолітнього, умови і спосіб його життя, а також від того, наскільки своєчасно відбувається таке інформування. Водночас треба пам'ятати, що заходи нагляду – це лише частина індивідуального плану роботи із засудженим. Велике значення має соціально-виховна робота, визначена в законі як цілеспрямована діяльність персоналу органу пробації для досягнення

конкретної мети – виправлення засуджених. Передбачає диференційований підхід під час надання консультативної, психологічної та інших видів допомоги, сприяння працевлаштуванню, залучення до навчання, участь у виховних заходах та соціально корисній діяльності, проведення індивідуально-профілактичної роботи. На відміну від контролю цей напрям діяльності органу пробації не може повною мірою регулюватися нормами права.

Не менш важливим завданням є створення та забезпечення реалізації пробаційних програм щодо неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про пробацію» пробаційна програма визначається як програма, призначена за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, передбачає цілий комплекс заходів, спрямованих на соціальну поведінку та формування соціально сприятливих змін особистості. Порядок розроблення та реалізації пробаційних програм визначаються Кабінетом Міністрів України. Пробаційні програми повинні бути універсальними, застосовуватися до неповнолітніх із відхиленнями соціальної поведінки. Водночас треба пам'ятати, що кримінальна активність серед різних вікових груп неповнолітніх чоловічої та жіночої статі має певні відмінності [143].

Соціально-виховна робота з неповнолітніми засудженими, до яких застосовують пробацію, має свої особливості. Вони зумовлені специфікою умов, у яких організовується процес виправлення, специфікою об'єкта (неповнолітні) і специфікою суб'єкта (працівники органу пробації, представники державних, громадських, освітніх, культурних та інших установ і організацій). Кримінальна поведінка неповнолітніх засуджених зумовлена різними типами соціальної дезадаптації, тому пробаційні програми цих підлітків також мають бути диференційованими. Розробка індивідуальних диференційованих пробаційних програм є складним і творчим процесом, до якого необхідно залучати фахівців соціально-психологічної, виховної роботи й засудженого. Метою програми є формування нової життєвої орієнтації, яка унеможливило скоєння злочину. Така програма – це не просто сукупність заходів, а система виховних впливів

спеціалістів, спрямована на стимулювання соціально схвалюваної діяльності підлітка за чітко визначеним планом і відповідними термінами виконання. Складається вона, зазвичай, на півроку, а в особливо складних випадках – на один-три місяці. Відповідно до результатів виконання програми засуджений отримує певні заохочення. Зокрема, за сумлінну поведінку й відповідальне ставлення до навчання, праці, активну участь у позакласній роботі можливі такі заохочення: подяка, нагородження похвальною грамотою, нагородження цінним подарунком тощо [34, с. 127].

На підставі вищенаведеного можна дійти висновку, що пробація дасть змогу проводити гнучкішу кримінальну політику щодо неповнолітніх правопорушників. У них буде можливість уникнути моральних, психологічних, фізичних та інших негативних наслідків ізоляції, зберегти навички соціальної взаємодії, розвивати їх під впливом соціального середовища і професійної допомоги кваліфікованих співробітників органу пробації.

Ухвалення Закону України «Про пробацію» є початковим кроком створення якісної системи, спроможної вплинути на зниження рівня рецидивної злочинності у середовищі неповнолітніх в Україні, зменшити навантаження на пенітенціарну систему, сприяти попередженню криміналізації особистості неповнолітніх і загалом зниженню рівня злочинності в суспільстві. У загальному контексті це має стати вагомим чинником формування правової держави й громадянського суспільства в Україні [151, с. 110].

Аналізуючи українське законодавство стосовно неповнолітніх, можна виділити такі нормативно-правові акти, які регулюють питання індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх:

1. Конституція України [73];
2. Кримінальний кодекс України (ст. 97–108) [81];
3. Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 481–502) [81];
4. Кримінально-виконавчий кодекс України (ст. 141–149) [83];
5. Закон України «Про пробацію» (ст. 12) [143];
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (ст. 13) [69];

7. Закон України «Про охорону дитинства» [146];
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [130];
9. Закон України «Про Національну поліцію» [47];
10. Постанова КМУ від 03.10.2018 № 800 «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю» [36];
11. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [138];
12. Лист МОН України від 30.01.2014 №1/9-80 «Щодо профілактичної роботи з запобігання правопорушенням та злочинності серед дітей та учнівської молоді» [146];
13. Закон України від 21.12.2010 № 2823-VI «Про внесення змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [132];
14. Закон України «Про вищу освіту» [142];
15. Закон України «Про (професійну) професійно-технічну освіту» [145];
16. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [148];
17. Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» [131];
18. Сімейний кодекс України [159; 160];
19. Житловий кодекс України [41];
20. Кодекс законів про працю [68].

Крім того, в основу профілактичної діяльності покладено законодавчі акти щодо захисту дітей, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, дітей-інвалідів, дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, а також правові акти стосовно захисту дітей і підлітків від злочинного впливу дорослих елементів, які втягують неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність (пияцтво, наркоманію, проституцію тощо), виготовляють і

розповсюджують порнографічну продукцію і видання, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту.

Організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх – це насамперед цілеспрямована діяльність, яка спирається на правові, організаційні, інформаційні, технічні і методичні передумови щодо збору, опрацювання, зберігання і створення умов для використання інформації, необхідної для ефективного функціонування системи запобігання злочинів [47, с. 45].

Організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх розглядаємо як комплекс нормативно-правових (планування і координацію, а також контроль і перевірку виконання відповідних нормативних актів у цій сфері), матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та оперативних заходів, які спрямовані на раціональний розподіл трудової діяльності, підтримку організаційного порядку, з метою досягнення високої ефективності виконання суб'єктами індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх своїх повноважень, що і охоплює регулярну діяльність, а також контроль та оцінку виконаної роботи.

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Які з перелічених організаційних чинників, на Вашу думку, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності неповнолітніх?» одержали такі відповіді:

- «перевантаження системи МВС» – 131 особа (43,7 %);
- «низький рівень профілактики злочинів» – 176 осіб (58,7 %);
- «невідповідність системи заходів стану протидії корисливій злочинності неповнолітніх» – 177 осіб (59,0 %);
- «суперечності в компетенції деяких підрозділів МВС» – 144 особи (48,0%);
- «відсутність ефективного законодавства щодо запобігання корисливій злочинності» – 173 особи (57,7 %);

- «низький професійний рівень співробітників МВС, які протидіють корисливим злочинам» – 148 осіб (49,3 %);

- «низький рівень матеріально-технічного забезпечення підрозділів МВС» – 163 особи (54,3 %).

Також у нашому соціологічному дослідженні (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) на запитання «Чи достатній рівень матеріально-технічного забезпечення органів Національної поліції для боротьби з учиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв)?» отримали такі відповіді:

- «так, достатній» – 84 особи (28,0 %);

- «не зовсім достатній» – 67 осіб (22,3 %);

- «недостатній» – 140 осіб (46,7 %);

- «матеріально-технічного забезпечення взагалі немає» – 9 осіб (3 %).

А на запитання «Чи належно на законодавчому рівні врегульовано питання протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) неповнолітніх?», яке ставили працівникам Національної поліції (щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), такі відповіді:

- «так, це питання повністю врегульовано» – 120 осіб (40,0 %);

- «це питання врегульовано частково» – 139 осіб (46,3 %);

- «це питання взагалі не врегульовано на законодавчому рівні» – 41 особа (13,7 %).

Всю інформацію, що використовується у профілактиці злочинності, можна поділити на:

- кримінологічну (зовнішню);

- організаційну (внутрішню).

Кримінологічна (зовнішня) інформація повинна відображати такі показники злочинності: рівень, коефіцієнти, структуру, динаміку, характер, «географію», детермінованість (зв'язок злочинності з іншими соціальними явищами). Іншими словами, відповідати на такі запитання:

- хто, коли і де вчиняє злочини;
- у зв'язку з чим неповнолітні стають на злочинний шлях;
- які обставини, ситуації та мотиви скоєння злочинів;
- у чому полягають причини і які умови сприяють скоєнню злочинних діянь [168, с. 15; 89, с. 119].

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Які, на Вашу думку, причини й умови сприяють вчиненню корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?» отримали такі відповіді:

- «соціальні (вплив суспільства, найближчого оточення, мікросередовища)» – 171 особа (57,0 %);
- «економічні (малозабезпеченість сім'ї, економічна нестабільність України) – 102 особи (34,0 %);
- «недоліки у виховному процесі в сім'ї» – 212 осіб (70,7 %);
- «неналежна організація діяльності культурно-розважальних закладів для позашкільної роботи» – 129 осіб (43,0 %);
- «недоліки у навчально-виховному процесі у школах, навчальних закладах» – 144 особи (48,0 %).

А на запитання «Коли найчастіше вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої) неповнолітні?» (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою) одержали такі відповіді:

- «6–9 год» – 19 осіб (6,3 %);
- «9–18 год» – 93 особи (31,0 %);
- «18–21 год» – 153 особи (51,0 %);
- «21–23 год» – 175 осіб (58,3 %);
- «23–02 год» – 128 осіб (42,7 %);
- «02–06 год» – 45 осіб (15,0 %).

Зовнішня інформація повинна також передбачити дані про адміністративні, дисциплінарні та інші правопорушення, аморальні вчинки, пияцтво й алкоголізм, наркоманію, несплату податків, проституцію, бездоглядність дітей, залишення школи дітьми і підлітками, позбавлення батьківських прав тощо. До цього виду інформації варто віднести дані про соціально-економічній і соціально-демографічний розвиток, стан громадської думки та інші соціально-психологічні процеси, які пов'язані з попередженням злочинів. Організаційна (внутрішня) інформація передбачає дані про порядок організації попереджувальної діяльності її суб'єктами. Вона характеризує стан системи попередження злочинів і сприяє одержанню відповідей на такі запитання [157, с. 43–45]:

- яка конкретна мета і завдання стоять на певному відрізку часу;
- якими засобами та методами вони досягаються;
- з якою інтенсивністю та у якому напрямку діє вся система та її складові;
- які умови і реальні можливості вирішення поставлених завдань.

У сукупності зовнішня і внутрішня інформація повинні відображати об'єктивну картину криміногенної обстановки в регіоні, ступінь ефективності попереджувального впливу, а також реальні потреби профілактичної діяльності корисливих злочинців неповнолітніх з погляду її подальшого удосконалення. Зважаючи на це, вона повинна відповідати таким вимогам: об'єктивності, своєчасності, повноти, наукової обґрунтованості, достовірності й достатності.

Питання корисливої злочинності неповнолітніх, нажаль, є досить актуальним для сучасного суспільства. Ця ситуація є кричущою та потребує постійного вживання превентивних заходів для попередження зростання злочинності серед неповнолітніх. Зокрема, діти, які мають фізичні недоліки, особливості зовнішності та (або) поведінки, низький інтелект і труднощі в навчанні, страждають від хвороб, відчувають страх перед школою, мають погані соціальні навички або не мають досвіду життя в колективі (так звані «домашні діти») тощо. Для того, щоб унеможливити вчинення корисливих злочинів, а саме крадіжки, грабежу чи розбою, та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник навчально-виховного процесу повинен мати уявлення не тільки про те,

що вважається корисливою злочинністю, але й про те, як мінімізувати ризики та небезпеки, щоб створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довкілля. А це можливе лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів і батьків.

Вважаємо, що головними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є особистісно-довірливе спілкування, а його відсутність спричиняє досить негативні наслідки (емоційний дискомфорт, небажання висловлювати свою думку, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів оточуючих дітей і дорослих, неуважність до прохань і пропозицій). Робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

Наведемо дані про освітній склад неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення (крадіжка, грабіж, розбій) у 2016–2019 роках і у червні 2020 року [42]:

Освіта	2016 рік		
	Крадіжка (ст. 185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
Початкова загальна та без освіти	1712	322	87
Повна загальна середня та базова загальна	29025	3904	1280
Професійно-технічна	9413	1187	330
	2017 рік		
	Крадіжка (ст. 185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
Початкова загальна та без освіти	2018	341	89

Повна загальна середня та базова загальна	33926	4083	1214
Професійно-технічна	10937	1241	291
	2018 рік		
	Крадіжка (ст. 185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
Початкова загальна та без освіти	1795	107	6
Повна загальна середня та базова загальна	35552	1016	114
Професійно-технічна	11605	253	26
	2019 рік		
	Крадіжка (ст. 185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
Початкова загальна та без освіти	1496	261	65
Повна загальна середня та базова загальна	31 327	3582	889
Професійно-технічна	10 215	1100	231
	Червень 2020 року		
	Крадіжка (ст. 185 КК України)	Грабіж (ст. 186 КК України)	Розбій (ст. 187 КК України)
Початкова загальна та без освіти	705	129	30
Повна загальна середня та базова загальна	13693	1446	336
Професійно-технічна	4220	427	89

Основний соціальний обов'язок неповнолітнього – це здобувати знання. Освітній рівень забезпечує всі сфери життєдіяльності, враховуючи духовну і виробничу складову. Саме освітня реалізація є поштовхом до реформування країни, соціально-економічної стабільності, індивідуального зростання та

фінансово-побутового забезпечення, сприяє розвитку політичної та правової культури громадян.

Організаційне забезпечення корисливої злочинності неповнолітніх полягає в систематичному аналізі стану правопорядку в кожному населеному пункті, на підприємствах, в установах та організаціях. За результатами аналізу та з урахуванням чинників, що негативно впливають на стан правопорядку, розробляють комплексні плани заходів щодо запобігання цьому виду злочинності. Наприклад [157, с.90; 107, с.39; 137; 129, с.275]:

- проводять цільові рейди з виявлення та повернення до навчальних закладів дітей, які не приступили до навчання; передбачають їх правовий та соціальний захист, усувають чинники негативного впливу на неповнолітніх, притягують згідно з чинним законодавством до адміністративної відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, за невиконання обов'язків із виховання дітей;

- управління освіти, управління у справах сім'ї та молоді чи служба у справах дітей забезпечують удосконалення правовиховної та профілактичної роботи в закладах освіти міста, створюють системи ранньої профілактики протиправної поведінки неповнолітніх; покращують психолого-педагогічне діагностування дітей, проводять з ними індивідуальну правовиховну роботу, своєчасно виявляють сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, надають таким сім'ям адресну допомогу.

Слід зазначити, що правове регулювання профілактики злочинів полягає у нормотворчій діяльності держави та її органів, що визначається законами й іншими нормативними актами, в яких закріплені мета й завдання профілактики злочинів, коло суб'єктів, що здійснюють цю діяльність, їхні компетенції, основні форми й методи роботи. Зауважимо, що організаційна діяльність із профілактики корисливих злочинів не може будуватися довільно. Чинна система обліку злочинів і злочинців побудована за принципами відомчої статистичної реєстрації, що призводить до її роздробленості. Це, безумовно, ускладнює можливість отримання цілісної картини злочинності. Тому дані кримінальної статистики слід

доповнювати результатами конкретних соціологічних і кримінологічних досліджень, у ході яких може бути отримана відповідна інформація [29, с.19].

Підсумовуючи, можна констатувати, що Правове забезпечення індивідуальної профілактики корисливої злочинності неповнолітніх створюється з метою вдосконалення правової бази з питань профілактики злочинності й діяльності відповідних державних органів для розроблення нормативно-правових актів, які б діяли на законодавчому рівні.

Нормативно-правове регулювання попередження видів злочинності, зокрема неповнолітніх, здійснюється на двох рівнях: загальному, що регулює профілактику, запобігання та припинення злочинів у цілому, як особливий вид соціальної діяльності; спеціальному, де така діяльність конкретизується з огляду на особливості попередження конкретного виду злочинності, зокрема неповнолітніх.

Організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх розглядаємо як комплекс нормативно-правових (планування і координацію, а також контроль і перевірку виконання відповідних нормативних актів у цій сфері), матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та оперативних заходів, які спрямовані на раціональний розподіл трудової діяльності, підтримку організаційного порядку, з метою досягнення високої ефективності виконання суб'єктами індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх своїх повноважень, що і охоплює регулярну діяльність, а також контроль та оцінку виконаної роботи.

На підставі проведеного дослідження щодо правового та організаційного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх виділено ключові чинники ризику щодо можливості вчинення злочинів неповнолітніми: недостатній рівень правосвідомості та правових знань; брак організованої системи дозвілля; вживання алкогольних та наркотичних речовин; низький рівень правових знань батьків та недостатня увага з їхнього боку до виховання тощо. Визначено, що одним із напрямів боротьби зі злочинністю є профілактична діяльність, яка базується на засадах загальносоціального

характеру, які призначені забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання молодих людей. На підставі опитування як неповнолітніх, так і працівників поліції України доведено необхідність удосконалення діяльності й підвищення ефективності державної політики, спрямованої на профілактику вчинення відповідних правопорушень. Вважаємо, що реалізація зазначених пропозицій дасть змогу підвищити рівень правопорядку і законності у суспільстві, допоможе у правовому та патріотичному вихованні неповнолітніх, підвищить ефективність державної політики, спрямованої на індивідуальну профілактику корисливих злочинів неповнолітніх.

Висновки до розділу 2

Відповідно до проєкту Закону України «Про профілактику правопорушень» суб'єктами загальної та індивідуальної профілактики правопорушень є органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, засоби масової інформації, громадські організації, зокрема громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень. Керівники суб'єктів профілактики правопорушень несуть відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень.

До суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх можна віднести: Президента України; Верховну Раду України; Кабінет Міністрів України; Верховний Суд України та судові органи; Національну поліцію України; Органи прокуратури; Державну пенітенціарну службу України; Ювенальну юстицію; Навчальні заклади; Трудові колективи; Недержавні громадські організації; Сім'ю; Церкву.

Реалізація в Україні програм індивідуальної профілактики правопорушень серед неповнолітніх характеризується такими особливостями: не систематичністю (проводяться за запитом навчальних закладів, рідко – за планом),

фрагментованістю охоплення дітей (критеріями відбору неповнолітніх до участі у подібних програмах часто є рішення адміністрації навчального закладу, особисті зв'язки людини, яка проводить заняття, тощо), зосередженістю на дітях з девіантною поведінкою. Головними напрямками профілактики правопорушень серед неповнолітніх можна вважати правове виховання, організацію дозвілля, профілактику вживання алкоголю та наркотиків.

Індивідуальна профілактика корисливих злочинів неповнолітніх повинна розглядатись не тільки як окремий вид соціального контролю за поведінкою неповнолітніх засуджених у формі нагляду та охорони, а і як один з елементів системи заходів виправлення та ресоціалізації цих осіб.

Об'єктом індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є внутрішні причини і внутрішні умови становлення (зокрема, генотип і життєвий досвід, передусім кримінальний), освіти криміногенної ситуації (мотивації і спрямованості суб'єктів ситуації, внутрішньо-особиста анатомічна, психофізіологічна і психічна, або внутрішньо-групове соціально-психологічне середовище) і самого злочину (криміногенна мотивація, його анатомічні, психофізіологічні, психічні особливості). Предметом індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є особистість неповнолітнього «злочинця» або людини з поведінкою, що відхиляється від норм, від якої можна очікувати скоєння злочину.

До об'єктів профілактики корисливих злочинів неповнолітніх належать: економічні, політичні, психологічні та інші чинники, що зумовлюють рівень і динаміку злочинності; діяльність людей, що повинна відповідати нормам права й соціальної взаємодії (характер діяльності може бути різноманітний: професійний, адміністративний, технологічний тощо); особа злочинця.

Згідно з результатами проведеного соціологічним дослідженням (опитування неповнолітніх щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Якщо Ви вчиняли корисливий злочин (крадіжку, грабїж, розбїй), то з яких причин?» отримали такі відповіді:

- «із цікавості» – 39 осіб (13,0 %);
- «із корисливості» – 107 осіб (36,7 %);
- «зادля пізнання нових відчуттів» – 85 осіб (28,3 %);
- «це була спроба випробувати себе» – 137 осіб (45,7 %);
- «через небажання вирізнятися з-поміж оточення» – 158 осіб (52,7 %);
- «це був спосіб самоствердження» – 128 осіб (42,7 %);
- «через безвихідь» – 22 особи (7,3 %).

На законодавчому рівні на сьогодні не визначено в усій повноті заходів, засобів ранньої індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, їх характеру, спрямованості, підстав і порядку застосування. Ухвалення закону «Про профілактику злочинів» сприяло б усуненню цих прогалин.

З метою профілактики корисливої злочинності серед неповнолітніх вважаємо за доцільне створення комплексних молодіжних програм загальнодержавного та локального рівня із запобігання скоєння злочинів молодими людьми. Такі програми повинні мати як комплексний, так і адресний характер. На нашу думку, ці програми повинні охоплювати три рівні формування та реалізації: 1) загальносоціальна профілактика злочинності (вдосконалення правового механізму профілактики (в нашому дослідженні – корисливої злочинності) серед неповнолітніх і реалізація молодіжної політики держави у цій сфері; 2) спеціально-кримінологічна профілактика корисливої злочинності серед молоді; 3) індивідуально-кримінологічна профілактика корисливої злочинності серед молоді.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

3.1 Сучасні форми індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Корислива злочинність неповнолітніх є складовою злочинності загалом, водночас має свої специфічні особливості, що дає змогу розглядати її як самостійний об'єкт кримінологічного вивчення.

Необхідність такого виділення зумовлена особливостями соматичного, психічного і морального розвитку неповнолітніх, а також їхньою соціальною незрілістю. У підлітковому, юнацькому віці у процесі морального формування особа набуває досвіду, зокрема негативний, який може виявитися згодом. Своїми особливостями вирізняються кількісні та якісні характеристики корисливої злочинності неповнолітніх. Порівняно з дорослою, корислива злочинність неповнолітніх характеризується високим ступенем активності, динамічністю. Люди, котрі стали на шлях вчинення злочинів у юному віці, важко піддаються виправленню і перевихованню і є резервом для дорослої злочинності.

Між злочинністю неповнолітніх та злочинністю дорослих наявний тісний зв'язок. Однією з причин злочинності дорослих є злочинність неповнолітніх. Злочинність дорослих започатковується в той час, коли особистість людини тільки формується, виробляється її життєва орієнтація, коли актуальними є проблеми виховання, становлення особистості з погляду спрямованості поведінки. Саме тому так важливо проводити у навчальних закладах профілактику правопорушень злочинності неповнолітніх.

Профілактика корисливих злочинів неповнолітніх – це своєрідний, найбільш гуманний спосіб боротьби зі злочинністю, засіб підтримання належного рівня правопорядку в суспільстві, забезпечення прав і законних інтересів

громадян. Це система державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію такої злочинності й послаблення її детермінантів, завданням якої є утримання неповнолітніх від вчинення правопорушень і коригування поведінки осіб, які потенційно схильні вчиняти злочини.

Профілактика злочинності ґрунтується на певних принципах, загальних положеннях, недотримання яких може призвести до негативних наслідків і звести нанівець проведену в цьому напрямку роботу. До таких принципів насамперед відносять [41, с. 125]:

- законність (отримання під час проведення профілактичної роботи приписів нормативних актів);

- гуманізм (людяне ставлення до об'єкта профілактики. Недопустимо застосовувати під час проведення профілактичної роботи до осіб фізичне насильство, принижувати людську гідність тощо. Бувають непоодинокі випадки, коли працівники поліції під час затримання неповнолітніх, проведення допитів та інших дій вдаються до застосування спеціальних методів (залякування, фізичний, психічний тиск). Такі дії згідно з чинним законодавством недопустимі. З одного боку, особи, які вдаються до таких методів, можуть підпадати під дію кримінального закону. З іншого, такі дії викликають озлобленість у винних осіб, тому ні про який виховний вплив не може бути і мови. Зважаючи на це, пріоритетними повинні бути методи переконання над методами примусу);

- індивідуальний підхід (під час проведення профілактичної роботи до кожної особи слід підійти з урахуванням її індивідуальних вольових, психічних, професійних та інших особливостей. Що може бути дієвим для однієї особи, те може бути шкідливим (протипоказаним) для іншої);

- комплексність (найбільш дієвий результат дає не окремий якийсь засіб профілактики, а цілий комплекс засобів, які гармонійно один одного доповнюють. У тому випадку, якщо не спрацює один, тоді можуть спрацювати інші);

- своєчасність (профілактична робота повинна бути виконана своєчасно, щоб не дати злочинному наміру перерости в конкретні дії, злочинний акт, бо тоді вже злочин попереджати пізно).

Особливо важливим є виокремлення профілактичного впливу, спрямованого на недопущення рецидиву злочинів, у самостійну форму індивідуальної профілактики злочинів. Профілактика за фактом вчиненого злочину повинна передбачати своєчасне застосування заходів державного примусу, зокрема, справедливого покарання з метою досягнення цілей загальної та спеціальної превенції.

Профілактика рецидиву на стадії відбування покарання (пенальна), залежно від того, який примус застосований, може поділятися на [5, с. 118; 47, с. 47]:

а) індивідуальну профілактику злочинів щодо осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

б) індивідуальну профілактику злочинів засуджених до покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства (пенітенціарна профілактика).

Індивідуальну профілактику на стадії ресоціалізації після відбуття покарання (постпенальна), залежно від того, до якого виду кримінальної відповідальності було притягнуто винного, поділяють на [161]:

а) індивідуальну профілактику нових злочинів серед осіб, які відбули покарання, і тих, котрі відбули покарання, не пов'язані з позбавленням волі;

б) індивідуальну профілактику злочинів, яка охоплює усунення та нейтралізацію негативних умов пенітенціарного характеру стосовно осіб, які відбули покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства.

Визначені форми профілактичної діяльності перебувають у діалектичному взаємозв'язку і доповнюють одна одну на практиці. Безумовно, що для тієї або іншої форми профілактичного впливу характерні власні, притаманні лише їй об'єкти. Розрізняти об'єкти зазначених напрямів необхідно з метою повного та законного застосування щодо них відповідного профілактично-виховного впливу.

Респонденти описали приклади застосування трьох форм роботи з профілактики правопорушень: залучення представників правоохоронних органів до заходів, які проводять серед неповнолітніх, наприклад, рольових ігор, спортивних змагань, конкурсів; закріплення за неповнолітнім, схильним до

девіантної поведінки, «контактної особи», яка б допомагала підліткові у вирішенні його проблем, підтримувала тощо; а також надання правової інформації неповнолітнім, проведення заходів із профілактики правопорушень їхніми однолітками за методикою «рівний–рівному». Роботу, яку проводять із неповнолітніми на першому етапі можливого становлення особи на злочинний шлях називають ранньою профілактикою. Коли вже особа перебуває на стадії підготовки до злочину (до моменту добровільної відмови від нього), то здійснюється безпосередня профілактика стосовно певного злочину.

У межах навчального закладу можна впроваджувати різні види та форми профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Індивідуальна профілактика реалізується зазвичай у двох формах [112, с. 10–11]:

- якщо йдеться про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретних злочинів, що були виявлені у процесі діяльності спеціальних суб'єктів, то це вимоги про вжиття заходів організаційно-управлінського, економічно-технологічного й ідеологічного характеру, які реалізуються в особливому процесуальному акті – приписі прокурора, поданні слідчого, окремій ухвалі суду;

- якщо йдеться про особу конкретного злочинця, то застосовують програми індивідуального коригування правої поведінки. У програмі відображають детальний портрет особи, характеристику головних чинників мікросередовища, формування її негативних рис, а також передбачають диференційовані заходи профілактичного впливу і критерії ефективності їх застосування.

Тенденції зростання корисливої злочинності серед неповнолітніх в Україні, що простежується упродовж останніх років, зумовлені непростими соціально-економічними умовами, які супроводжують сучасний період розвитку України, та багатьма іншими чинниками, що виникають у переломні моменти становлення правової, демократичної та соціальної держави. Усе це змушує шукати нові форми індивідуально-профілактичного впливу, вживати заходи щодо відновлення у зміненому вигляді системи суб'єктів і заходів індивідуальної профілактики. Ця

ситуація вимагає удосконалення профілактичної роботи, пошуку ефективних форм взаємодії всіх зацікавлених організацій, діяльність яких спрямована на запобігання втягненню підлітків у протиправну діяльність.

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Які, на Вашу думку, заходи профілактики (запобігання) корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?» отримали такі відповіді:

- «заходи виховного впливу відповідних установ та організацій» – 72 особи (34,0 %);
- «підвищення ролі та відповідальності сім'ї у вихованні» – 211 осіб (70,3 %);
- «проведення у навчальних закладах тематичних бесід і лекцій» – 121 особа (40,3 %);
- «сприяння освітянським, культурним, спортивним, інформаційним організаціям у їхній діяльності» – 66 осіб (22,0 %);
- «висвітлення у засобах масової інформації негативних наслідків вчинення неповнолітніми корисливих злочинів» – 85 осіб (28,4 %);
- «проведення комплексних наукових досліджень із протидії вчиненню корисливих злочинів» – 162 особи (54,0 %).

Запобігання корисливій злочинності неповнолітніх – це особливе питання для держави. З огляду на це в сучасних умовах роль державних органів, що займаються проблемами дітей та молоді, незмірно повинна зростати, оскільки тільки держава може визначити соціальний статус неповнолітніх у суспільстві, забезпечити особистості можливість для всебічного розвитку, підвищення її загальнокультурного та професійного рівнів. Заходи загальносоціального попередження повинні бути спрямовані на [70, с. 141; 77, с. 22]:

- посилення роботи з неповнолітніми, які не працюють і не навчаються;
- забезпечення збереження закладів освіти, розвиток і створення нових типів навчально-виховних закладів, організацію повноцінного дозвілля;

- недопущення закриття та перепрофілювання дитячих позашкільних закладів (як державних, так і комунальних);
- забезпечення доступності закладів культури та відпочинку для сімей з дітьми (театрів, кіно- та концертних залів, баз літнього відпочинку, спортивно-оздоровчих таборів тощо);
- недопустимість використання державних об'єктів фізкультури і спорту не за призначенням;
- відновлення мережі спортивних секцій та споруд за місцем проживання, у навчальних закладах, у сільській місцевості;
- відновлення системи правового навчання за участю працівників органів юстиції, прокуратури, суду, органів поліції, державного арбітражу, адвокатури, юридичних служб державних підприємств, органів освіти, культури.

Питання про рівні профілактики злочинів не одержало однозначного вирішення. Розглядаючи кримінологічний аспект індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, виявили, що найбільш обґрунтованим є погляд О. М. Яковлева, який виділяє три рівні профілактики злочинів [181, с. 39; 166, с. 442]:

- загальносоціальна профілактика, тобто профілактична діяльність, що здійснюється у суспільстві в цілому;
- профілактика у соціальних групах і колективах;
- індивідуальна профілактика (рання і безпосередня).

Виділяють також четвертий рівень – профілактику злочинів на регіональному або галузевому рівні.

Розкриємо складові такого ємкісного поняття, як загальна профілактика. Під загальносоціальною профілактикою корисливої злочинності насамперед слід розуміти комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин, а також усунення або нейтралізацію причин та умов злочинності. Тому вирішальну роль у поступовому зменшенні соціальних суперечностей в усіх сферах соціального життя відіграє розумна господарсько-організаційна та

культурно-виховна діяльність державних органів, підприємств, установ, фірм, громадських організацій. Профілактичний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які спричиняють відтворення або збільшення рівня злочинів, стимулює законслухняну поведінку людини [154, с. 62].

Загальносоціальна профілактика – це позитивний ефект продуманої соціальної політики, яка здійснюється не стільки з метою безпосередньої профілактики злочинності, а спрямована передусім на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави. Загальносоціальна профілактика корисливої злочинності зменшує соціальні суперечності, криміногенне протистояння різних верств населення, рівень безробіття, підвищує стандарт життя людей, створює необхідні умови для легалізованого отримання достатніх прибутків громадянами, сприяє побудові міцного фундаменту для нормального функціонування всіх соціальних сфер, забезпечення контролю над дітьми і молоддю, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження високих моральних цінностей, додержання демократичних засад та ін. Прогресивні соціальні програми спрямовані на утвердження законності, поваги до конституційних прав і свобод людини, зміцнення громадського порядку, дисципліни, на вирішення проблем поєднання громадських, виробничих, сімейно-побутових інтересів жінок і сім'ї, соціальної адаптації маргінальних верств населення тощо. Спеціально-кримінологічна профілактика охоплює сукупність заходів, спрямованих на боротьбу зі злочинністю, які здійснюють органи, підприємства, організації, установи, які мають функції, закріплені у відповідних нормативно-правових актах. Загальносоціальна та спеціально-кримінологічна профілактика злочинності взаємопов'язані і взаємодоповнюють одна одну. Органи, які розроблюють спеціальні заходи, мають право і зобов'язані на підставі аналізу соціальної та кримінальної ситуації повідомляти про необхідність врахування тенденцій цієї ситуації у змісті великомасштабних заходів загальносоціального рівня. Тому вони і є складовими загальної профілактики злочинності [22, с. 134].

Серед суб'єктів профілактичної діяльності особливе місце посідають органи державної влади усіх рівнів і їх виконавчі органи, які, відповідно до Конституції України, покликані забезпечити «дотримання законів, охорону державного і громадського порядку, прав і законних інтересів громадян». Їхня профілактична діяльність здійснюється у таких формах [87, с. 345]:

- розробляють систему заходів, спрямованих на профілактику злочинності у суспільстві (соціальні, економічні, правові тощо);
- здійснюють у межах своїх повноважень керівництво системою суб'єктів профілактики на підвідомчій їм території;
- координують діяльність державних і громадських органів при вжитті комплексних заходів профілактики злочинності;
- разом з громадськими формуваннями розробляють і затверджують комплексні плани профілактики злочинності;
- заслуховують керівників правоохоронних органів і громадських формувань з питань запобігання злочинам;
- приймають рішення про створення тих чи інших суб'єктів профілактичної діяльності;
- безпосередньо через свої постійні комісії (адміністративні, у справах неповнолітніх тощо) проводять профілактичні заходи, використовуючи як метод переконання, так і примусу.

Активна участь громадських організацій, трудових колективів і громадян у профілактичній діяльності корисливих злочинів неповнолітніх є гарантією її успіху. Діяльність цих суб'єктів, у розрізі окресленої проблеми, проводиться у таких формах [170, с. 95]:

- а) обговорення питань профілактики злочинності; участь у перспективному і поточному плануванні профілактичної діяльності, в закріпленні її завдань, форм у колективних договорах, спільній з правоохоронними органами діяльності, що визначено у нормативних і методичних документах;

б) використання заходів громадського впливу стосовно осіб із відхиленою поведінкою з тією метою, щоб запобігти їх деградації і забезпечити своєчасну корекцію;

в) індивідуальні і групові бесіди, обговорення поведінки на зборах, публікації у пресі, запровадження соціального контролю за особою;

г) здійснення громадського контролю за дотриманням законності у сфері охорони власності, особи, боротьби з пияцтвом, наркоманією тощо;

г) безпосереднє проведення рейдів, патрулювання у громадських місцях з метою запобігання порушенням порядку та їх припинень.

Впроваджуються також організаційні форми участі громадськості у профілактиці корисливих злочинів неповнолітніх. Це й громадські пункти охорони правопорядку, і ради профілактики трудових колективів, добровільні народні дружини, робітничі загони допомоги поліції тощо. У профілактичній діяльності беруть участь й окремі громадяни, форми їхньої участі такі [171, с. 410]:

- недопущення антигромадського впливу на дітей;
- створення нормальних умов життя і виховання неповнолітніх;
- вжиття заходів щодо запобігання, а також припинення протиправної поведінки, своєчасного подання заяв у правоохоронні органи;
- застосування необхідної оборони;
- шефство, наставництво над особами, які стоять на профілактичному обліку.

Особливе місце у профілактичній діяльності корисливих злочинів неповнолітніх відводиться правоохоронним органам – одному з головних суб'єктів індивідуальної профілактики. Залежно від мети, що її поставила держава перед тим чи іншим правоохоронним органом, теорією і практикою розроблені форми їх профілактичної діяльності. Форми профілактичної діяльності громадськості численні, їх здійснення вимагає високоякісного інформаційно-аналітичного і методичного забезпечення, яке покладається на правоохоронні органи. Згідно із Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року, її

діяльність спрямована на всебічне зміцнення законності, охорону суспільного ладу, його політичної та економічної систем, соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян. З цього положення випливає, що профілактика злочинності пронизує всі функції прокуратури, є завданням, яке підлягає вирішенню на кожному напрямі її діяльності. Закон визначає також основні форми профілактичної діяльності органів прокуратури. Головною з них є загальний нагляд за виконанням законів. Із найбільш значних виокремимо нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства; нагляд за виконанням законів у процесі розгляду кримінальних справ судами; виявлення причин і умов, що зумовлюють злочинність, і вжиття заходів щодо їх усунення; розроблення, спільно з іншими державними органами, заходів щодо профілактики злочинів; координація діяльності правоохоронних органів у сфері профілактики правопорушень; правова пропаганда [144; 125, с. 18].

Суд та органи юстиції як суб'єкти індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх виконують свою діяльність у формах, що впливає із законів, які її регламентують. Суди здійснюють профілактичну діяльність у двох формах – процесуальній і позапроцесуальній. Відповідно, заходи, що здійснюються у процесуальній формі, поділяють на три групи: кримінально-процесуальні; адміністративно-процесуальні; цивільно-процесуальні. Позапроцесуальні форми передбачають виступи перед трудовими колективами, у засобах масової інформації про причини та умови корисливої злочинності неповнолітніх; підготування інформації у державні органи про стан корисливої злочинності і виявлені обставини, що її зумовлюють; направлення окремих ухвал; звіт суддів перед населенням про свою роботу. Особливе місце серед суб'єктів профілактичної діяльності посідають органи поліції, які здійснюють як загальну, так і індивідуальну профілактику корисливих злочинів неповнолітніх. Основними формами профілактичної діяльності органів поліції можна назвати такі [49, с. 38-40]:

- повна реєстрація і своєчасне розкриття корисливих злочинів, а також розшук неповнолітніх злочинців;

- ведення справ профілактичного обліку на неповнолітніх осіб, схильних до вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв);
- індивідуальні бесіди з неповнолітніми особами, схильними до вчинення корисливих злочинів;
- вжиття необхідних заходів до неповнолітніх осіб, схильних до вчинення корисливих злочинів (попередження, штраф, адмінарешт, конфіскація, направлення на примусове лікування, встановлення адміністративного нагляду, притягнення до кримінальної відповідальності);
- проведення різноманітних рейдів з метою затримання правопорушників; виявлення причин і умов корисливої злочинності та їх усунення;
- розроблення комплексних планів індивідуальної профілактики корисливої злочинності неповнолітніх на території обслуговування;
- інформування державних органів про стан корисливої злочинності, причини та умови, що її детермінують;
- координація діяльності і надання методичної допомоги громадським формуванням у профілактиці корисливих злочинів неповнолітніх;
- проведення правової пропаганди серед населення (так зване правове виховання).

Однією з основних форм правового виховання є правова пропаганда, яка поширює певні правові ідеї та законодавство серед значної кількості населення, враховуючи обмежені та особливі завдання, дає чіткі знання з найбільш проблемних та актуальних питань як законодавства, так і права в цілому, детально роз'яснюючи його, таким чином забезпечуючи належний розвиток законності та розвитку права [6].

Традиційними засобами правового виховання є правове навчання, правова пропаганда і юридична практика, що на сучасному етапі не втратили свого виховного значення. Тому необхідно активно використовувати їх у повсякденній діяльності. Правове виховання є особливою формою діяльності держави, її органів і посадових осіб, громадських об'єднань і трудових колективів, спрямованої на формування у свідомості людей поваги до права, позитивних

знань, поглядів, поведінкових орієнтацій, установок, навичок і звичок, що забезпечують правомірну поведінку, активну життєву позицію під час виконання і використання юридичних норм. Невід'ємною властивістю системи правового виховання є єдність і взаємодоповнюваність її елементів. Тож можна припустити, що всі найбільш поширені і визнані форми правового виховання, як і відповідні їм методи і засоби, у процесі правовиховної діяльності отримують комплексне застосування. Отже, профілактична діяльність органів поліції є досить багатогранна. Вона здійснюється на основі законів і наданих функцій. За змістом профілактична діяльність органів поліції складається з кількох етапів [173, с. 7]:

- розроблення і здійснення загальних напрямів профілактичної діяльності;
- конкретизація загальних планів, доведення їх до колективів, підприємств, установ, організацій і місць проживання населення;
- організація індивідуально-виховної роботи з особами, які поставлені на профілактичний облік в органах поліції;
- запобігання злочинам з боку осіб, про злочинні наміри яких відомо органам поліції;
- розкриття злочинів і розшук злочинців із метою недопущення нових злочинних виявів;
- виховна робота з раніше засудженими особами з метою недопущення вчинення ними повторних злочинів тощо.

Вищенаведені положення є основою для організації індивідуальної профілактики будь-яких видів злочинів, зокрема і корисливих. Знання основних форм цієї діяльності дає змогу правильно організувати профілактичну роботу. У процесі вивчення особи здійснюється прогнозування її індивідуальної поведінки. Інформація про минуле та сьогодення особи, соціальні зв'язки, найближче оточення є основою для прогнозу її майбутньої поведінки. Прогнозування злочинної поведінки та індивідуальна профілактика – багато у чому єдиний процес. Профілактика передбачає постійне, всебічне та глибоке вивчення особи, її поведінки, зв'язків і прагнень. Прогнозування злочинної поведінки є основою для планування заходів індивідуальної профілактики. Планування заходів

індивідуальної профілактики покликано впорядкувати складний і багатогранний процес профілактичного впливу, зробити його цілеспрямованим, визначити найбільш раціональні шляхи профілактичної роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, забезпечити вибір необхідних тактичних методів і прийомів [4, с. 87].

Як вказувалося вище, форми переконання, які застосовує поліція для індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, надзвичайно різноманітні. Тому досить важко їх чітко класифікувати. Проте, якщо розглянути погляди дослідників, то основні організаційно-тактичні форми можна згрупувати в такі блоки [71, с. 140; 5, с. 90]:

1) залучення осіб, до яких застосовують засоби профілактичного впливу, до суспільно-корисної діяльності, працевлаштування тощо;

2) надання належної педагогічної, психологічної, соціальної допомоги, стимулювання адекватної самооцінки особистості неповнолітнього;

3) профілактична бесіда;

4) обговорення поведінки правопорушників у колективах учнів, трудових колективах, дитячих і молодіжних громадських організаціях.

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Як Ви вважаєте, проведення профілактичних бесід із неповнолітніми дасть змогу зменшити рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв)?» отримали такі відповіді:

- «так» – 131 особа (43,7 %);
- «ні» – 169 осіб (56,3 %).

Класифікація діяльності органів поліції з індивідуальної профілактики корисливої злочинності серед неповнолітніх постає у двох видах: напрямок діяльності й місце профілактики. Перший вид залежно від об'єкта, на який спрямована профілактична діяльність, можна розділити на такі ділянки:

- з неблагополучними родинками;
- з дорослими, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність;

- з підлітками, які вчиняють правопорушення;
- з кримінальними, антисоціальними угрупованнями підлітків;
- з іногородніми;
- загальнопрофілактична робота.

Другий блок залежно від місця, де здійснюється профілактична робота, можна розділити на такі ділянки діяльності: - за місцем проживання; - за місцем роботи; - за місцем навчання.

Для здійснення індивідуальної профілактики злочинності неповнолітніх органами державної влади та громадськості потрібно вживати заходи щодо цілеспрямованого коригування відхилень у розвитку особистості на початкових етапах соціалізації, щоб не допустити вчинення неповнолітніми протиправних дій, а також злочинного рецидиву [173]. З цією метою необхідно:

- створити об'єктивну інформаційну базу стосовно підлітків так званої «групи ризику» (наркоманів, токсикоманів, проститутток, жебраків, безпритульних, осіб, які вчиняють різні правопорушення, схильних до хуліганства, вандалізму, активних членів неформальних угруповань негативної спрямованості тощо);

- налагодити ефективну взаємодію між різними суб'єктами профілактики і збільшити контроль за вищенаведеним контингентом, зокрема, відновити відвідання цих осіб відповідними органами і службами за місцем проживання з обов'язковим обстеженням умов проживання і виховання, а у разі виявлення негативного впливу дорослих членів сім'ї вирішувати питання про усунення такого впливу;

- на ранніх етапах розвитку особистості корегувати негативні риси характеру, життєві установки, ціннісні орієнтації, щоб не допустити формування антисоціальних установок особи;

- обов'язково залучати до виховного процесу, крім педагогів, фахівців-психологів, правоохоронців, працівників кризових центрів для молоді, медиків, авторитетних громадських діячів, спортсменів та інших осіб, які нададуть

своєчасну допомогу і зможуть переконати підлітків, які належать до групи ризику, змінити криміногенну поведінку;

- ізолювати неповнолітніх із нестійкими формами поведінки від впливу антигромадського вуличного оточення шляхом залучення до корисних занять за інтересами і покликанням;

- добиватися невідворотності відповідальності посадових осіб за безпідставну відмову у прийомі неповнолітніх на роботу, а також за недотримання трудового законодавства щодо їх умов праці.

Вибір заходів залежить від ступеня антисоціальності мікросередовища, можливостей його перебудови у бажаному напрямі, інтенсивності впливу на особу й інших обставин. Однак у будь-якому разі ефективність індивідуальної профілактики залежить від форм діяльності суб'єктів і своєчасності застосування превентивних заходів на якомога ранніх стадіях соціальної запущеності особи, коли вона ще тільки вчиняє аморальні поступки і правопорушення, що не мають злочинного характеру. Це найгуманніший і найефективніший засіб запобігання конкретним злочинам і злочинності в цілому.

Підсумовуючи, можна констатувати, що профілактика корисливих злочинів неповнолітніх – це своєрідний, найбільш гуманний спосіб боротьби зі злочинністю, засіб підтримання належного рівня правопорядку в суспільстві, забезпечення прав і законних інтересів громадян. Це система державних і суспільних заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію такої злочинності й послаблення її детермінантів, завданням якої є утримання неповнолітніх від вчинення правопорушень і коригування поведінки осіб, які потенційно схильні вчиняти злочини.

Особливо важливим є виокремлення профілактичного впливу, спрямованого на недопущення рецидиву злочинів, у самостійну форму індивідуальної профілактики злочинів. Профілактика за фактом вчиненого злочину повинна передбачати своєчасне застосування заходів державного примусу, зокрема, справедливого покарання з метою досягнення цілей загальної та спеціальної превенції.

Профілактика рецидиву на стадії відбування покарання (пенальна), залежно від того, який примус застосований, може поділятися на:

а) індивідуальну профілактику злочинів щодо осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;

б) індивідуальну профілактику злочинів засуджених до покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства (пенітенціарна профілактика).

трьох форм роботи з профілактики правопорушень: залучення представників правоохоронних органів до заходів, які проводять серед неповнолітніх, наприклад, рольових ігор, спортивних змагань, конкурсів; закріплення за неповнолітнім, схильним до девіантної поведінки, «контактної особи», яка б допомагала підліткові у вирішенні його проблем, підтримувала тощо; а також надання правової інформації неповнолітнім, проведення заходів із профілактики правопорушень їхніми однолітками за методикою «рівний–рівному». Роботу, яку проводять із неповнолітніми на першому етапі можливого становлення особи на злочинний шлях називають ранньою профілактикою. Коли вже особа перебуває на стадії підготовки до злочину (до моменту добровільної відмови від нього), то здійснюється безпосередня профілактика стосовно певного злочину.

На підставі проведеного дослідження з'ясовано, що як серед дослідників, так і серед опитаних фахівців немає єдиного підходу до визначення форм і методів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. На наш погляд, проблема щодо шляхів удосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх виходить на перший план як ключовий елемент у побудові найбільш ефективних заходів та методів профілактики злочинності серед неповнолітніх. Водночас чинна нормативно-правова база попередження злочинності неповнолітніх є розрізненою, що значно ускладнює її реалізацію на практиці.

3.2 Методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх

Стан правопорядку в Україні впливає на її соціально-економічний розвиток. Забезпечення правопорядку здійснюється шляхом виявлення винних у вчиненні протиправних дій осіб і притягнення їх до передбаченої законом відповідальності, а також запровадження певних методів профілактики корисливих злочинів щодо неповнолітніх із метою усунення причин та запобігання виникненню умов, що сприяють їх вчиненню.

Здійснення заходів із профілактики корисливої злочинності щодо неповнолітніх у теперішній час дало змогу певною мірою покращити стан правопорядку в країні й удосконалити систему профілактики правопорушень. Будь-яка діяльність, зокрема й профілактична, будується на певних методах і формах її здійснення. Характеризуючи діяльність того чи іншого суб'єкта профілактики злочинів, потрібно враховувати, що вона здійснюється за певними методами. Безумовно, ті чи інші методи слід застосовувати відповідно до соціальної запущеності особи.

Необхідність виокремлення як самостійного кримінологічного дослідження методики запобігання корисливим злочинам неповнолітніх в окрему групу зумовлена низкою чинників. По-перше, важливістю й масштабістю завдань з охорони життя та здоров'я молодого покоління та формування з огляду на це державної політики щодо захисту прав і законних інтересів дітей і підлітків як самостійного напрямку діяльності державних органів та суспільства загалом. По-друге, особливостями в генезі та мотивації здійснюваних неповнолітніми корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв), зумовлених специфікою їхнього виховання та життєдіяльності (відносно обмежений період формування особистості, мінливість соціальних позицій, зміст соціальних функцій, обмежена дієздатність тощо), особливостями особистісних, соціально-групових, психологічних та інших характеристик. По-третє, тісно пов'язаною з цими

особливостями специфікою рівня та структури злочинності, її причин, динаміки, високою злочинною активністю неповнолітніх.

Аналіз психологічних особливостей злочинності неповнолітніх доцільно здійснити за двома аспектами [175, с. 309]:

- 1) хронологічні межі цієї вікової групи та її анатомо-фізіологічні характеристики;
- 2) індивідуально-психологічні, соціально-психологічні, психологічно-правові риси неповнолітніх.

Група «неповнолітні» (за даними вікової психології) охоплює період з 11 до 18 років. Вона поділяється на дві підгрупи: підлітковий (11–15 років) і юнацький (16–18 років) вік [176, с. 179–180].

Слід вважати, як доводить досвід, що без комплексного підходу у боротьбі з негативними явищами в молодіжному середовищі ефективної роботи в цьому напрямі неможливо досягти. Повинні бути скоординовані зусилля всіх зацікавлених центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських організацій і, безумовно, сім'ї.

Методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів щодо неповнолітніх – це автономна група способів, підходів і прийомів кримінологічного впливу, що дають змогу упорядкувати, спрямувати й ефективно організувати виконання профілактичних функцій і операцій. Методи цієї групи слід розглядати як поняття, яке розкриває образ дій суб'єкта у процесі здійснення діяльності на певному рівні. Сутність методів цієї групи визначається характером впливу суб'єкта на об'єкт, який зумовлений діалектичною взаємодією цілей впливу, специфікою діяльності суб'єкта і засобів, які використовують для зміни об'єкта. Діяльність органів поліції у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх передбачає застосування різноманітних форм і методів. Основними з них є методи переконання, виховання, заохочення, допомоги неповнолітньому, впливу на його мікросередовище. Хоча у профілактичних цілях органів поліції використовують і примусові заходи впливу. Метод переконання – це основний метод індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, виступає

у вигляді комплексу виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюються з метою перетворення антигромадської спрямованості профілактованих і закріплення позитивної соціальної орієнтації. У період перебування осіб на профілактичному обліку можуть досягатися лише найближчі цілі. Такими є недопущення скоєння злочину і подолання або нейтралізація головних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення правопорушень. Кінцева мета – це перевиховання суб'єкта, сформування переконань, поглядів, характеристик людей нашого суспільства. Вона визнається досягнутою, якщо особа не через страх, а за переконанням не порушує законів і норм моралі. Головне завдання – домогтися довіри з боку особи, стосовно якої здійснюється профілактика. За наявності довірливих стосунків особі буде значно простіше відкритися та поділитися всім, що її турбує, що сприятиме дієвій допомозі та правильній настанові з боку особи чи органу, уповноваженого на проведення індивідуально-профілактичних дій. Кінцеві цілі досягаються у процесі подальшого виховання громадянина всіма методами, якими володіє суспільство. Слід зауважити, що посадові особи органів поліції, здійснюючи профілактичний вплив на індивідів, здебільшого досягають найбільшої ефективності, коли повною мірою використовують можливості колективів і неформальних груп, які є авторитетними для виховання. У процесі переконання можуть бути досягнуті і реалізовані такі цілі профілактичного впливу, як недопущення вчинення злочинів; подолання основних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення злочинів або інших правопорушень; нейтралізація негативного впливу на особу з боку оточуючого мікросередовища. Подальше закріплення зазначених цілей відбувається у процесі правого й етичного виховання властивими певному виду діяльності методами [7, с. 144–149].

Грамотно побудована профілактика сприяє підвищенню правосвідомості населення та належному правовому вихованню молоді, яка з раннього віку розуміє, що неприпустимо вдаватися до злочинних дій, а саме вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів та розбоїв). Є очевидним, що профілактичні дії, спрямовані на запобігання злочинності щодо неповнолітніх,

актуальні для будь-якого виду злочинів, але особливого значення останнім часом вони набули саме у контексті боротьби з корисливою злочинністю. Підвищену актуальність профілактичних дій у боротьбі з корисливими злочинами можна пояснити тим, що сучасне українське суспільство відчуває певний занепад морально-етичних принципів, через що діяння такого характеру сприймаються населенням досить байдуже і не викликають необхідного рівня обурення.

В основу сучасного правовиховного процесу покладено дві групи методів виховного впливу: метод прямого впливу, результатом якого є формування правової психології, правових установок, активної громадянської позиції особистості, груп, колективів; і метод опосередкованого впливу, що здійснюється за допомогою засобів масової інформації, через механізми громадської думки. Під час планування правовиховного процесу важливо враховувати, чи підбираються методи, сумісні з тими чи іншими формами і засобами правового виховання. Зокрема, правова пропаганда не сприймає метод примусу. Він не може бути провідним (основним) у правовому навчанні. Примус до правового виховання з використанням силових методів і способів містить велику загрозу – зворотний ефект, за якого необхідність правового виховання, як чогось, що насаджується владою, заперечується. Оскільки виховання є провідним засобом формування особистості, то методами профілактично-виховного впливу доцільно вважати такі способи організації діяльності, які дають змогу позитивно впливати на риси неповнолітнього і сприяють виправленню педагогічної занедбаності. Досягнення цілей профілактично-виховної роботи здійснюється в процесі реалізації комплексу методів. Поєднання цих методів у кожному окремому випадку повинно бути адекватним поставленій меті та наявному рівню вихованості [105, с. 12–13; 178, с. 12-13].

Кримінологи зауважують, що розвиток особистості відбувається саме в тій діяльності, за здійснення якої індивід повністю бере на себе відповідальність. Водночас особистість може виявляти активність у ситуації, коли діяльність або спілкування не відповідають її мотивам та почуттям: у ситуаціях неспішності, не підкріплення. У цих випадках починає діяти сфера саморегуляції, коли суб'єкт

сам виступає як оцінюваний. Тому переконання – це не тільки профілактичний, а й виховний метод впливу на свідомість, почуття та волю неповнолітніх з метою формування позитивних і подолання негативних рис особистості. За допомогою переконань працівники МВС, педагоги чи батьки звертаються до свідомості та почуттів вихованця, сприяють розвитку відповідального ставлення до власних дій та вчинків, формуванню правильних поглядів та життєвої позиції. Переконання передбачає аргументований доказ моральної позиції та певної оцінки подій. Засвоюючи інформацію, неповнолітні сприймають не стільки поняття та судження, скільки логічність і послідовність їх викладення вихователями. В аспекті педагогічної та кримінологічної профілактики особи, до яких застосовують цей метод, повинні переконатись у правоті сказаного, формуючи та коректуючи свою систему поглядів на світ, суспільство, соціальні явища. Переконання не повинні обмежуватись лише словесним роз'ясненням норм, правил, принципів. До форм переконання належить також заохочення. Заходи заохочення можуть бути морального, матеріального та морально-матеріального характеру [67, с. 113; 179, с. 292].

На нашу думку, заохочення все-таки належить до форм методу переконання. Деякі вчені виокремлюють метод стимулювання, пояснюючи це тим, що метод переконання має на меті виробити у неповнолітніх звички добровільного виконання конкретних правових норм, водночас як метод стимулювання спрямований на заохочення певної поведінки об'єкта управління.

Безпосереднє здійснення індивідуальної профілактики – це досить тривалий і систематичний процес, що пов'язаний із впливом на особу, у процесі якого необхідно комплексно застосовувати весь арсенал методів, усі засоби та заходи впливу. У практичній діяльності також застосовують такий метод індивідуально-профілактичного впливу, як примус. Метод примусу є одним з основних методів індивідуально-профілактичної діяльності щодо неповнолітніх. Він реалізується шляхом застосування різних за своєю юридичною природою, змістом і спрямованістю заходів впливу, які регламентуються нормами відповідних галузей права (цивільного, сімейного, адміністративного тощо). До основних таких

заходів, які найчастіше застосовують органи поліції у визначеному законом порядку, належать [149, с. 119–121]:

- адміністративний арешт і адміністративне затримання для запобігання антигромадській поведінці неповнолітньої особи та захисту громадян, членів її сім'ї від протиправних посягань;

- адміністративний нагляд, що має на меті здійснення профілактичного контролю над неповнолітніми особами, які звільнилися з місць позбавлення волі та не стали на шлях виправлення;

- штраф, покликаний реалізувати матеріальну відповідальність неповнолітньої особи за її антигромадські провини та запобігти більш серйозним правопорушенням;

- накладення жорстких обмежень щодо раніше засуджених неповнолітніх осіб з метою установити бар'єри на шляху до протиправної діяльності й сприяти соціалізації.

Варто зазначити, що метод примусу, реалізований через конкретні профілактичні форми діяльності, має, на відміну від методу переконання, чіткіші нормативно окреслені межі.

Реалізація примусових заходів у профілактичному процесі значною мірою стосується інтересів особи, може обмежувати її права, зважаючи на це, повинна відповідати вимогам законності. Тому законодавець, коли йдеться про права й інтереси особи, чітко визначає межі дії примусу. Дедалі частіше методи як шляхи і способи багатовимірної практичної діяльності широко застосовують і в галузі профілактичної діяльності – це способи, за допомогою яких досягається мета управління, тобто здійснюється управлінська діяльність. Саме так варто і надалі розглядати методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх – як способи цілеспрямованої організувальної діяльності людей. Вважаємо, що суть методів може бути зрозумілою лише у взаємозв'язку з тією чи іншою практичною діяльністю, у поєднанні з об'єктом застосування [126, с.420] .

Метод надання допомоги є зазвичай найбільш ефективним у профілактичній діяльності. Він передбачає допомогу у працевлаштуванні,

поліпшенні побутових умов, організації дозвілля, налагодженні соціально корисних контактів, плануванні грошових видатків, виборі життєвих цілей тощо. Заходи надання допомоги у працевлаштуванні та створенні належних побутових умов, особливо особам, звільненим із місць позбавлення волі після відбуття покарання, регламентовані у низці нормативних актів. Однак у сучасних умовах їх застосування вкрай ускладнене, не забезпечується об'єктивними можливостями органів поліції. З огляду на це для надання допомоги особам, які профілактуються, необхідно використовувати можливості меценатів, різних фондів, служб соціального захисту населення, центрів соціальної реабілітації та інших подібних структур. Треба пам'ятати, що важливе завдання держави – допомогти особі, яка відбула покарання, повернутися до звичайного життя. Передбачається практичне втілення випробуваних часом і ефективних некаральних впливів на неповнолітню особу, яка скоїла злочин, – пробації, відновлювальної юстиції, медіації, які є складовими системи ювенальної юстиції (ланки судової системи, яка в демократичному світі опікується неповнолітніми в їхньому конфлікті із суспільством чи законом). Її метою є соціальна реабілітація неповнолітніх. Фахівці звертають увагу на наявний взаємозв'язок певних проблем у поведінці дітей у тих родинах, яким притаманні недостатні виховні навички батьків. Тому у всьому світі збільшується кількість впроваджених освітніх профілактичних програм. Головна їхня мета – поліпшення практичного виховання дітей, яке повинно сприяти покращенню їхньої поведінки. Найефективнішими наразі є спеціальні уроки, коли батьків навчають навичкам переговорів щодо розв'язання конкретних проблем і конфліктних ситуацій у родині, вмінню уважно стежити за поведінкою своїх дітей, визначаючи час їх відсутності вдома, сфери інтересів, уподобань і коло друзів [90, с. 320].

Ефективний результат у боротьбі з проявами корисливих злочинів щодо неповнолітніх буде досягнутий за комплексного та неухильного використання профілактичних, правоохоронних та караючих засобів. Зазначимо, що регламентація як метод профілактики корисливих злочинів неповнолітніх полягає в розробленні та введенні в дію індивідуального правозастосовного акту, який

приписує здійснення певного набору дій особою, яка потрапила в сферу профілактичного впливу. Цей метод характеризується строгою обов'язковістю виконання приписаних дій.

Метод разового впливу передбачає оперативний вплив суб'єкта профілактики в процесі його оперативно-службової або іншої діяльності для досягнення профілактичних цілей. Цей метод застосовують до конкретних ситуацій, пов'язаних зі змінами, які відбулися в мікросередовищі певної неповнолітньої особи або за її межами, але мають вплив на її життєдіяльність, а також для коректування раніше здійснених заходів відповідно до обставин, що змінилися, або усунення деяких пропусків чи дефектів цих дій. Цей метод найчастіше застосовують у процесі винесення офіційного застереження про неприпустимість протиправної поведінки неповнолітнього, а також у системі заходів оперативно-розшукової профілактики [7, с. 140].

Метод рекомендації є не таким категоричним, як кілька попередніх, оскільки не визначає положень, які мають обов'язковий характер. Рекомендація має форму методичної та інформаційної допомоги і реалізується шляхом консультування. Зміст цього методу різноманітний: пояснення значущості соціально схвалюваної поведінки, роз'яснення суспільної небезпеки і протиправності окремих форм поведінки, попередження з боку суб'єкта профілактики корисливих злочинів неповнолітніх про неприпустимість протиправних дій, роз'яснення можливих шляхів розв'язання проблем та ін. Цей метод передбачає, що суб'єкт на основі одержаної корисної інформації сам приймає рішення щодо використання найактуальніших рекомендацій. Метод конкуренції заснований на послідовному перетворенні певних ранжируваних об'єктів впливу залежно від їх пріоритету. Цей метод дає змогу значною мірою без особливих витрат досягати поставлених цілей, використовуючи прагнення індивіда бути першим серед рівних. Цей метод останнім часом є невиправдано забутий, в практиці індивідуальної профілактичної роботи його використовують не повною мірою. Головними умовами застосування цього методу є максимальна об'єктивність у визначенні пріоритетів впливу, офіційне заохочення досягнутих

успіхів, а також стимулювання позитивних змін. Метод експерименту полягає в попередньому, експериментальному перетворенні об'єкта кримінологічного впливу з метою визначення доцільності поширення змін на інші схожі об'єкти і коректування технології впливу. Об'єктами експерименту можуть бути винятково компоненти мікросередовища життєдіяльності правопорушника. Експерименти можуть містити в своїй структурі міри організаційного, управлінського, економічного, соціально-психологічного, виховного, технічного, правоохоронного і змішаного плану [20, с. 170].

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що кримінологічні методи індивідуальної профілактики щодо корисливих злочинів неповнолітніх не завжди є дієвими чи актуальними, що зумовлено специфікою вчиненого діяння як такого. Очевидно лише те, що примус малоефективний у профілактиці корисливої злочинності, адже коли в особи вже сформувалося відповідне мислення з приводу скоєння крадіжки, грабежу чи розбою, то жодна дія у вигляді санкції стосовно неї не приведе до бажаного результату.

Не менш важливо й те, що індивідуальна профілактика, як кримінологічний засіб попередження корисливої злочинності щодо неповнолітніх, наразі має свій прояв лише в теоретичних наукових працях, доктринах чи локальних нормативних актах. Варто було б закріпити такий кримінологічний засіб запобігання злочинності на загальнонаціональному рівні та ухвалити спеціальний закон, про що доречно у своїх працях зазначає Н. В. Лесько [92, с. 235].

Неповнолітній не стає злочинцем раптово, на момент вчинення злочину, а формується унаслідок дії певної сукупності причин та умов. Які, відповідно, формують мотивацію окремих злочинних проявів неповнолітніх, що залежить від середовища, в якому сформувалась особистість.

Досвід протидії корисливих злочинів щодо неповнолітніх незмінно доводить, що ефективне запобігання цій злочинності може бути результатом лише об'єднаної і скоординованої, матеріально й організаційно забезпеченої, зацікавленої, політично підтриманої і науково обґрунтованої роботи системи відповідних суб'єктів. Індивідуальна профілактична діяльність серед

неповнолітніх буде ефективною лише за умов своєчасності, відповідності профілактичних заходів станіві об'єкта профілактики (що більше криміногенно «уражений» неповнолітній, то інтенсивніше мають бути заходи щодо нього), послідовності, комплексності, реальності. Недоліком у здійсненні індивідуальної профілактики є випадки передчасного зняття із профілактичного обліку деяких підлітків-правопорушників як таких, які «виправилися», і недостатня організація індивідуальної роботи з неповнолітніми, котрі перебувають на обліку.

Є потреба у поліпшенні й організації роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, які їх замінюють, котрі негативно впливають на неповнолітніх. Недостатня ефективність профілактичних заходів нині значною мірою зумовлена несвоєчасним виявленням підлітків із антигромадською поведінкою. Суттєвим недоліком в роботі підрозділів ювенальної превенції є не виявлення або пізнє виявлення неповнолітніх, схильних до скоєння корисливих злочинів, що є наслідком відсутності належної взаємодії певних підрозділів зі школами, підприємствами, громадськістю за місцем проживання, від яких можна отримувати інформацію про вчинення підлітками правопорушень та інших протиправних вчинків. До заходів і методів індивідуальної профілактики протиправної поведінки неповнолітніх належить поліцейське піклування – превентивний захід, тобто захід попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів. Нині характерною рисою попереджувальної діяльності в Україні є відсутність належного зв'язку між суб'єктами, які її здійснюють, зокрема з громадськістю. Уникнути цього можливо шляхом створення загальноузгодженої системи правових норм, які б регулювали взаємодію правоохоронних органів з іншими суб'єктами профілактичної діяльності [123, с. 29].

Кримінологи вважають безцільне марнування часу і неструктуроване дозвілля неповнолітніх негативним чинником, який впливає на підвищення рівня злочинності. Навпаки, «свідоме» дозвілля може утримувати їх від делінквентних вчинків. Проте це дуже часто залежить від конкретних форм проведення вільного часу і, безперечно, не може бути панацеєю від делінквентності як такої (відомо,

що чимало злочинів вчиняються заради розваги або бажання пережити «гострі відчуття»). Обґрунтованою є думка професора О.Г. Кальмана, який вважає, що одним із найважливіших етапів протидії злочинності неповнолітніх за належного використання методів є її рання профілактика. Подальші етапи, безпосередня профілактика, індивідуальна профілактика на час передзлочинної поведінки і профілактика рецидиву спрямовані на те, щоб оздоровити середовище і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися у несприятливих умовах життя і виховання ще до того, як вони негативно відобразяться на поведінці цих осіб (етап ранньої профілактики); не допустити становлення неповнолітніх на злочинний шлях і забезпечити виправлення осіб із уже значним ступенем дезадаптації, які вчиняють правопорушення незлочинного характеру (етап безпосередньої профілактики); створити умови для виправлення осіб, які систематично вчиняють правопорушення, що свідчить про вірогідність скоєння злочину у найближчому майбутньому (етап профілактики передзлочинної поведінки); попередити рецидив підлітків, які раніше вчиняли злочини (профілактика рецидиву) [2, с. 95; 184, с. 17; 30, с. 118].

Досвід доводить, що без комплексного підходу, застосовуючи методи профілактики у боротьбі з негативними явищами, в молодіжному середовищі ефективної роботи в цьому напрямі досягти практично неможливо. Зважаючи на це, мають бути скоординовані зусилля всіх зацікавлених центральних і місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських організацій і, безумовно, сім'ї. Кримінально-правова охорона прав та інтересів неповнолітніх здійснюється саме через встановлення відповідальності за корисливі злочини, які вчинені проти них, та надання спеціального статусу неповнолітнім, які його скоїли. Саме тому індивідуальна профілактика корисливої злочинності неповнолітніх є потужною основою кримінально-правового захисту прав неповнолітніх.

Отже, підсумовуючи викладене вище, можна констатувати, що методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів щодо неповнолітніх – це автономна група способів, підходів і прийомів кримінологічного впливу, що

дають змогу упорядкувати, спрямувати й ефективно організувати виконання профілактичних функцій і операцій. Методи цієї групи слід розглядати як поняття, яке розкриває образ дій суб'єкта у процесі здійснення діяльності на певному рівні. Сутність методів цієї групи визначається характером впливу суб'єкта на об'єкт, який зумовлений діалектичною взаємодією цілей впливу, специфікою діяльності суб'єкта і засобів, які використовують для зміни об'єкта. Діяльність органів поліції у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх передбачає застосування різноманітних форм і методів. Основними з них є методи переконання, примусу, надання допомоги, рекомендації, разового впливу, регламентації.

Також окремо потрібно наголосити, що індивідуальна профілактика злочинності, зокрема корисливої, є складним видом діяльності, адже така діяльність завжди пов'язана із конкретною людиною та з усіма їй властивими особливостями. З огляду на це, домогтися реального результату від індивідуально-профілактичних дій можливо лише за умови планомірного та системного використання всіх можливих засобів і методів профілактичної діяльності. Важливо, що в кожному окремому випадку результат може кардинально відрізнятись, адже багато чинників впливають на формування такого результату, головним з яких є ступінь криміналізації суб'єкта, стосовно якого вчинюються дії з профілактики.

Висновки до розділу 3

Індивідуальна профілактика реалізується зазвичай у двох формах: якщо йдеться про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретних злочинів, що були виявлені у процесі діяльності спеціальних суб'єктів, то це вимоги про вжиття заходів організаційно-управлінського, економічно-технологічного й ідеологічного характеру, які реалізуються в особливому процесуальному акті – приписі прокурора, поданні слідчого, окремій ухвалі суду; якщо йдеться про особу конкретного злочинця, то застосовують програми індивідуального

коригування правої поведінки. У програмі відображають детальний портрет особи, характеристику головних чинників мікросередовища, формування її негативних рис, а також передбачають диференційовані заходи профілактичного впливу і критерії ефективності їх застосування.

Серед суб'єктів профілактичної діяльності особливе місце посідають органи державної влади усіх рівнів і їх виконавчі органи, які, відповідно до Конституції України, покликані забезпечити «дотримання законів, охорону державного і громадського порядку, прав і законних інтересів громадян». Їхня профілактична діяльність здійснюється у таких формах: розробляють систему заходів, спрямованих на профілактику злочинності у суспільстві (соціальні, економічні, правові тощо); здійснюють у межах своїх повноважень керівництво системою суб'єктів профілактики на підвідомчій їм території; координують діяльність державних і громадських органів при вжитті комплексних заходів профілактики злочинності; - разом з громадськими формуваннями розробляють і затверджують комплексні плани профілактики злочинності; - заслуховують керівників правоохоронних органів і громадських формувань з питань запобігання злочинам; - приймають рішення про створення тих чи інших суб'єктів профілактичної діяльності; - безпосередньо через свої постійні комісії (адміністративні, у справах неповнолітніх тощо) проводять профілактичні заходи, використовуючи як метод переконання, так і примусу.

Активна участь громадських організацій, трудових колективів і громадян у профілактичній діяльності корисливих злочинів неповнолітніх є гарантією її успіху. Діяльність цих суб'єктів, у розрізі окресленої проблеми, проводиться у таких формах: а) обговорення питань профілактики злочинності; участь у перспективному і поточному плануванні профілактичної діяльності, в закріпленні її завдань, форм у колективних договорах, спільній з правоохоронними органами діяльності, що визначено у нормативних і методичних документах; б) використання заходів громадського впливу стосовно осіб із відхиленою поведінкою з тією метою, щоб запобігти їх деградації і забезпечити своєчасну корекцію; в) індивідуальні і групові бесіди, обговорення поведінки на зборах,

публікації у пресі, запровадження соціального контролю за особою; г) здійснення громадського контролю за дотриманням законності у сфері охорони власності, особи, боротьби з пияцтвом, наркоманією тощо; г) безпосереднє проведення рейдів, патрулювання у громадських місцях з метою запобігання порушенням порядку та їх припинень.

Методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів щодо неповнолітніх – це автономна група способів, підходів і прийомів кримінологічного впливу, що дають змогу упорядкувати, спрямувати й ефективно організувати виконання профілактичних функцій і операцій. Методи цієї групи слід розглядати як поняття, яке розкриває образ дій суб'єкта у процесі здійснення діяльності на певному рівні. Сутність методів цієї групи визначається характером впливу суб'єкта на об'єкт, який зумовлений діалектичною взаємодією цілей впливу, специфікою діяльності суб'єкта і засобів, які використовують для зміни об'єкта. Діяльність органів поліції у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх передбачає застосування різноманітних форм і методів. Основними з них є методи переконання, виховання, заохочення, допомоги неповнолітньому, впливу на його мікросередовище. Хоча у профілактичних цілях органів поліції використовують і примусові заходи впливу. Метод переконання – це основний метод індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, виступає у вигляді комплексу виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюють з метою перетворення антигромадської спрямованості профілактованих і закріплення позитивної соціальної орієнтації. У період перебування осіб на профілактичному обліку можуть досягатися лише найближчі цілі. Такими є недопущення скоєння злочину і подолання або нейтралізація головних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення правопорушень. Кінцева мета – це перевиховання суб'єкта, сформування переконань, поглядів, характеристик людей нашого суспільства. Вона визнається досягнутою, якщо особа не через страх, а за переконанням не порушує законів і норм моралі. Головне завдання – домогтися довіри з боку особи, стосовно якої здійснюється профілактика. За наявності довірливих стосунків особі буде значно простіше відкритися та поділитися всім,

що її турбує, що сприятиме дієвій допомозі та правильній настанові з боку особи чи органу, уповноваженого на проведення індивідуально-профілактичних дій. Кінцеві цілі досягаються у процесі подальшого виховання громадянина всіма методами, якими володіє суспільство. Слід зауважити, що посадові особи органів поліції, здійснюючи профілактичний вплив на індивідів, здебільшого досягають найбільшої ефективності, коли повною мірою використовують можливості колективів і неформальних груп, які є авторитетними для виховання. У процесі переконання можуть бути досягнуті і реалізовані такі цілі профілактичного впливу, як недопущення скоєння злочинів; подолання основних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення злочинів або інших правопорушень; нейтралізація негативного впливу на особу з боку оточуючого мікросередовища. Подальше закріплення зазначених цілей відбувається у процесі правого й етичного виховання властивими певному виду діяльності методами

Грамотно побудована профілактика сприяє підвищенню правосвідомості населення та належному правовому вихованню молоді, яка з раннього віку розуміє, що неприпустимо вдаватися до злочинних дій, а саме скоєння корисливих злочинів (крадіжок, грабежів та розбоїв). Профілактичні дії, спрямовані на запобігання злочинності щодо неповнолітніх, актуальні для будь-якого виду злочинів, але особливого значення останнім часом вони набули саме у контексті боротьби з корисливою злочинністю. Підвищену актуальність профілактичних дій у боротьбі з корисливими злочинами можна пояснити тим, що сучасне українське суспільство відчуває певний занепад морально-етичних принципів, через що діяння такого характеру сприймаються населенням досить байдуже і не викликають необхідного рівня обурення.

Досвід протидії корисливих злочинів щодо неповнолітніх незмінно доводить, що ефективне запобігання цій злочинності може бути результатом лише об'єднаної і скоординованої, матеріально й організаційно забезпеченої, зацікавленої, політично підтриманої і науково обґрунтованої роботи системи відповідних суб'єктів. Індивідуальна профілактична діяльність серед неповнолітніх буде ефективною лише за умов своєчасності, відповідності

профілактичних заходів станові об'єкта профілактики (що більше криміногенно «уражений» неповнолітній, то інтенсивніше мають бути заходи щодо нього), послідовності, комплексності, реальності. Недоліком у здійсненні індивідуальної профілактики є випадки передчасного зняття із профілактичного обліку деяких підлітків-правопорушників як таких, які «виправилися», і недостатня організація індивідуальної роботи з неповнолітніми, котрі перебувають на обліку.

В наш час нагальною є потреба у поліпшенні й організації роботи з виявлення та поставлення на облік батьків та осіб, які їх замінюють, котрі негативно впливають на неповнолітніх. Недостатня ефективність профілактичних заходів нині значною мірою зумовлена несвоєчасним виявленням підлітків із антигромадською поведінкою. Суттєвим недоліком в роботі підрозділів ювенальної превенції є не виявлення або пізнє виявлення неповнолітніх, схильних до скоєння корисливих злочинів, що є наслідком відсутності належної взаємодії певних підрозділів зі школами, підприємствами, громадськістю за місцем проживання, від яких можна отримувати інформацію про вчинення підлітками правопорушень та інших протиправних вчинків. До заходів і методів індивідуальної профілактики протиправної поведінки неповнолітніх належить поліцейське піклування – превентивний захід, тобто захід попередження адміністративних та кримінальних правопорушень, який не передбачає застосування примусових заходів. Нині характерною рисою попереджувальної діяльності в Україні є відсутність належного зв'язку між суб'єктами, які її здійснюють, зокрема з громадськістю. Уникнути цього можливо шляхом створення загальноузгодженої системи правових норм, які б регулювали взаємодію правоохоронних органів з іншими суб'єктами профілактичної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – дослідження кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх в цілях її удосконалення.

На підставі проведеного дослідження сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети.

1. Доведено, що найбільш поширеними й типовими для неповнолітніх корисливими злочинами є крадіжка), шахрайство, а також незаконне заволодіння транспортним засобом.

2. Потерпілими від злочинів, які вчинені неповнолітніми, здебільшого є члени їхніх сімей, інші родичі чи особи найближчого побутового оточення. Серед потерпілих переважають неповнолітні, хоча останнім часом, внаслідок групових злочинних посягань, потерпілими дедалі частіше стають дорослі, зокрема, підприємці, інші представники бізнесу, інколи правоохоронці, коли посягання вчиняються з метою заволодіння зброєю. Жертвами групових хуліганських проявів неповнолітніх щораз частіше стають самотні особи похилого віку, особи, які перебувають в уразливому стані, через наявність якого не можуть чинити адекватного фізичного опору агресивно налаштованим підліткам

3. Основними причинами вчинення неповнолітніми протиправних дій є недостатній життєвий досвід, схильність до наслідування дорослих, не завжди позитивний вплив на дітей оточуючого середовища, намагання звільнитися від опіки з боку батьків, віра у безкарність, недостатній рівень самокритичного ставлення до власних вчинків, хибна оцінка складних життєвих ситуацій, вживання спиртних напоїв чи наркотичних речовин, безконтрольність з боку вихователів, недостатній рівень профілактичної роботи з неповнолітніми тощо.

4. Корисливо-насильницька спрямованість злочинності неповнолітніх має свої особливості, що насамперед виявляються у способі заволодіння майном потерпілого. У неповнолітніх грабіжників і розбійників також домінують корисливі установки та меркантильні інтереси. Однак, на відміну від злодіїв, ці підлітки покладаються на фізичну та психологічну перевагу, підтримку групи й

вибір слабшої жертви, що дає їм змогу розглядати відкрите заволодіння майном як найбільш швидкий, інтелектуально невибагливий і легший у «технічному» виконанні спосіб заволодіння чужим майном. Насильницький спосіб заволодіння чужим майном відображає загальну морально-психологічну спрямованість особи, що виражається у психофізіологічних стереотипах поведінки задля досягнення корисливої мети. Вибір відкритого способу заволодіння майном підвищує авторитет нападників у референтній групі. Це асоціюється із бутафорськими цінностями сміливості, суперменства, належності злочинному світу. Характерною рисою корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх є їхній груповий характер. Чисельність таких груп зазвичай становить 2-3 підлітки, проте трапляються і численніші об'єднання. У більшості випадків такі групи нестійкі (ситуативні), а тому їхня злочинна діяльність обмежується одним або декількома епізодами. Якщо до складу таких груп входять дорослі злочинці, то вони діють протягом тривалішого часу (до одного року й більше), вчиняють численні злочини, зокрема тяжкі й особливо тяжкі. Прагнення неповнолітніх до об'єднання у злочинні групи зумовлене їхніми віковими і психологічними особливостями. Серед безумовних переваг кримінальної групи є чисельне домінування над потерпілим, підтримка і захист співучасників у разі небезпеки, сміливі приклади нахабності, жорстокості і виняткового цинізму з боку лідерів об'єднань, які підтримують злочинний дух членів групи, здійснюють колективний і особистий тиск на нерішучих осіб. Проте навіть при групових нападах неповнолітні обирають у потенційні жертви фізично слабших жінок, одноліток, осіб, які тимчасово перебувають у безпорадному стані. Дається взнаки їхня боягузливо-малодушна сутність. Найпоширенішим предметом злочинного посягання при грабежах і розбоях були мобільні телефони, ювелірні прикраси, гроші та одяг. Особливу увагу грабіжників і розбійників останнім часом привертають мобільні телефони дорогих марок, які за півціни легально реалізуються у численній мережі відповідних масштабів. Вражає холонокровність і відвертий цинізм корисливо-насильницьких злочинів неповнолітніх. Злочинна ідеологія насамперед приваблива для підлітків своїми споживацько-егоїстичними стандартами,

комфортними умовами відпочинку, насолодою від утіх і розваг, використанням усталених правил співжиття у власних меркантильних інтересах. Примітивні уявлення про мораль, неприйняття соціальних табу і правових заборон роблять грабіж буденним, швидким і ефективним способом заволодіння чужим майном, коли можна знехтувати законними правами його власника. І якщо раніше грабежі неповнолітніх мали елемент гри, захопливої пригоди, тріумфу над поваленою жертвою, а матеріальні трофеї становили супроводжувальний другорядний елемент, то нині на перший план виходить досягнення корисливої мети, супутником якої є екстремальний злочинний романтизм.

5. На підставі дослідження підходів до розуміння категорії кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (із диференціацією індивідуальної профілактики на два взаємопов'язані поняття) з огляду на думки вітчизняних і зарубіжних учених, а також роз'яснення сутності та принципів кримінологічного забезпечення як складового елемента інституту кримінологічного забезпечення загалом можемо зробити такі узагальнення:

- індивідуальна профілактика – це система цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, що профілакується, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних рис, стереотипів і звичок законослухняної поведінки;

- кримінологічним забезпеченням індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є стратегічна, концептуальна діяльність із забезпечення профілактики, випередження, обмеження, усунення злочинності, захисту від неї, відвернення й припинення злочинів тощо, що здійснюється завдяки аналізу зібраної інформації, використанню кримінологічного прогнозування та планування;

- сутність кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх полягає в тому, що завдяки використанню наявних методів кримінології для забезпечення суб'єктів інформацією про

вчинені злочини або ті, які планується вчинити, досягається кінцева мета їх функціонування – надають право поставити особу на профілактичний облік, що тягне за собою певне обмеження її прав і свобод шляхом реалізації визначених повноважень;

- принципами кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є принципи актуальності, реальності, конкретності, субординації, несуперечливості, інформативності. Усі зазначені принципи кримінологічного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх є головними твердженнями в питанні здійснення відповідної діяльності, а дотримання кожного з них приведе до підвищення ефективності здійснення суб'єктами профілактичної діяльності своїх функцій загалом та покращення процесів кримінологічного забезпечення зокрема.

6. Відповідно до проекту Закону України «Про профілактику правопорушень» суб'єктами загальної та індивідуальної профілактики правопорушень є органи державної влади (законодавчої, виконавчої, судової), органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, засоби масової інформації, громадські організації, зокрема громадські формування з охорони громадського порядку, релігійні установи та організації, підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, які беруть участь у профілактиці правопорушень. Керівники суб'єктів профілактики правопорушень несуть відповідальність за організацію профілактичної роботи в межах своїх повноважень.

До суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх можна віднести: Президента України; Верховну Раду України; Кабінет Міністрів України; Верховний Суд України та судові органи; Національну поліцію України; органи прокуратури; державну пенітенціарну службу України; ювенальну юстицію; навчальні заклади; трудові колективи; недержавні громадські організації; сім'ю; церкву.

7. Об'єктом індивідуальної профілактики є внутрішні причини і внутрішні умови становлення (зокрема, генотип і життєвий досвід, передусім

кримінальний), освіти криміногенної ситуації (мотивації і спрямованості суб'єктів ситуації, внутрішньо-особиста анатомічна, психофізіологічна і психічна, або внутрішньо-групове соціально-психологічне середовище) і самого злочину (криміногенна мотивація, його анатомічні, психофізіологічні, психічні особливості). Предметом індивідуальної профілактики є особистість неповнолітнього «злочинця» або людини з поведінкою, що відхиляється від норм, від якої можна очікувати скоєння злочину.

До об'єктів профілактики належать: економічні, політичні, психологічні та інші чинники, що зумовлюють рівень і динаміку злочинності; діяльність людей, що повинна відповідати нормам права й соціальної взаємодії (характер діяльності може бути різноманітний: професійний, адміністративний, технологічний тощо); особа злочинця.

8. З метою профілактики корисливої злочинності серед неповнолітніх вважаємо за доцільне створювати комплексні молодіжні програми загальнодержавного та локального рівня із запобігання скоєння злочинів молодими людьми. Такі програми повинні мати як комплексний, так і адресний характер.

На нашу думку, молодіжні програми з профілактики корисливих злочинів серед неповнолітніх повинні охоплювати три рівні формування та реалізації:

1) загальносоціальна профілактика злочинності (вдосконалення правового механізму профілактики (в нашому дослідженні – корисливої злочинності) серед неповнолітніх і реалізація молодіжної політики держави у цій сфері;

2) спеціально-кримінологічна профілактика корисливої злочинності серед молоді;

3) індивідуально-кримінологічна профілактика корисливої злочинності серед молоді.

На підставі проведеного дослідження щодо правового та організаційного забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх пропонуємо виділити такі основні чинники ризику вчинення злочинів неповнолітніми: недостатній рівень правосвідомості та правових знань; брак

організованої системи дозвілля; вживання алкогольних та наркотичних речовин; низький рівень правових знань батьків та недостатня увага з їхнього боку до виховання тощо. Визначено, що одним із напрямів боротьби зі злочинністю є профілактична діяльність, яка базується на засадах загальносоціального характеру, які призначені забезпечити необхідний рівень добробуту, культури, виховання та навчання молодих людей. На підставі опитування як неповнолітніх, так і працівників поліції України доведено необхідність удосконалення діяльності й підвищення ефективності державної політики, спрямованої на профілактику вчинення відповідних правопорушень. Вважаємо, що реалізація зазначених пропозицій дасть змогу підвищити рівень правопорядку і законності у суспільстві, допоможе у правовому та патріотичному вихованні неповнолітніх, підвищить ефективність державної політики, спрямованої на індивідуальну профілактику корисливих злочинів неповнолітніх.

9. Можливим є впровадження різних видів та форм профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Індивідуальна профілактика реалізується зазвичай у двох формах: 1. якщо йдеться про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню конкретних злочинів, що були виявлені у процесі діяльності спеціальних суб'єктів, то це вимоги про вжиття заходів організаційно-управлінського, економічно-технологічного й ідеологічного характеру, які реалізуються в особливому процесуальному акті – приписі прокурора, поданні слідчого, окремій ухвалі суду; 2. якщо йдеться про особу конкретного злочинця, то застосовують програми індивідуального коригування правої поведінки. У програмі відображають детальний портрет особи, характеристику головних чинників мікросередовища, формування її негативних рис, а також передбачають диференційовані заходи профілактичного впливу і критерії ефективності їх застосування.

Згідно з нашим соціологічним дослідженням (опитування працівників Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, а саме крадіжки, грабежу та розбою), на запитання «Які, на Вашу думку, заходи (форми) профілактики (запобігання) корисливих злочинів (крадіжок,

грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?» отримали такі відповіді: «заходи виховного впливу відповідних установ та організацій» – 72 особи (34,0 %); «підвищення ролі та відповідальності сім'ї у вихованні» – 211 осіб (70,3 %); «проведення у навчальних закладах тематичних бесід і лекцій» – 121 особа (40,3 %); «сприяння освітянським, культурним, спортивним, інформаційним організаціям у їхній діяльності» – 66 осіб (22,0 %); «висвітлення у засобах масової інформації негативних наслідків вчинення неповнолітніми корисливих злочинів» – 85 осіб (28,4 %); «проведення комплексних наукових досліджень із протидії вчиненню корисливих злочинів» – 162 особи (54,0 %).

Серед суб'єктів профілактичної діяльності особливе місце посідають органи державної влади усіх рівнів і їх виконавчі органи, які, відповідно до Конституції України, покликані забезпечити «дотримання законів, охорону державного і громадського порядку, прав і законних інтересів громадян». Їхня профілактична діяльність здійснюється у таких формах: розробляють систему заходів, спрямованих на профілактику злочинності у суспільстві (соціальні, економічні, правові тощо); здійснюють у межах своїх повноважень керівництво системою суб'єктів профілактики на підвідомчій їм території; координують діяльність державних і громадських органів при вжитті комплексних заходів профілактики злочинності; разом з громадськими формуваннями розробляють і затверджують комплексні плани профілактики злочинності; заслуховують керівників правоохоронних органів і громадських формувань з питань запобігання злочинам; приймають рішення про створення тих чи інших суб'єктів профілактичної діяльності; безпосередньо через свої постійні комісії (адміністративні, у справах неповнолітніх тощо) проводять профілактичні заходи, використовуючи як метод переконання, так і примусу.

Активна участь громадських організацій, трудових колективів і громадян у профілактичній діяльності корисливих злочинів неповнолітніх є гарантією її успіху. Діяльність цих суб'єктів, у розрізі окресленої проблеми, проводиться у таких формах: обговорення питань профілактики злочинності; участь у

перспективному і поточному плануванні профілактичної діяльності, в закріпленні її завдань, форм у колективних договорах, спільній з правоохоронними органами діяльності, що визначено у нормативних і методичних документах; використання заходів громадського впливу стосовно осіб із відхиленою поведінкою з тією метою, щоб запобігти їх деградації і забезпечити своєчасну корекцію; індивідуальні і групові бесіди, обговорення поведінки на зборах, публікації у пресі, запровадження соціального контролю за особою; здійснення громадського контролю за дотриманням законності у сфері охорони власності, особи, боротьби з пияцтвом, наркоманією тощо; безпосереднє проведення рейдів, патрулювання у громадських місцях з метою запобігання порушенням порядку та їх припинень.

10. Методи індивідуальної профілактики корисливих злочинів щодо неповнолітніх – це автономна група способів, підходів і прийомів кримінологічного впливу, що дають змогу упорядкувати, спрямувати й ефективно організувати виконання профілактичних функцій і операцій. Методи цієї групи слід розглядати як поняття, яке розкриває образ дій суб'єкта у процесі здійснення діяльності на певному рівні. Сутність методів цієї групи визначається характером впливу суб'єкта на об'єкт, який зумовлений діалектичною взаємодією цілей впливу, специфікою діяльності суб'єкта і засобів, які використовують для зміни об'єкта. Діяльність органів поліції у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх передбачає застосування різноманітних форм і методів. Основними з них є методи переконання, виховання, заохочення, допомоги неповнолітньому, впливу на його мікросередовище. Хоча у профілактичних цілях органів поліції використовують і примусові заходи впливу. Метод переконання – це основний метод індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх, виступає у вигляді комплексу виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюють з метою перетворення антигромадської спрямованості профілактованих і закріплення позитивної соціальної орієнтації. У період перебування осіб на профілактичному обліку можуть досягатися лише найближчі цілі. Такими є недопущення скоєння злочину і подолання або нейтралізація головних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення правопорушень. Кінцева мета – це перевиховання

суб'єкта, сформування переконань, поглядів, характеристик людей нашого суспільства. Вона визнається досягнутою, якщо особа не через страх, а за переконанням не порушує законів і норм моралі. Головне завдання – домогтися довіри з боку особи, стосовно якої здійснюється профілактика. За наявності довірливих стосунків особі буде значно простіше відкритися та поділитися всім, що її турбує, що сприятиме дієвій допомозі та правильній настанові з боку особи чи органу, уповноваженого на проведення індивідуально-профілактичних дій. Кінцеві цілі досягаються у процесі подальшого виховання громадянина всіма методами, якими володіє суспільство. Слід зауважити, що посадові особи органів поліції, здійснюючи профілактичний вплив на індивідів, здебільшого досягають найбільшої ефективності, коли повною мірою використовують можливості колективів і неформальних груп, які є авторитетними для виховання. У процесі переконання можуть бути досягнуті і реалізовані такі цілі профілактичного впливу, як недопущення скоєння злочинів; подолання основних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення злочинів або інших правопорушень; нейтралізація негативного впливу на особу з боку оточуючого мікросередовища. Подальше закріплення зазначених цілей відбувається у процесі правого й етичного виховання властивими певному виду діяльності методами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія: курс лекцій. Київ: МАУП, 2002. 295 с.
2. Бандурка О.М., Бандурка І.О. Злочинність і сучасність: монографія. Харків: ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
3. Безчастний В. М. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 245-250.
4. Безчастний В. М. Проблемні питання аналітичного забезпечення протидії злочинності *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2015. Вип. 1. С. 282-290.
5. Бундз Р. О. Особлива жорстокість, як ознака злочинів, що вчиняються неповнолітніми: детермінанти та попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2019. 216 с.
6. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2009 року. Київ: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2010. 144 с.
7. Збірник наукових праць. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Харків: ХНУВС. 2018. № 2 (19). 262 с.
8. Встановлення та усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів дітьми: практич. посіб. / за ред. д-ра юрид. наук, проф. К. В. Антонова. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 147 с.
9. Гавловська А. О. Правовий механізм формування та реалізації державних молодіжних програм: теоретично-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2016. 269 с.
10. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.

11. Генеральна прокуратура України (статистичні дані за період з 2016 р. по 2019 р.). URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
12. Гишинский Я. Й. Криминология. Теория. История. Эмпирическая база. Социальный контроль: курс лекций. Санкт-Петербург; Москва; Харьков; Минск: Питер, 2002. 172 с.
13. Гладкова Є.О., Малиновська Т.М. Протидія втягнення дітей у злочинну та іншу антигромадську діяльність. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Дніпропетровськ, 4–5 берез. 2016 р.)*. Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2016. С. 93–95.
14. Гладкова Є. О. Трансгуманізм і його вплив на об'єкт індивідуальної профілактики злочинів. *Кримінально-правові та криминологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квіт. 2019 р.)*. Харків: ХНУВС, 2019. С.126–128.
15. Гладкова Е.А. Тактика індивідуальної профілактики наркопреступлень. *Международный научно-практический журнал «Право и Закон»*. Киев, 2018. № 1. С. 35–39.
16. Голіна В.В., Лукашевич С.Ю., Колодяжний М.Г., Кулікова В.В. Регіональні (міські) програми запобігання злочинності: досвід емпіричного дослідження. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр.* Харків: Право, 2009. Вип. 18. С. 66–79.
17. Голіна В. В., Ємельянов В. П., Головкін Б. М., Батиргарєєва В. С. Криминологічна характеристика корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх та особливості попередження її у великому місті. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр.* Харків, 2006. Вип. 11. С. 3–22.
18. Головкін Б. М., Батиргарєєва В. С. Криминологічна характеристика злочинності неповнолітніх у місті Харкові. *Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр.* Харків, 2005. Вип. 10. С. 105–130.

19. Головкін Б. М. Кримінологічний аналіз кількісних показників корисливої насильницької злочинності в Україні. *Проблеми законності*. Харків, 2009. Вип. 101. С. 165–175.
20. Головко Н. І. Соціальна профілактика правопорушень: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 174 с.
21. Горбач С. Феноменологічний аналіз категорії «складна життєва ситуація». *Теорія та методика управління освітою*. Київ, 2010. № 1. С. 94–103.
22. Горлач С. В. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи запобігання насильницькій злочинності в Україні. *Митна справа*. Одеса, 2014. № 6. С. 133–139.
23. Гумін О. М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 810. С. 172–177.
24. Гуцул Р. Р. Соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 3–4 трав. 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 105–107.
25. Гуцул Р. Р. Стан дослідження кримінологічних аспектів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія юридична. 2020. № 24. С. 119–125.
26. Гуцул Р. Р., Якімова С. В. Кримінологічні аспекти діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка»*. Серія «Юридичні науки». 2020. Вип. 7. № 26. С. 242–246.
27. Гуцул Р.Р. Аналіз факторів, що впливають на злочинну поведінку неповнолітніх. *Сучасний вимір держави і права*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.(м. Львів, 18–19 трав. 2018 р.). Львів:Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 87–90.

28. Гуцул Р. Р. Проблема профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–13 черв. 2020 р.)*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2020. С. 38–43.

29. Гуцул Р.Р. Правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С.15–19.

30. Гуцул Р. Р. Психологія неповнолітніх правопорушників, що вчиняють корисливі злочини. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17–18 січ. 2020 р.)*. Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 116–119.

31. Гуцул Р. Р. Шляхи вдосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2018. С. 11–15. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/27>

32. Гуцул Р. Р. Принципи діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Феномен національної держави і права: український та світовий досвід і перспективи: матеріали Дванадц. всеукр. наук. конф. (м. Львів , 4 груд. 2020 р.)*. Львів: Національний університет «Львівська Політехніка», 2020. С. 155-158

33. Дворкова А. В. Негативні фактори мікросередовища як детермінанта злочинності неповнолітніх студентів навчальних закладів I та II рівнів акредитації. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2013. №47. С. 122–129.

34. Рущенко І. П. Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний та юридичний аспекти. *Матеріали науково-практичної конференції*. Харків:ХНУВС. 2015. 166 с.

35. Денисов С. Ф. Розвиток спеціального законодавства з питань запобігання злочинності в Україні. *Держава та регіони. Сер.: Право*. Запоріжжя, 2009. № 4. С. 35–42.

36. Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю: Постанова КМУ від 03.10.2018 № 800. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2018-%D0%BF#Text>

37. Дзюба А. Ю. Заходи кримінально-правового впливу на неповнолітніх правопорушників за кримінальним законодавством ФРН. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків, 2014. Вип. 28. С. 199.

38. Дидоренко Э. А., Овчинский С. С. Оперативно-профилактическое наблюдение. Киев: МВД УССР, 1982. 96 с.

39. Дручек О. М. Ювенальна превенція в системі національної поліції України: проблеми реформування. *Південноукраїнський правничий часопис*. Одеса, 2017. № 2. С. 63–66.

40. Еникеев М. И. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии: учебник для вузов. Москва: Норма, 2005. 640 с.

41. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983. Відомості Верховної Ради України. 1983. № 5464-Х. Ст.573

42. Забейда М. В. Протидія злочинності неповнолітніх в Україні на сучасному етапі: проблеми та шляхи удосконалення. *Студентський вісник НУВГП*. 2017. №2 (8). С. 125–128.

43. Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.

44. Кримінологія : підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін. ; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с.

45. Заєць С. А. Правова пропаганда як форма виховання в правовій державі. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 5. С. 7–10.

46. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1. 424 с.

47. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2. 712 с.
48. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.
49. Запобігання пенітенціарній злочинності в Україні: навч. посіб./ за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: ВД «Дакор», 2014. 96 с.
50. Заросинський Ю. Л. Характеристика осіб неповнолітнього віку, що вчиняють злочини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Економіка і право*. Київ, 2015. Вип. 27. С. 254–259.
51. Зелінский А. Ф. О некоторых вопросах предупреждения преступлений. *Вопросы уголовного права*: сб. науч. ст. Москва, 1968. С. 62–67.
52. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.): у 2 т. / за заг. ред. А. П. Гетьмана, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2016. Т. 2. 194 с.
53. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 264 с.
54. Іванов П. И. Проблемы совершенствования оперативно-розыскной профилактики. *Права человека и проблемы обеспечения законности*. Н. Новгород: Высш. шк. МВД РФ, 1993. С. 45–49.
55. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19 груд. 2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>.
56. Інформаційно-аналітичні матеріали про стан протидії злочинності серед дітей / Управління ювенальної превенції Національної поліції України. 2018. С. 10.
57. Йосипів А. О. Загальносоціальна, спеціально-кримінологічна та індивідуальна профілактика злочинності: правові аспекти. *Радник. Український юридичний портал*. URL: <http://radnuk.info/statti/558-krumino1og/15105-2011-01-21-07-20-09.html>

58. Кальман О. Г. Стан і головні напрями попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія. Харків: Гімназія, 2003. 352 с.
59. Кальченко Т.Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 19 с.
60. Караман О. Л. Ресоціалізація неповнолітніх засуджених як процес. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2011. Вип. 22. С. 62–66.
61. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2002. 226 с.
62. Кобзар О. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект: монографія. Харків; Дніпропетровськ: Панов, 2015. 316 с.
63. Кобзарь И. А. Противодействие преступности несовершеннолетних в переходный период (криминологический, уголовно-правовой и организационный аспекты). Москва: ВНИИ МВД России, 2001. 179 с.
64. Коваленко А. В. Поняття та принципи кримінологічного забезпечення поліцейської діяльності: теоретико-правовий аспект. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. №1(35). Р. 176–178.
65. Ковальчук В. П. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність як об'єкт кримінологічного дослідження. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 295–297.
66. Ковальчук В. П. Наркоманія серед неповнолітніх як соціальна проблема. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2017. Вип. 1. С. 263–270.
67. Когутич І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 2. С. 112–123.
68. Кодекс законів про працю України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 38. Ст. 316.

69. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. Відомості Верховної Ради України. 1984. № 51. Ст. 1122
70. Козаченко И. П. Правовые и организационно-тактические основы оперативно-розыскной профилактики преступлений: Автореферат. ВНИИ МВД РФ. Москва, 1992. 48 с.
71. Конвенція ООН про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1997. № 5. С. 35–53.
72. Кондусов А. П., Труфанов В. В., Милуков С. Ф. Теоретические проблемы предупреждения правонарушений несовершеннолетних. Київ: Наук. думка, 1977. С. 39–67.
73. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Харків: Парус, 2005. 56 с.
74. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Атіка, 2002. 640 с.
75. Корнякова Т. В. До питання особливостей походження екологічної злочинності і Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2(65). С. 214–225.
76. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 176–182.
77. Красняков Є. В. Роль позашкільної освіти в попередженні дитячої злочинності, бездоглядності й безпритульності. *Віче*. 2015. № 5. С. 22–24.
78. Крестовська Н. П. Сім'я та ювенальна юстиція. *Молодіжна політика: проблеми та перспективи*: зб. наук. праць. Дрогобич: РВВ Дрогобицького держ. пед ун-ту імені Івана Франка, 2011. С. 291–294.
79. Крестовська Н. М., Шмеріга В. І. Ювенальна юстиція в США і Україні: порівняльний аналіз. *Юридический вестник*. 2003. № 1. С. 96–103.
80. Кримінальне право України: навч. посіб. / за ред. О. М. Омельчука. Київ: Наук. думка; Прецедент, 2004. 297 с.

81. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
82. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст.88.
83. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 лип. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
84. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (Пенітенціарна кримінологія): посібник / за ред. О. М. Джужі. Київ: НАВС, 2013. 620 с.
85. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / за ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкина. Харків: Право, 2014. 513 с.
86. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків: Право, 2009. 288 с.
87. Кримінологія. Загальна частина: навч. посіб. / за заг. ред. Т. А. Денисової. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2015. 658 с.
88. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ: Національна академія управління, 2010. 496 с.
89. Кримінологія: підручник / В. С. Ковальський, О. М. Костенко, Г. С. Семаков та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 344 с.
90. Кримінологія: підручник / А. М. Бабенко, О. Ю. Бусол, О. М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є. Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2018. 416 с.
91. Кримінологія. Особлива частина: навч. посіб. для студ. юрид. спеціальностей вищ. закл. освіти / за ред. І. М. Даньшина. Харків: Право, 1999. 232 с.
92. Кримінология: учебник для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: НОРМА-ИНФРА, 2002. 808 с.

93. Криминология: учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. Москва: Юристъ, 1995. 512 с.
94. Криминология: учебник / Г. А. Аванесов и др.; под ред. Г. А. Аванесова. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 576 с.
95. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. О структуре индивидуального преступного поведения. Москва: Юрид. лит., 1968. 175 с.
96. Кулакова Н. В., Білоус В. П. Віктимологічна профілактика корисливо-насиленницьких злочинів щодо неповнолітніх. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Економіка і право: зб. наук. праць*. Київ, 2015. Вип. 28. С. 176–183.
97. Курс криминології: підручник / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи: у 2 кн. Київ: Юрінком Інтер, 2001. Кн. 2. 480 с.
98. Левицький Л.В. Захист неповнолітніх потерпілих: криминологічні і кримінально-процесуальний аспекти. *Підприємництво, господарство, право*. Київ, 2004. № 6. С. 113–116.
99. Лекарь А. Г. Профилактика преступлений. Москва: Юрид. лит., 1972. 104 с.
100. Лесько Н. В. Проблеми правового регулювання профілактики правопорушень в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 807. С. 231–235.
101. Лесько Н. В. Система органів державної влади, що здійснюють профілактику правопорушень серед дітей: досвід зарубіжних країн. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 107–112.
102. Литвинова Г. П., Литвинов О. М. Профілактика злочинів: управлінський аспект. Нормативно-правові аспекти та коментарі. Херсон: Айлант, 2001. 88 с.
103. Лукьянчиков Е. Д., Письменный Д. П. Разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях несовершеннолетних:

учеб. пособие. Киев: НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1987. 67 с.

104. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии: учебник. Ч. 2. Москва: Юрайт, 2011. 1003с.

105. Мальцев Д. О. Правове виховання як невід'ємна складова правової соціалізації особистості. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 7. С. 12–19.

106. Маннапова К.Р. Вплив життєстійкості на подолання складних життєвих ситуацій працівниками правоохоронних органів. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 7 лют. 2019 р.)*. Кривий Ріг, 2019. С. 88–91.

107. Медицький І.Б. Запобігання злочинності: навч. посіб. Івано-Франківськ, 2008. 231 с.

108. Мельниченко Л. М. Зарубіжний досвід профілактики крадіжкам, вчинених неповнолітніми. *Митна справа*. 2014. № 5(2.2). С. 8–14.

109. Мирошниченко Н. А. Пропозиції щодо вдосконалення кримінального кодексу України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 5. С. 176–181.

110. Мозгова В. А. Поняття та особливості злочинності неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2014. №2 (31). С. 142–147.

111. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, В. І. Антипов та ін. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ: А.С.К., 2003. 976 с.

112. Нелюбіна Д. Н. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. *Магістеріум*. 2006. Вип. 25. С. 9–14.

113. Новикова Т. Ю. Ювенальная юстиция в аспекте развития правовых и реабилитационных технологий (на примере деятельности уполномоченных по правам ребенка в субъектах РФ и обусловленной судебной системы). Хабаровск: Издательство Тихоокеанского гос. ун-та, 2007. 95 с.

114. Олішевський О. В. Православна Церква як суб'єкт протидії злочинності та профілактики злочинів. *Форум права*. 2011. № 3. С. 565–569.
115. Оржеховська В. М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх. Черкаси, 2008. С. 85.
116. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навч.-метод. посіб. Київ: ВіАН, 1996. С. 118.
117. Ортинська Н. В. Правова політика держави щодо подолання причин злочинної поведінки неповнолітніх. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 298–301.
118. Остапенко О. І. Профілактика адміністративних правопорушень (адміністративно-правовий аспект). Львів: Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 2001. 103 с.
119. Пекарчук В. М. Закон України "Про пробацію" - помітний крок на шляху попередження злочинності неповнолітніх: теоретико-правовий аспект. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 3. С. 109–117.
120. Пирожков В. Ф. Кримінальна психологія. Москва: Ось-89, 2007. 704 с.
121. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 20 с.
122. Поволоцька С. Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2005. 214 с.
123. Поволоцька С. Г. Деякі аспекти профілактики злочинів та інших правопорушень серед неповнолітніх. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 22. С. 22–29.

124. Поволоцька С.Г. Правове регулювання профілактичної діяльності ОВС серед неповнолітніх. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 30. С. 196–202.

125. Поволоцька С.Г. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень серед неповнолітніх (адміністративно-управлінське дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 20 с.

126. Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: *Збірник тез і повідомлень II Міжнародно-практичної конференції*. Харків: Право. 2013. 616 с.

127. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]: Постанова від 10.09.2014 № 442. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

128. Пробація. Проблеми її запровадження в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_13956.

129. Проблеми протидії злочинності: підруч. / О. Г. Кальман, І. М. Козьяков, В. М. Куц, Б. В. Лизогуб, С. С. Мірошніченко, О. М. Подільчак, О. М. Толочко, М. С. Туркот; за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. 352 с.

130. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) [Електронний ресурс]: Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII. Відомості Верховної Ради України. № 5. ст.33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>

131. Про внесення змін до Закону України "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх" [Електронний ресурс]: Закон України від 03.04.2003 № 673-IV. Відомості Верховної Ради України. № 28. Ст. 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-15#Text>

132. Про внесення змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» [Електронний ресурс]: Закон

України від 21.12.2010 № 2823-VI. Відомості Верховної Ради України. № 27. Ст. 226. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2823-17#Text>

133. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Електронний ресурс]: Закон України від 23.03.2000. № 1602-III. Відомості Верховної Ради України. № 25. Ст. 195. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

134. Про державні цільові програми [Електронний ресурс]: Закон України від 18.03.2004. Відомості Верховної Ради України. № 25. Ст. 352. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>.

135. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2004р. № 2.

136. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 року. № 139.

137. Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм: Постанова КМУ від 31.01.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF>.

138. Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс]: Закон України від 01.01.2020р. № 2229-VIII. Відомості Верховної Ради України. №5. Ст.35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

139. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента від 24 травня 2011 року № 597/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/597/2011>.

140. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.1997. Відомості Верховної Ради України. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

141. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей [Електронний ресурс]: Закон України від 24.01.1995. Відомості Верховної Ради

України. № 6. Ст. 25. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

142. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 5.09.2017. Відомості Верховної Ради України. № 38-39. Ст. 380. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

143. Про пробацію[Електронний ресурс]: Закон України від 05.02.2015. Відомості Верховної Ради України. № 13. Ст. 93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>

144. Про прокуратуру [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014. 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. № 2-3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

145. Про (професійну) професійно-технічну освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 20.05.2020. № 103/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. № 32. Ст. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

146. Про профілактику правопорушень: проєкт Закону України від 29.12.2009: Судова влада України. Офіційний веб-портал.URL: <http://cv.court.gov.ua/tu26/6/2358>.

147. Про охорону дитинства[Електронний ресурс]: Закон України від 09.08.2019 № 2402-III. Відомості Верховної ради України. № 130. Ст. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

148. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю [Електронний ресурс]: Закон України від 01.01.2020. № 2558-III. Відомості Верховної Ради України. № 42. Ст. 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

149. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

150. Психологічні дослідження: наукові праці студентів соціально-психологічного факультету. Вип. 4. / за ред. О.Л. Музики, Ю. Ю. Дем'янчук. Житомир, 2012. 126 с.

151. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.
152. Раєцька Л. В. Профілактика корисливих та корисливо-насильницьких злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2007. 20 с.
153. Регіональна модель профілактики підліткової злочинності: досвід упровадження. Київ: Видавець Захаренко В. О., 2008. 60 с.
154. Савченко Д. М. Якісна виховна робота – запорука ефективної діяльності сучасного навчального закладу. Рідна школа. 2010. № 9. С. 60–64.
155. Сайт Державної служби статистики України. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua/>.
156. Сайт судової влади України. URL:<https://court.gov.ua>.
157. Самойлов В. Г. Некоторые аспекты оперативно-розыскной деятельности как процесса познания. *Вопросы совершенствования оперативной работы органов внутренних дел*. Омск: Ом. высш. шк. милиции МВД СССР, 1982. С. 14–15.
158. Сахаров А. В. Теоретические основы предупреждения преступлений. *Советская юстиция*. 1972. № 3. С. 4–7.
159. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2002. № 7. Ст. 273.
160. Сімейний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 03.07.2020. №2947-III. Відомості Верховної Ради України. № 21-22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
161. Сіренко О. В. Віктимологічні аспекти криміналістичної профілактики крадіжок, грабежів та розбійних нападів, вчинених неповнолітніми. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1(2). С. 309–314.
162. Скурту И. Г. Виктимологические аспекты профилактики преступлений в отношении несовершеннолетних: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Санкт-Петербург, 1996. 249 с.

163. Стеблинська О. С. Деякі негативні соціальні аспекти пияцтва і наркотизму та їх криміногенні властивості в структурі злочинності неповнолітніх. *Визначальні тенденції генезу державності і права*: зб. наук. праць міжнар. наук.-практ. конференції “Треті Прибузькі юридичні читання”. Миколаїв: Гліон, 2007. С. 482–484.
164. Стеблинська О. С. Запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в стані сп’яніння: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2008. 18 с.
165. Стеценко І. М. Результати впровадження моделі професійної підготовки майбутніх працівників до роботи в органі пробації. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. Вип. 133. С. 208–211.
166. Карлаш Р. Ю. Сучасні напрями профілактики професійної злочинності в Україні. *Форум права*. 2011. № 1. С. 42-44.
167. Тичина Д. М. Кримінально-правовий зміст поняття "корислива злочинність дітей". *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 1(3). С. 101–107.
168. Українська кримінологічна енциклопедія / за заг. ред. В. В. Чернея, В. В. Сокурєнка; упоряд. О. М. Джужа, О. М. Литвинов. Харків; Київ: Харк. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. внутр. справ, Кримін. асоц. України, Золота миля. 2017. 804 с.
169. Храмцов О. Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства (теорія та практика) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / О. М. Храмцов; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 36 с.
170. Храмцов О. Насильство як категорія Загальної частини кримінального права України (теорія, практика, зарубіжний досвід). Харків : Колегіум, 2017. 260 с.
171. Фролова О.Г. Новітня методологія в управлінні в органах внутрішніх справ: монографія. Донецьк: Донецьк. ін-т внутрішніх справ, 2001. 396 с.

172. Фурман О. Є. Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. *Психологія і суспільство*. 2018. № 1–2. С. 38–67.

173. Шестаков Д. А. Преступность и правосознание в свете критической криминологии. *Региональные особенности состояния правопорядка, уровня правосознания и защищенности граждан: материалы круглого стола* (г. Волгоград, 1 ноября 2002 г.) / сост. С. Л. Сибиряков, А. И. Бортенев, В. Ф. Щербатов. Волгоград, 2003. С. 14.

174. Щодо профілактичної роботи з запобігання правопорушенням та злочинності серед дітей та учнівської молоді: Лист МОН України від 30.01.2014. №1/9-80.

175. Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства. Конвенція про права дитини (з постатейними матеріалами): словник-довідник з ювенальної юстиції / за заг. ред. В. С. Зеленецького. Харків: Страйк, 2006. 784 с.

176. Юрко С. С. Участь громадян в охороні громадського порядку: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Одеса: Юрид. л-ра, 2013. Вип. 70. С. 410–417.

177. Юртаєва К. В. Кваліфікація діянь осіб, що беруть участь у злочинах, вчинюваних злочинною організацією, в контексті змін до законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики ХХІ століття* : тези доп. учасників III Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 19 черв. 2020 р.) ; Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 230-232.

178. Юртаєва К. В., Романів Р. Р. Компаративно-критичний аналіз положень КК України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2020, № 2(14). С. 220-232.

179. Якимова С. В. Особливості криміналістичної характеристики злочинів неповнолітніх. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 292–299.

180. Якимова С. В. Попередження злочинності неповнолітніх: проблеми законодавчого врегулювання. *Науковий вісник Львів. держ. універ. внутр. справ*. 2009. № 4. С. 261–269.

181. Яковлев А. М. Индивидуальная профилактика преступного поведения. Горький: Горьк. высш. шк. МВД СССР, 1997. 127 с.

182. Яницька Н.В. Напрями боротьби з правопорушеннями молоді. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. Київ, 1998. № 3. С. 103–107.

183. Hucul R. Analiza badania przyczyn rozwoju przestępczości wśród nieletnich i przeciwdziałanie jej w ukrainie. *Area Nauki*. Lublin, 2019. N2 (6). P. 51–60.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації

1. Гуцул Р. Р. Шляхи вдосконалення реалізації індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2017. № 18. С. 11–18.

2. Гуцул Р. Р. Правове й організаційне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 2. Т. 2. С.15–19.

3. Гуцул Р. Р. Стан дослідження кримінологічних аспектів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2020. № 24. С. 119–125.

4. Гуцул Р. Р., Якімова С. В. Кримінологічні аспекти діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2020. Вип. 7. № 26. С. 242–246. – Персональний внесок автора становить 90%: за результатами кримінологічного аналізу автором запропоновано класифікацію суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх; систематизовано типові форми індивідуальної профілактики з неповнолітніми правопорушниками; обґрунтовано, що метод примусу до неповнолітнього правопорушника застосовується лише після того, які усі інші, менш жорсткі, не призвели до позитивних змін у його поведінці.

5. Hucul R. Analiza badania przyczyn rozwoju przestępczości wśród nieletnich i przeciwdziałanie jej w ukrainie. *Area Nauki*. Lublin, 2019. № 2 (6). P. 51– 60.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Гуцул Р.Р. Аналіз факторів, що впливають на злочинну поведінку неповнолітніх. *Сучасний вимір держави і права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.*(м. Львів, 18–19 трав. 2018 р.). Львів:Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. С. 87–90.

2. Гуцул Р. Р. Соціально-психологічні причини злочинної поведінки неповнолітніх. *Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 3–4 трав. 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 105–107.

3. Гуцул Р.Р. Психологія неповнолітніх правопорушників, що вчиняють корисливі злочини. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 17–18 січ. 2020 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2020. С. 116–119.

4. Гуцул Р. Р. Проблема профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 12–13 черв. 2020 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2020. С. 38–43.

5. Гуцул Р. Р. Принципи діяльності суб'єктів індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх. *Феномен національної держави і права: український та світовий досвід і перспективи: матеріали Дванадц. всеукр. наук. конф.* (м. Львів , 4 груд. 2020 р.). Львів: Національний університет «Львівська Політехніка», 2020. С. 155-158

РЕЗУЛЬТАТИ
анкетування (опитування) співробітників Національної поліції

що до профілактики корисливих злочинів серед неповнолітніх* № з/п	Результати опитування**	Кількість опитаних						
		Івано-Франківська обл. (50 осіб)	Львівська обл. (50 осіб)	Тернопільська обл. (50 осіб)	Рівненська обл. (50 осіб)	Волинська обл. (50 осіб)	Слухачі Національного університету «Львівська політехніка»: – стаціонар – заочне відділення (50 осіб)	Загальна кількість отриманих відповідей поосібно та у % від загальної кількості опитаних (300 осіб)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	<i>Ваша стать:</i>							
	жіноча	12-24	9 – 18	15 – 30	8 – 16	11 – 22	7 – 14	62 – 20,7%

*Дослідження проводили упродовж 2017–2019 років. Усього опитано 300 осіб, у кожному із зазначених регіонів по 50 осіб.

**Перша цифра – кількість відповідей поосібно, друга – у відсотках.

	чоловіча	38 –76	41 –82	35 – 70	42 – 82	39– 78	43 – 86	238 – 79,3%
	всього	50 –100	50 –100	50 –100	50 –100	50-100	50 – 100	300 – 100%
2	<i>Ваше місце проживання:</i>							
	місто обласного значення	13 – -26	10 – 20	9 – 18	12 – 24	7 – 14	11 – 22	62 – 20,7%
	місто районного значення	4 – 8	7 – 14	15 – 30	14 – 28	21 – 42	13 – 26	74 – 24,7%
	село	17 – 34	21 – 42	13 – 26	22 – 44	17 – 34	16 – 32	106 – 35,3%
	селище міського типу	16 – 32	12 – 24	13 – 26	2 – 4	5 – 10	10 – 20	58 – 19,3%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 –100	300 – 100%
3	<i>Стаж роботи в органах поліції:</i>							
	до 1 року	38 – 76	24 – 48	14 – 28	20 – 40	18 – 36	28 – 56	142 – -47,3%
	від 1 до 3 років	7 – 14	19 – 38	12 – 24	16 – 32	14 – 28	16 – 32	84 – 28,0%
	від 3 до 5 років	3 – 6	–	10 – 20	2 – 4	6 – 12	6 – 12	27 – 9,0%
	від 5 до 10 років	2 – 4	3 – 6	7 – 14	6 – 12	6 – 12	–	24 – 8,0%
	від 10 до 15 років	–	1 – 2	5 – 10	5 – 10	3 – 6	–	14 – 4,7%
	від 15 до 20 років	–	3 – 6	2 – 4	1 – 2	3 – 6	–	9 – 3,0%
	понад 20 років	–	–	–	–	–	–	–
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
4	<i>Ваш вік:</i>							
	18–25 років	28 – 56	34 – 68	29 – 58	33 – 66	21 – 42	18 – 36	163 – 54,3%

	25–40 років	20 – 40	16 – 32	20 – 40	15 – 30	26 – 52	28 – 56	125 – 41,7%
	40–50 років	2 – 4	–	1 – 2	2 – 4	3 – 6	4 – 8	12 – 4,0%
	понад 50 років	–	–	–	–	–	–	–
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
5	<i>Ваша освіта:</i>							
	початкова загальна середня (більше 6 класів, але менше 9 класів)	–	–	–	–	–	–	–
	повна загальна середня освіта (9-11 класів)	18 – 36	12 – 24	15 – 30	10 – 20	7 – 14	5– 10	67 – 22,3%
	незакінчена професійно-технічна освіта	–	–	–	–	–	–	–
	професійно-технічна освіта	–	–	6 – 12	7 – 14	11 – 22	10 – 20	34 – 11,4%
	незакінчена вища освіта	19 – 38	28 – 56	15 – 30	17 – 34	15 – 30	24 – 48	118 – 39,3%
	вища освіта	13 – 26	6 – 12	9 – 18	13 – 26	11 – 22	7 – 14	59 – 19,7%
	спеціалізована освіта	–	4 – 8	5 – 10	3 – 6	6 – 12	4 – 8	22 – 17,3%
	позашкільна освіта	–	–	–	–	–	–	–
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	–
6	<i>Стаж роботи у практичному підрозділі:</i>							
	до 2 років	36 – 72	29 – 58	26 – 52	21 – 42	20 – 40	22 – 44	154 – 51,3%
	до 5 років	8 – 16	14 – 28	15 – 30	17 – 34	15 – 30	10 – 20	79 – 26,3%
	5–10 років	2 – 4	2 – 4	4 – 8	6 – 12	7 – 14	10 – 20	31 – 10,3%
	понад 10 років	4 – 8	5 – 10	5 – 10	6 – 12	8 – 16	8 – 16	36 – 12,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%

7	<i>Яку посаду обіймаєте?</i>							
	поліцейський	34 – 68	29 – 58	40 – 80	41 – 82	4 – 3	40 – 80	227 – 75,7%
	Дільничний офіцер поліції	7 – 14	11 – 22	6 – 12	4 – 8	3 – 6	4 – 8	35 – 11,7%
	оперативний працівник	7 – 14	5 – 10	4 – 8	3 – 6	3 – 6	4 – 8	26 – 8,7%
	інше (вказіть)	2 – 4	5 – 10	–	2 – 4	1 – 1	2 – 4	12 – 4,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
8	<i>Чи достатня, на Ваш погляд, кількість працівників у Вашому підрозділі для боротьби із вчиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?</i>							
	достатня	28 – 56	20 – 40	14 – 28	12 – 24	13 – 26	8 – 16	95 – 31,7%
	необхідно трохи збільшити кількість	8 – 16	12 – 24	10 – 20	11 – 22	10 – 20	13 – 26	64 – 21,3%
	необхідно значно збільшити кількість	14 – 28	18 – 36	26 – 52	27 – 54	27 – 54	29 – 58	141 – 47,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
9	<i>Який стан боротьби з корисливими злочинами (крадіжками, грабежами, розбоями), що вчиняються неповнолітніми, у Вашому підрозділі?</i>							
	добрий	10 – 20	8 – 16	15 – 30	9 – 18	12 – 24	18 – 36	72 – 24,0%
	задовільний	20 – 40	14 – 28	15 – 30	11 – 22	13 – 26	10 – 20	83 – 27,7%
	незадовільний	20 – 40	28 – 56	20 – 40	30 – 60	25 – 50	22 – 44	145 – 48,3%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
10	<i>Чи достатній рівень матеріально-технічного забезпечення органів</i>							

	<i>Національної поліції для боротьби з учиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?</i>	9 – 18	16 – 32	14 – 28	12 – 24	17 – 34	16 – 32	84 – 28,0%
	так, достатній							
	не зовсім достатній	12 – 24	10 – 20	9 – 18	16 – 32	10 – 20	10 – 20	67 – 22,3%
	недостатній	27 – 54	20 – 40	27 – 54	21 – 42	23 – 46	22 – 44	140 – 46,7%
	матеріально-технічного забезпечення взагалі немає	2 – 4	4 – 8	–	1 – 2	–	2 – 4	9 – 3,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
11	<i>Чи належно на законодавчому рівні врегульовано питання протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) неповнолітніх?</i>							
	так, це питання повністю врегульовано	12 – 24	19 – 38	24 – 48	16 – 32	29 – 58	20 – 40	120 – 40,0%
	це питання врегульовано частково	24 – 48	21 – 42	17 – 34	26 – 52	21 – 42	30 – 60	139 – 46,3%
	це питання взагалі не врегульовано на законодавчому рівні	14 – 28	10 – 20	9 – 18	8 – 16	–	–	41 – 13,7%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
12	<i>Чи достатні професійні знання Ви отримали під час навчання для ефективної профілактичної роботи?</i>							
	так	18 – 36	21 – 42	16 – 32	28 – 56	34 – 68	21 – 42	138 – 46,0%
	ні	32 – 64	29 – 58	34 – 68	22 – 44	16 – 32	29 – 58	162 – 54,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
13	<i>Чим зумовлено наявні недоліки в діяльності органів Національної поліції щодо профілактики корисливих</i>							

	<i>злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв), що вчиняються неповнолітніми?</i>							
	недостатнім матеріально-технічним забезпеченням	44 – 88	37 – 74	39 – 78	41 – 82	29 – 58	38 – 78	228 – 76,0%
	низьким рівнем підготовки працівників для роботи у цьому напрямі	38 – 76	29 – 58	21 – 42	20 – 40	24 – 48	28 – 56	160 – 53,3%
	відсутністю зацікавленості працівників цим напрямом роботи	29 – 58	26 – 52	24 – 48	39 – 78	28 – 56	28 – 56	174 – 58,0%
	відсутністю методичних та практичних рекомендацій щодо профілактики вчинення корисливих злочинів неповнолітніми і пов'язаних із ними явищ	27 – 54	29 – 58	24 – 48	29 – 58	18 – 36	34 – 68	161 – 53,7%
	всього	138 – 100	121 – 100	108 – 100	129 – 100	99 – 100	128 – 100	723 – 100%
14	<i>Із якими структурами має передусім взаємодіяти Національна поліція щодо питань профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (крадіжок, грабежів, розбоїв)?</i>							
	правоохоронними органами на внутрішньому рівні	31 – 62	28 – 56	20 – 40	19 – 38	24 – 48	37 – 74	159 – 53,0%
	органами опіки та піклування	10 – 20	9 – 18	–	9 – 18	–	15 – 30	43 – 14,3%
	іншими державними органами	8 – 16	–	–	6 – 12	5 – 10	17 – 34	36 – 12,0%
	службою у справах неповнолітніх	16 – 32	18 – 36	16 – 32	27 – 54	31 – 62	21 – 42	129 – 43,0%
	громадськими організаціями	4 – 8	2 – 4	2 – 4	13 – 26	9 – 18	14 – 28	44 – 14,7%
	населенням	9 – 18	17 – 34	27 – 54	11 – 22	14 – 28	27 – 54	105 – 35,0%
	всього	78 – 100	74 – 100	65 – 100	85 – 100	83 – 100	131 – 100	516 – 100%
15	<i>Ви вважаєте, що вчинення злочину –</i>							

	<i>це гріх (аморальний вчинок)?</i>	32 – 64	39 – 78	41 – 82	34 – 68	30 – 60	28 – 56	204 – 68,0%
	так							
	ні	18 – 36	11 – 22	9 – 18	16 – 32	20 – 40	22 – 44	96 – 32,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
16	<i>Чи обізнані Ви щодо зарубіжного досвіду профілактики вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?</i>							
	так, обізнаний (яких саме країн)	12 – 24	10 – 20	9 – 18	11 – 22	12 – 24	9 – 18	63 – 21,0%
	необізнаний взагалі	38 – 76	40 – 80	41 – 82	39 – 78	38 – 76	41 – 82	237 – 79,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
17	<i>Чи достатньо у Вашому підрозділі спеціальної літератури з питань організації профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв)?</i>							
	так	19 – 38	10 – 20	9 – 18	7 – 14	15 – 30	17 – 34	77 – 25,7
	ні	31 – 62	40 – 80	41 – 82	43 – 86	35 – 70	33 – 66	223 – 77,3%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
18	<i>Котрі з наведених джерел інформації про корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої), вчинені неповнолітніми, є найбільш дієвими для профілактичної роботи?</i>							
	обмін досвідом із колегами по службі	24 – 48	24 – 48	14 – 28	22 – 44	28 – 56	40 – 80	152 – 50,7%
	відповідна література	18 – 36	20 – 40	34 – 68	20 – 40	16 – 32	12 – 24	120 – 40,0%

	заняття в системі службової підготовки	16 – 32	41 – 82	27 – 54	31 – 62	24 – 48	14 – 28	153 – 51,0%
	курси підвищення кваліфікації	12 – 24	31 – 62	21 – 42	22 – 44	16 – 32	28 – 56	130 – 43,3%
	особистий досвід	20 – 40	22 – 44	17 – 34	29 – 58	27 – 54	40 – 80	55 – 51,7%
	всього	90 – 100	138 – 100	113 – 100	124 – 100	111 – 100	134 – 100	710 – 100%
19	<i>На Вашу думку, злочинність явище:</i>							
	позитивне	–	–	3 – 6	2 – 4	5 – 10	–	10 – 3,7%
	негативне	50 – 100	50 – 100	47 – 94	48 – 96	45 – 90	50 – 100	290 – 96,6%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
20	<i>Як Ви вважаєте, вчинення корисливого злочину з боку неповнолітніх (крадіжки, грабежу, розбою) загрожують:</i>							
	особистій безпеці громадян загалом	39 – 78	42 – 84	40 – 80	37 – 74	44 – 88	45 – 90	247 – 82,3%
	Вашій особистій безпеці	7 – 14	6 – 12	18 – 36	11 – 22	8 – 16	9 – 18	59 – 19,7%
	Вашим близьким, друзям	18 – 36	20 – 40	23 – 46	19 – 38	22 – 44	28 – 56	130 – 43,4%
	всього	64 – 100	68 – 100	81 – 100	67 – 100	74 – 100	82 – 100	436 – 100%
21	<i>Чи необхідне особисто для Вас спеціальне вивчення тактики і методики запобігання корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям), вчиненими неповнолітніми?</i>							
	так	18 – 36	24 – 48	20 – 40	11 – 22	16 – 32	28 – 56	117 – 39,0%
	ні	32 – 64	26 – 52	30 – 60	39 – 78	34 – 68	22 – 44	183 – 61,0%

	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
22	<i>На якому рівні необхідно вивчати профілактику протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям), вчиненими неповнолітніми?</i>	31 – 62	44 – 88	25 – 50	21 – 42	33 – 66	18 – 36	172 – 57,3%
	внутрішньовідомчому	27 – 54	19 – 38	11 – 22	9 – 18	7 – 14	11 – 22	84 – 28,0%
	загальному	4 – 8	–	3 – 6	–	–	5 – 10	12 – 4,0%
	регіональному	49 – 98	27 – 54	14 – 28	9 – 18	8 – 16	12 – 24	119 – 39,7%
	місцевому	39 – 78	41 – 82	30 – 60	29 – 58	26 – 52	34 – 68	199 – 66,3%
	всього	225 – 100	131 – 100	83 – 100	68 – 100	74 – 100	80 – 100	586 – 100%
	23	<i>Які, на Вашу думку, причини й умови сприяють вчиненню корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?</i>						
	соціальні (вплив суспільства, найближчого оточення, мікросередовища)	20 – 40	29 – 58	25 – 50	29 – 58	31 – 62	37 – 74	171 – 57,0%
	економічні (малозабезпеченість сім'ї, економічна нестабільність у державі)	11 – 22	8 – 16	19 – 38	21 – 42	17 – 34	26 – 52	102 – 34,0%
	недоліки у виховному процесі в сім'ї	29 – 58	34 – 68	37 – 74	39 – 78	38 – 76	35 – 70	212 – 70,7%
	неналежна організація діяльності культурно-розважальних закладів для позашкільної роботи	19 – 38	14 – 28	17 – 34	21 – 42	34 – 68	24 – 48	129 – 43,0%
	недоліки у навчально-виховному процесі в школах, навчальних закладах	12 – 24	19 – 38	26 – 52	29 – 58	26 – 52	32 – 64	144 – 48,0%
	всього	98 – 100	104 – 100	124 – 100	139 – 100	146 – 100	154 – 100	758 – 100%

24	<i>Які, на Вашу думку, заходи профілактики (запобігання) корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?</i>							
	заходи виховного впливу відповідних установ та організацій	5 – 10	14 – 28	8 – 16	19 – 38	10 – 20	16 – 32	72 – 24,0%
	підвищення ролі та відповідальності сім'ї у вихованні	36 – 72	40 – 80	38 – 76	28 – 56	30 – 60	39 – 78	211 – 70,3%
	проведення у навчальних закладах тематичних бесід та лекцій	30 – 60	11 – 22	19 – 38	23 – 46	17 – 34	21 – 42	121 – 40,3%
	сприяння освітянським, культурним, спортивним, інформаційним організаціям у їх діяльності	5 – 10	14 – 28	20 – 40	9 – 18	11 – 22	7 – 14	66 – 22,0%
	висвітлення у засобах масової інформації негативних наслідків вчинення неповнолітніми корисливих злочинів	12 – 24	26 – 52	7 – 14	10 – 20	19 – 38	11 – 22	85 – 28,4%
	провадження комплексних наукових досліджень із протидії вчиненню корисливих злочинів	28 – 56	11 – 22	39 – 78	22 – 44	34 – 68	28 – 58	162 – 54,0%
	інше (зазначте)	-	-	-	-	-	-	-
	всього	116 – 100	116 – 100	131 – 100	111 – 100	121 – 100	122 – 100	717 – 100%
25	<i>Який суб'єкт (із зазначених), на Вашу думку, належить до суб'єктів профілактики, запобігання, протидії правопорушенням корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям)?</i>							
	сім'я	-	-	-	-	-	-	-
	трудоий колектив	-	-	-	-	-	-	-

	навчальний заклад	-	-	-	-	-	-	-
	церква	-	-	-	-	-	-	-
	Національна поліція України	-	-	-	-	-	-	-
	прокуратура	-	-	-	-	-	-	-
	суд	-	-	-	-	-	-	-
	недержавні громадські організації	-	-	-	-	-	-	-
26	<i>Як Ви вважаєте, чи потрібно заохочувати громадян за надання допомоги у розкритті корисливих злочинів?</i>							
	так, це позитивно вплине на протидію злочинності	-	-	-	-	-	-	-
	ні, вважаю це недоречним	-	-	-	-	-	-	-
27	<i>Роботу кожного із суб'єктів профілактики, запобігання протидії корисливим злочинам з боку неповнолітніх (крадіжки, грабежу, розбоям) Ви оцінюєте позитивно?</i>							
	сім'ї	20 – 40	24 – 48	15 – 30	19 – 38	28 – 56	27 – 54	133 – 43,4%
	трудового колективу	–	3 – 6	–	5 – 10	4 – 8	7 – 14	19 – 6,3%
	навчального закладу	5 – 10	4 – 8	2 – 4	10 – 20	14 – 28	11 – 22	46 – 15,3%
	церкви	15 – 30	12 – 24	14 – 28	10 – 20	13 – 26	21 – 42	85 – 28,3%
	Національної поліції України	29 – 58	18 – 36	15 – 30	10 – 20	16 – 32	16 – 32	104 – 34,7%
	прокуратури	10 – 20	7 – 14	–	7 – 14	11 – 22	4 – 8	39 – 13,0%
	суду	8 – 16	5 – 10	7 – 14	5 – 10	10 – 20	12 – 24	47 – 15,7%
	недержавних громадських організацій	3 – 6	–	5 – 10	–	4 – 8	8 – 16	20 – 6,7%
	всього	90 - 100	73-100	58-100	66-100	100-100	106-100	493-100%
28	<i>Ви позитивно оцінюєте</i>							

	<i>профілактичну діяльність держави в особі уповноважених органів у боротьбі з корисливою злочинністю неповнолітніх?</i>	21 – 42	16 – 32	11 – 22	27 – 54	10 – 20	14 – 28	99 – 33,0%
	так							
	ні	29 – 58	34 – 68	39 – 78	23 – 46	40 – 80	36 – 72	201 – 67,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
29	<i>Чи відомий Вам зарубіжний досвід щодо кримінальної відповідальності за корисливі злочини, вчинені неповнолітніми (із залученням неповнолітніх, стосовно неповнолітніх)?</i>	8 – 16	11 – 22	6 – 12	13 – 26	11 – 22	7 – 14	56 – 18,7%
	так							
	ні	42 – 84	39 – 78	44 – 88	37 – 74	39 – 78	43 – 86	244 – 81,3%
	частково	–	–	–	–	–	–	–
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
30	<i>Які, на Вашу думку, заходи боротьби з корисливими злочинами серед неповнолітніх є найбільш дієвими?</i>							
	кримінальна відповідальність	18 – 36	10 – 20	9 – 18	11 – 22	19 – 38	15 – 30	82 – 27,3%
	адміністративна відповідальність	16 – 32	7 – 14	–	4 – 8	6 – 12	4 – 8	37 – 12,3%
	запобігання і профілактика корисливих злочинів з боку державних органів	29 – 58	31 – 62	26 – 52	30 – 60	35 – 70	30 – 60	181 – 60,4%
	заходи виховного впливу відповідних установ та організацій	8 – 16	11 – 22	–	9 – 18	12 – 24	10 – 20	50 – 16,7%
	заходи виховного впливу щодо сім'ї	29 – 58	35 – 70	39 – 78	32 – 64	39 – 78	36 – 72	210 – 70,0%

	всього	100 – 100	94 – 100	74 – 100	86 – 100	111 – 100	95 – 100	500 – 100%
31	<i>Як Ви вважаєте, які найбільш негативні явища можуть призвести до протиправної поведінки неповнолітніх, зокрема вчинення корисливого злочину (крадіжки, грабежу, розбою)?</i>	7 – 14	4 – 8	11 – 22	9 – 18	10 – 20	8 – 16	49 – 16,3%
	токсикоманія							
	алкоголізм	14 – 28	20 – 40	19 – 38	25 – 50	19 – 38	27 – 54	124 – 41,3%
	наркоманія	10 – 20	8 – 16	17 – 34	14 – 28	16 – 32	21 – 42	86 – 28,7%
	тютюнопаління	–	2 – 4	–	7 – 14	5 – 10	–	14 – 4,7%
	інтернетоманія	11 – 22	17 – 34	9 – 18	14 – 28	5 – 10	18 – 36	74 – 24,7%
	захоплення азартними іграми	8 – 18	14 – 28	7 – 14	–	16 – 32	9 – 18	54 – 18,0%
	розгульний спосіб життя	14 – 28	12 – 24	25 – 50	19 – 38	21 – 42	20 – 40	111 – 37,0%
	вседозволеність	21 – 42	12 – 24	24 – 48	29 – 58	31 – 62	30 – 60	147 – 49,0 %
	всього	85-100	89-100	112-100	117-100	123-100	133-100	659 – 100%
32	<i>Які (з перелічених) чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх (крадіжок, грабежів, розбоїв)?</i>							
	суперечність між потребами неповнолітніх і можливостями рідних у їх задоволенні	14 – 28	9 – 18	17 – 34	5 – 10	10 – 20	8 – 16	63 – 21,0%
	надмірне вживання спиртних напоїв	29 – 58	27 – 54	34 – 68	41 – 82	39 – 78	34 – 68	204 – 68,0%
	вживання наркотиків	18 – 36	10 – 20	17 – 34	22 – 44	20 – 40	19 – 38	106 – 35,3%

	різке майнове розшарування неповнолітніх	9 – 18	14 – 28	7 – 14	12 – 24	7 – 14	5 – 10	54 – 18,0%
	негативний вплив засобів масової інформації	25 – 50	19 – 38	34 – 68	30 – 60	29 – 58	38 – 76	175 – 58,3%
	всього	95 – 100	79 – 100	109 – 100	110 – 100	105 – 100	104 – 100	602 – 100%
33	<i>Які, на Ваш погляд, чинники перешкоджають підвищенню ефективності запобігання корисливій злочинності з боку неповнолітніх Національною поліцією?</i>							
	відсутність спеціального підрозділу	4 – 8	2 – 4	11 – 22	5 – 10	–	11 – 22	33 – 11,0%
	низький професійний рівень працівників Національної поліції	19 – 38	17 – 34	24 – 48	20 – 40	170 – 34	28 – 56	125 – 41,7%
	недостатнє матеріальне забезпечення працівників Національної поліції	16 – 32	10 – 20	9 – 18	21 – 42	17 – 34	23 – 46	96 – 32,0%
	надмірне навантаження	22 – 44	17 – 34	27 – 54	21 – 42	30 – 60	28 – 56	145 – 48,3%
	неефективна взаємодія поліції з навчальними закладами	18 – 36	16 – 32	24 – 48	20 – 40	31 – 62	26 – 52	135 – 45,0%
	неефективна взаємодія поліції з населенням	14 – 28	27 – 54	23 – 46	28 – 56	25 – 50	21 – 42	138 – 46,0%
	всього	93 – 100	89 – 100	118 – 100	115 – 100	120 – 100	137 – 100	672 – 100%
34	<i>Коли найчастіше вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої) неповнолітні?</i>							
	6–9 год	2 – 4	–	1 – 2	8 – 16	2 –	6 – 12	19 – 6,3%
	9–18 год	14 – 28	11 – 22	17 – 34	12 – 24	20 – 40	19 – 38	93 – 31,0%
	18–21 год	29 – 59	21 – 42	20 – 40	31 – 62	27 – 54	25 – 50	153 – 51,0%

	21–23 год	24 – 48	22 – 44	31 – 62	35 – 70	29 – 59	34 – 68	175 – 58,3%
	23–02 год	18 – 36	14 – 28	15 – 30	22 – 44	28 – 56	31 – 62	128 – 42,7%
	02–06 год	-	11 – 22	16 – 32	8 – 16	10 – 20	-	45 – 15,0%
	всього	87 – 100	79 – 100	100 – 100	116 – 100	116 – 100	115 – 100	613 – 100%
35	<i>Які з перелічених правових чинників, на Ваш погляд, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?</i>	7 – 14	15 – 0	-	9 – 18	9 – 18	15 – 30	55 – 18,4 %
	неефективність законодавчих актів							
	неконкретність законодавства щодо запобігання цим злочинам	18 – 36	12 – 24	24 – 48	15 – 30	19 – 38	12 – 24	100 – 33,4%
	поширеність корисливої злочинності	27 – 54	28 – 56	29 – 58	28 – 56	27 – 54	24 – 48	163 – 54,4%
	неефективність застосування кримінального закону судовою системою	6 – 12	3 – 6	2 – 4	4 – 8	5 – 10	6 – 12	26 – 8,8%
	всього	58 – 100	58 – 100	55 – 100	56 – 100	60 – 100	57 – 100	344 – 100%
36	<i>Які з перелічених організаційних чинників, на Вашу думку, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності неповнолітніх?</i>							
	перевантаження системи МВС	24-48	18-36	14-28	29-58	20-40	26-52	131 – 43,7%
	низький рівень оперативної профілактики злочинів	29-58	25-50	30-60	22-44	36-72	34-68	176 – 58,7%
	невідповідність системи заходів стану протидії корисливій злочинності	27-54	21-42	34-68	29-58	37-74	29-58	177 – 59,0%
	суперечності в компетенції деяких підрозділів МВС	27-54	19-38	25-50	20-40	31-62	22-44	144 – 48,0%
	відсутність ефективного законодавства щодо запобігання корисливій	30-60	24-48	20-40	34-68	29-58	36-72	173 – 57,7%

	злочинності							
	низький професійний рівень співробітників МВС, які протидіють корисливим злочинам	24-48	17-34	14-28	35-70	28-56	30-60	148 – 49,3%
	низький рівень матеріально-технічного забезпечення підрозділів МВС	27-54	18-36	29-58	34-68	20-40	35-70	163 – 54,3%
	всього	188-100	142-100	166-100	203-100	201-100	212-100	1112 – 100%
37	<i>Як Ви вважаєте, які з перелічених об'єктивних причин найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?</i>							
	зростання майнового розшарування населення	27-54	30-60	21-42	31-62	24-48	34-68	167 – 55,7%
	ускладнення криміногенної обстановки в умовах кризових явищ у економіці	30-60	27-54	32-64	28-56	34-68	27-54	178 – 59,4%
	втрата духовності	31-62	37-74	29-58	35-70	30-60	28-56	190 – 63,5%
	недоліки в організації протидії кожному виду протиправної поведінки	21-42	28-56	20-40	17-34	29-58	38-76	153 – 51%
	всього	109-100	122-100	102-100	111-100	117-100	127-100	688 – 100%
38	<i>Які з перелічених суб'єктивних причин, на Вашу думку, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?</i>							
	відсутність дієвої законодавчої бази боротьби з корисливою злочинністю	8-16	11-22	4-8	13-26	5-10	12-24	53 – 17,7%
	зниження ролі застосування або взагалі відсутність профілактичних заходів	38-76	20-40	35-70	31-62	29-58	37-74	190 – 63,3%
	прорахунки у кадровому забезпеченні та плинність начальницького складу МВС	27-54	20-40	38-76	40-80	35-70	29-58	189 – 63,0%

	прорахунки у визначенні головних напрямів боротьби з корисливими злочинами	30-60	28-56	31-62	29-58	36-72	30-60	184 – 61,3%
	низький рівень контролю за способом життя осіб, які перебувають на обліку	31-62	25-50	29-58	30-60	36-72	28-56	179 – 59,7%
	всього	134-100	104-100	137-100	143-100	141-100	136-100	795 – 100%
39	<i>Які з перелічених соціально-психологічних причин, на Ваш погляд, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?</i>							
	поширеність у ЗМІ та мережі Інтернет інформації про корисливі злочини	7-14	-	4-8	11-22	5-10	10-20	37 – 12,3%
	поширення алкоголізму	31-62	29-58	38-76	28-56	30-60	44-88	200 – 67,7%
	поширення наркоманії	21-42	15-30	49-98	34-68	41-82	34-68	194 – 64,7%
	криза моралі (духовності)	37-74	29-58	44-88	38-76	35-70	40-80	223 – 74,3%
	низька правова культура	29-58	20-40	35-70	25-50	37-74	32-64	178 – 59,3%
	неповага до особистості	29-58	18-36	34-68	30-60	40-80	39-78	190 – 63,3%
	всього	138-154	111-100	204-100	166-100	188-100	199-100	1022 – 100%
40	<i>Як Ви вважаєте, проведення профілактичних бесід із неповнолітніми дасть змогу зменшити рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв)?</i>							
	Так	21-42	16-32	13-26	27-54	24-48	30-60	131 – 43,7%
	ні	29-58	34-68	37-74	23-46	26-52	20-40	169 – 56,3%
	всього	50 - 100	50 - 100	50 - 100	50 - 100	50 - 100	50 - 100	300 – 100%
41	<i>Чи забезпечені Ви необхідними</i>							

	<i>методичними рекомендаціями про способи та методи запобігання корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) з боку неповнолітніх?</i>	9-18	11-22	3-6	7-14	12-24	6-12	48 – 16,0%
	так							
	ні	41-82	39-78	47-94	43-86	38-76	44-88	252 – 84,0%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
42	<i>Чи відносите Ви до основних недоліків в інформаційному забезпеченні запобігання корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх відсутність єдиної системи обміну інформацією між правоохоронними органами України?</i>							
	так							
	ні	34-68	27-54	19-38	30-60	26-52	19-38	155 – 51,7%
	всього	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	50 – 100	300 – 100%
43	<i>Що найбільше впливає на кримінальну поведінку неповнолітніх?</i>							
	розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів	17-34	10-20	5-10	18-36	21-42	13-26	84 – 28,0%
	сумнівні знайомства	14-28	18-36	14-28	12-24	19-38	21-42	98 – 32,7%
	безпосередні контакти з кримінальним середовищем	20-40	24-48	29-58	26-52	28-56	18-36	145 – 48,3%
	надмірне вживання алкогольних напоїв	34-68	29-58	32-64	28-56	38-76	33-66	194 – 64,7%
	вживання наркотичних засобів	18-36	14-28	13-26	17-34	10-20	14-28	86 – 28,7%

	безвідповідальне ставлення батьків до своїх дітей	29-58	34-68	30-60	37-74	33-66	29-58	192 – 64,0%
	всього	132-100	129-100	123-100	138-100	149-100	128-100	799 – 100%
44	<i>Яких Ви вживаєте індивідуальних заходів для профілактики корисливих злочинів неповнолітніх?</i>							
	профілактичну бесіду	-	-	-	-	-	-	-
	роз'яснення норм кримінального права	-	-	-	-	-	-	-
	усне попередження про кримінальну відповідальність за протиправні діяння	-	-	-	-	-	-	-
	постановку на профілактичний облік	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
45	<i>Чи вчиняли Ваші близькі:</i>							
	крадіжку	4-8	8-16	2-4	70-14	5-10	16-32	42 – 15,0%
	грабіж	-	2-4	-	4-8	3-6	5-10	14 – 4,7%
	розбій	3-6	-	4-8	8-16	11-22	9-18	35 – 11,7%
	нічого не вчиняли	43-86	40-80	44-88	31-62	31-62	20-40	209 – 69,6%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
46	<i>Чи вчиняли ваші друзі:</i>							
	крадіжку	11-22	7-14	13-26	9-18	18-36	19-38	77 – 25,7%
	грабіж	7-14	5-10	9-18	14-28	15-30	14-28	64 – 21,3 %
	розбій	-	8-16	4-8	5-10	-	11-22	28 – 9,3 %
	нічого не вчиняли	32-64	30-60	24-48	22-44	17-34	6-12	131 – 43,7 %
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100 %
47	<i>Чи вчиняли ваші знайомі:</i>							

	крадіжку	-	10-20	8-16	13-26	7-14	14-28	52 – 17,3%
	грабіж	3-6	-	12-24	7-14	18-36	13-26	53 – 17,7%
	розбій	2-4	3-6	1-2	8-16	6-12	12-24	32 – 10,7%
	нічого не вчиняли	45-90	37-74	29-58	22-44	19-38	11-22	163 – 10,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
48	<i>Чи вважаєте Ви, що високий рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх нині є реальною загрозою національній безпеці України?</i>							
	так	37-74	29-58	34-68	30-60	41-82	35-70	206 – 68,8%
	ні	13-26	21-42	16-32	20-40	9-18	15-30	94 – 31,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
49	<i>Чи погоджуєтесь Ви, що наша держава недостатньо приділяє уваги захисту громадян, зокрема, жінок, дітей, літніх людей від різних видів протиправної поведінки у рамках корисливої злочинності з боку неповнолітніх</i>							
	так	31-62	24-48	25-50	37-74	28-56	39-78	184 – 61,3%
	ні	19-38	26-52	25-50	13-26	22-44	11-22	116 – 38,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
50	<i>Які, на Вашу думку, заходи профілактики вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш</i>							

	<i>дієвими (ефективними)?</i>							
	вивчення індивідуальних рис особи неповнолітнього та ефективних методів впливу на неї	21-42	18-36	16-32	24-48	20-40	26-52	125 – 41,8%
	заходи виховного впливу відповідних установ та організацій	7-14	-	4-8	12-24	9-18	16-32	48 – 16,0%
	підвищення ролі та відповідальності сім'ї у вихованні молоді	34-68	30-60	31-62	29-58	34-68	39-78	197 – 65,8%
	посилення кримінальної відповідальності за вчинення повторної крадіжки, грабежу, розбою	10-20	5-10	-	11-22	7-14	14-28	47 – 15,7%
	проведення у навчальних закладах тематичних бесід та лекцій на тему девіантної протиправної поведінки неповнолітніх щодо вчинення корисливих злочинів	19-38	10-20	5-10	11-22	19-38	15-30	79 – 26,4%
	сприяння освітянським, культурним, спортивним, інформаційним організаціям у діяльності, спрямованій на популяризацію здорового способу життя	7-14	5-10	10-20	3-6	14-28	13-26	52 – 17,4%
	висвітлення у засобах масової інформації негативних наслідків вчинення неповнолітніми корисливих злочинів	8-16	14-28	18-36	21-42	12-24	17-34	90 – 30,0%
	введення наукових досліджень із протидії вчиненню корисливих злочинів серед неповнолітніх	11-22	19-38	25-50	20-40	31-62	29-58	135 – 45,0%
	всього	117-100	103-100	109-100	131-100	146-100	169-100	773 – 100%
51	<i>Чи поділяєте Ви позицію, що державі необхідно більше уваги приділяти профілактиці, запобіганню, протидії</i>							

	<i>вчиненню корисливих злочинів(крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?</i>							
	так	17-34	29-58	24-48	31-62	34-68	35-70	170 – 56,7%
	ні	33-66	21-42	26-52	19-38	16-32	15-30	130 – 43,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
52	<i>Чи почуваетесь Ви у безпеці на вулиці?</i>							
	так	17-34	21-42	12-24	19-38	21-42	11-22	101 – 33,7%
	ні	33-66	29-58	38-76	31-62	29-58	39-78	199 – 66,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
53	<i>Чи вживали Ви коли-небудь алкоголь?</i>							
	так	29-58	35-70	22-44	40-80	36-72	32-64	194 – 64,7%
	ні	8-16	-	11-22	7-14	4-8	6-12	36 – 12,0%
	всього	37 – 100	35 - 100	33 - 100	47 - 100	40 - 100	38 – 100	230 – 76,7%
54	<i>Чи вживали Ви коли-небудь наркотики?</i>							
	так	21-42	15-30	28-56	10-20	14-28	18-36	106 – 35,3%
	ні	42-84	50-100	39-78	43-86	46-92	44-88	264 – 88,0%
	всього	63 – 100	65 – 100	67 – 100	53 – 100	60 – 100	62 – 100	370 – 100%
55	<i>Що на Вашу думку, є підґрунтям формування кримінальних груп неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої) ?</i>							

	сімейне неблагополуччя	-	-	-	-	-	-	-
	негативний вплив (несприйняття) первинного навчального колективу	-	-	-	-	-	-	-
	недостатній рівень виховної роботи	-	-	-	-	-	-	-
	«вільна» поведінка на вулиці у середовищі таких самих «відкинутих» однолітків	-	-	-	-	-	-	-
	нереалізоване дозвілля	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
56	<i>На Вашу думку, які основні особливості неповнолітнього, який учиняє корисливі злочини(крадіжки, грабежі, розбої) ?</i>							
	не повністю сформована соціальна спрямованість	-	-	-	-	-	-	-
	недостатній соціальний досвід	-	-	-	-	-	-	-
	неналежно розвинута воля							
	невміння контролювати свою поведінку й емоції	-	-	-	-	-	-	-
	азартність	-	-	-	-	-	-	-
	матеріальна залежність від батьків	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
57	<i>Як часто Ви у навчальному закладі</i>							

	<i>були присутні на запобіжних заходах щодо запобігання корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх?</i>							
	раз у рік	-	-	-	-	-	-	-
	раз у півроку	-	-	-	-	-	-	-
	раз у квартал							
	раз у місяць	-	-	-	-	-	-	-
	жодного разу	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
58	<i>Чи впливає, на Вашу думку, висвітлення у засобах масової інформації чи Інтернеті форм кримінальної поведінки на вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?</i>							
	так	-	-	-	-	-	-	-
	ні	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
59	<i>Чи вважаєте Ви, що основним напрямом запобігання корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх має бути виховання особистості на моральних</i>							

	<i>засадах?</i>	31-62	27-54	38-76	35-70	29-58	36-72	196 – 65,3%
	так							
	ні	19-38	23-46	12-24	15-30	21-42	14-28	104 – 34,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
60	<i>Чи поділяєте Ви думку, що злочинність в Україні є явищем соціально-економічним?</i>							
	так	22-44	36-72	39-78	44-88	37-74	32-64	210 – 70,0%
	ні	28-56	14-28	11-22	6-12	13-26	18-36	90 – 30,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
61	<i>Чи приділяє, на Вашу думку, держава належну увагу боротьбі з корисливими злочинами (крадіжками, грабежами, розбоями) серед неповнолітніх?</i>							
	так	14-28	7-14	-	11-22	-	12-24	44 – 14,7%
	ні	36-72	43-86	50-100	39-78	50-100	38-76	256 – 85,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100
62	<i>Чи достатньо уваги, на Вашу думку, приділяє Національна поліція запобіганню, профілактиці корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?</i>							
	так	-	-	-	-	-	-	-

	ні	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
63	<i>Чи заківлені Ви надавати добровільну допомогу Національній поліції у протидії корисливій злочинності (крадіжкам, грабежам, розбоям)?</i>							
	так	10-20	7-14	5-10	12-24	-	9-19	43 – 14,3%
	ні	40-80	43-86	45-90	38-76	50-100	41-82	257 – 85,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
64	<i>Які, на Ваш погляд, чинники перешкоджають підвищенню ефективності запобігання корисливій злочинності (крадіжкам, грабежам, розбоям) з боку неповнолітніх Національною поліцією?</i>							
	відсутність соціального підрозділу	-	-	-	-	-	-	-
	низький професійний рівень працівників Національної поліції	-	-	-	-	-	-	-
	недостатнє матеріальне забезпечення працівників Національної поліції	-	-	-	-	-	-	-
	надмірне навантаження	-	-	-	-	-	-	-
	неефективна взаємодія поліції з навчальними закладами	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-

65	<i>Ви вбачаєте суб'єктами профілактики, протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) серед неповнолітніх:</i>							
	матір	-	-	-	-	-	-	-
	батька	-	-	-	-	-	-	-
	церкву	-	-	-	-	-	-	-
	Національну поліцію	-	-	-	-	-	-	-
	прокуратуру	-	-	-	-	-	-	-
	суд	-	-	-	-	-	-	-
	громадські організації	-	-	-	-	-	-	-
	всього	-	-	-	-	-	-	-
66	<i>Чий (із наведених суб'єктів) рівень індивідуальної профілактики, запобігання, протидії правопорушенням для Вас є найліпшим?</i>							
	церкви	-	-	-	-	-	-	-
	Національної поліції	-	-	-	-	-	-	-
	прокуратури	-	-	-	-	-	-	-
	суду	-	-	-	-	-	-	-
	громадських організацій	-	-	-	-	-	-	-

	всього	-	-	-	-	-	-	-
67	<i>Чи відомі Вам державні правові основи забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?</i>							
	так	7-14	14-28	19-38	4-8	10-20	9-18	63 – 21,0%
	ні	43-86	36-72	31-62	46-92	40-80	41-82	237 – 79,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
68	<i>Чи вважаєте Ви, що вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми є однією з форм девіантної (протиправної) поведінки?</i>							
	так	31-62	27-54	39-78	42-84	40-80	32-64	211 – 70,3%
	ні	19-38	23-46	11-22	8-16	10-20	18-36	89 – 29,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%

(в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Рівненській, Волинській областях)

Перелік запитань анкети

1. Ваша стать...
2. Ваше місце проживання...
3. Стаж роботи в органах поліції...
4. Ваш вік...
5. Ваша освіта...
6. Стаж роботи у практичному підрозділі...
7. Яку посаду обіймаєте?
8. Чи достатня, на Ваш погляд, кількість працівників у Вашому підрозділі для боротьби із вчиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?
9. Який стан боротьби з корисливими злочинами (крадіжками, грабежами, розбоями), що вчиняються неповнолітніми, у Вашому підрозділі?
10. Чи достатній рівень матеріально-технічного забезпечення органів Національної поліції для боротьби з учиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?
11. Чи належно на законодавчому рівні врегульовано питання протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) неповнолітніх?
12. Чи достатні професійні знання Ви отримали під час навчання для ефективної профілактичної роботи?
13. Чим зумовлені наявні недоліки в діяльності органів Національної поліції щодо профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв), що вчиняються неповнолітніми?

14. Із якими структурами має передусім взаємодіяти Національна поліція щодо питань профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (крадіжок, грабежів, розбоїв)?
15. Ви вважаєте, що вчинення злочину – це гріх (аморальний вчинок)?
16. Чи обізнані Ви щодо зарубіжного досвіду профілактики вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?
17. Чи достатньо у Вашому підрозділі спеціальної літератури з питань організації профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв)?
18. Котрі з наведених джерел інформації про корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої), вчинені неповнолітніми, є найбільш дієвими для профілактичної роботи?
19. На Вашу думку, злочинність явище...
20. Як Ви вважаєте, вчинення корислого злочину (крадіжки, грабежу, розбою) з боку неповнолітніх загрожує...
21. Чи необхідне особисто для Вас спеціальне вивчення тактики і методики запобігання корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям), вчиненими неповнолітніми?
22. На якому рівні необхідно вивчати профілактику протидії корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям), вчиненими неповнолітніми?
23. Які, на Вашу думку, причини й умови сприяють вчиненню корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?
24. Які, на Вашу думку, заходи профілактики (запобігання) корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?

25. Який суб'єкт (із зазначених), на Вашу думку, належить до суб'єктів профілактики, запобігання, протидії правопорушенням корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям)?
26. Як Ви вважаєте, чи потрібно заохочувати громадян за надання допомоги у розкритті корисливих злочинів?
27. Роботу котрого із суб'єктів профілактики, запобігання протидії корисливим злочинам (крадіжки, грабежу, розбоям) Ви оцінюєте позитивно?
28. Ви позитивно оцінюєте профілактичну діяльність держави в особі уповноважених органів у боротьбі з корисливою злочинністю неповнолітніх?
29. Чи відомий Вам зарубіжний досвід щодо кримінальної відповідальності за корисливі злочини, вчинені неповнолітніми (із залученням неповнолітніх, стосовно неповнолітніх)?
30. Які, на Вашу думку, заходи боротьби з корисливими злочинами є найбільш дієвими?
31. Як Ви вважаєте, які найбільш негативні явища можуть призвести до протиправної поведінки неповнолітніх, зокрема вчинення корисливого злочину (крадіжки, грабежу, розбою)?
32. Які (з перелічених) чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?
33. Які, на Ваш погляд, чинники перешкоджають підвищенню ефективності запобігання корисливій злочинності Національною поліцією?
34. Коли найчастіше вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої) неповнолітні?
35. Які з перелічених правових чинників, на Ваш погляд, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності неповнолітніх...

36. Які з перелічених організаційних чинників, на Вашу думку, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності неповнолітніх?

37. Як Ви вважаєте, які з перелічених об'єктивних причин найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?

38. Які з перелічених суб'єктивних причин, на Вашу думку, найбільше впливають на збільшення корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?

39. Які з перелічених соціально-психологічних причин, на Ваш погляд, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?

40. Як Ви вважаєте, проведення профілактичних бесід із неповнолітніми дасть змогу зменшити рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв)?

41. Чи забезпечені Ви необхідними методичними рекомендаціями про способи та методи запобігання корисливим злочинам?

42. Чи відносите Ви до основних недоліків в інформаційному забезпеченні запобігання корисливої злочинності (крадіжкам, грабежам, розбоям) неповнолітніх?

43. Що найбільше впливає на кримінальну поведінку неповнолітніх?

44. Які Ви вживаєте індивідуальні заходи для профілактики корисливих злочинів неповнолітніх (крадіжок, грабежів, розбоїв)?

45. Чи вчиняли Ваші близькі крадіжку, грабіж, розбій?

46. Чи вчиняли Ваші друзі крадіжку, грабіж, розбій?

47. Чи вчиняли ваші знайомі крадіжку, грабіж, розбій?

48. Чи вважаєте Ви, що високий рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх нині є реальною загрозою національній безпеці України?

49. Чи погоджуєтесь Ви, що наша держава недостатньо приділяє уваги захисту громадян, зокрема, жінок, дітей, літніх людей, від різних видів протиправної поведінки з боку неповнолітніх у межах корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв)...

50. Які, на Вашу думку, заходи профілактики вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?

51. Чи поділяєте Ви позицію, що державі необхідно більше уваги приділяти профілактиці, запобіганню, протидії вчиненню корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?

52. Чи відчуваєте Ви у безпеці на вулиці?

53. Чи вживали Ви коли-небудь алкоголь?

54. Чи вживали Ви коли-небудь наркотики?

55. Що на Вашу думку, є підґрунтям формування кримінальних груп неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої) ?

56. На Вашу думку, які головні особливості неповнолітнього, який учиняє корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої) ?

57. Як часто Ви у навчальному закладі були присутні на запобіжних заходах щодо запобігання корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх?

58. Чи впливає, на Вашу думку, висвітлення у засобах масової інформації чи Інтернеті форм кримінальної поведінки на вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?

59. Чи вважаєте Ви, що основним напрямом запобігання корисливої злочинності (крадіжкам, грабежам, розбоям) неповнолітніх має бути виховання особистості на моральних засадах?
60. Чи поділяєте Ви думку, що злочинність в Україні є явищем соціальним-економічним?
61. Чи приділяє, на Вашу думку, держава належну увагу боротьбі з корисливими злочинами (крадіжками, грабежами, розбоями) серед неповнолітніх?
62. Чи достатньо уваги, на Вашу думку, приділяє Національна поліція запобіганню, профілактиці корисливих злочинів серед неповнолітніх?
63. Чи бажаєте Ви надавати добровільну допомогу Національній поліції у протидії корисливій злочинності?
64. Які, на Ваш погляд, чинники перешкоджають підвищенню ефективності запобігання корисливій злочинності Національною поліцією?
65. Ви вбачаєте суб'єктами профілактики, протидії корисливим злочинам серед неповнолітніх матір, батька, церкву, Національну поліцію, прокуратуру, суд, громадські організації?
66. Чий (із наведених суб'єктів) рівень індивідуальної профілактики, запобігання, протидії правопорушенням для Вас є найліпшим?
67. Чи відомі Вам державні правові основи забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?
68. Чи вважаєте Ви, що вчинення корисливих злочинів неповнолітніми є однією з форм девіантної (протиправної) поведінки?

РЕЗУЛЬТАТИ
анкетування (соціологічного опитування) неповнолітніх
(в Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській, Рівненській, Волинській областях)
щодо профілактики корисливих злочинів неповнолітніх*

№ з/п	Результати опитування**	Кількість опитаних						Слухачі Національного університету «Львівська політехніка»: – стаціонар – заочне відділення (50 осіб)	Загальна кількість отриманих відповідей поосібно та у % від загальної кількості опитаних (300 осіб)
		Івано-Франківська обл. (50 осіб)	Львівська обл. (50 осіб)	Тернопільська обл. (50 осіб)	Рівненська обл. (50 осіб)	Волинська обл. (50 осіб)			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1	<i>Ваша стать:</i>								
	жіноча	23-46	14-28	11-22	8-16	13-26	11-22	80 – 26,7%	
	чоловіча	27-54	36-72	39-78	42-84	37-74	39-78	220 – 73,3%	
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100 %	
2	<i>Ваше місце проживання:</i>								
	місто обласного значення	8-16	6-12	4-8	8-16	6-12	5-10	37 – 12,3%	
	місто районного значення	21-42	11-22	17-34	14-28	14-28	12-24	89 – 29,7%	
	село	18-36	26-52	19-38	17-34	21-42	19-38	120 – 40,0%	

* Дослідження проводили упродовж 2017–2019 років. Усього опитано 300 осіб, у кожному із зазначених регіонів по 50 осіб.

** Перша цифра – кількість відповідей поосібно, друга – у відсотках.

	селище міського типу	3-6	7-14	10-20	11-22	9-18	14-28	54 – 18,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
3	<i>Ваш вік:</i>							
	12–14 років	8-16	2-4	2-4	-	6-12	4-8	22 – 7,3%
	14–16 років	16-32	22-44	25-50	29-58	17-34	11-22	120 – 40,0%
	16–18 років	26-52	26-52	23-46	21-42	27-54	35-70	158 – 52,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
4	<i>Чи маєте Ви постійну роботу?</i>							
	так, у мене постійна робота	8-16	11-22	7-14	10-20	14-28	4-8	54 – 18,0%
	«перебиваюся» тимчасовими заробітками	14-28	15-30	11-22	16-32	18-36	21-42	95 - 31,7%
	не працюю	18-36	10-20	13-26	15-30	10-20	5-10	71 – 23,7%
	навчаюся у школі, гімназії, ліцеї	3-6	5-10	7-14	3-6	-	5-10	23 – 7,7%
	навчаюся в училищі, технікумі, коледжі	-	4-8	4-8	2-4	4-8	5-10	19 – 6,3%
	навчаюся у закладі вищої освіти	7-14	5-10	4-8	4-8	4-8	10-20	34 – 11,3%
	навчаюся у спецшколі	-	-	-	-	-	-	-
	здобуваю позашкільну освіту	-	-	4-8	-	-	-	4 – 1,3%
всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%	
5	<i>Ваша освіта:</i>							
	початкова загальна середня (більше 6 класів, але менше 9 класів)	-	-	-	-	-	-	-
	повна загальна середня освіта (9–11 класів)	27-54	21-42	18-36	21-42	26-52	29-58	142 – 47,3%
	незакінчена професійно-технічна освіта	6-12	4-8	5-10	6-12	5-10	-	26 – 8,7%
	професійно-технічна освіта	5-10	4-8	2-4	3-6	4-8	-	18 – 6,0%
	незакінчена вища освіта	10-20	11-22	19-38	11-22	8-16	14-28	73 – 24,3%
	вища освіта	2-4	10-20	6-12	9-18	7-14	7-14	41 – 13,7%
	спеціалізована освіта	-	-	-	-	-	-	-
	позашкільна освіта	-	-	-	-	-	-	-
всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%	
6	<i>Як Ви проводите свій час дозвілля?</i>							
	із друзями	34-68	24-48	29-58	25-50	22-44	21-42	155 – 51,7%

	за комп'ютером	10-20	12-24	16-32	16-32	18-36	20-40	92 – 30,7%
	відвідую кінотеатри, дискотеки та інші місця відпочинку	2-4	10-20	4-8	6-12	6-12	7-14	35 – 11,6%
	читаю книги	4-8	4-8	1-2	3-6	4-8	2-4	18 – 6,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100 %
7	<i>Із ким Ви проживаєте:</i>							
	із батьками	34-68	28-56	31-62	27-54	30-60	28-56	178 – 59,3%
	із матір'ю	-	7-14	5-10	3-6	6-12	4-8	25 – 8,3%
	із батьком	-	-	2-4	4-8	1-2	6-12	13 – 4,3%
	із дружиною	6-12	8-16	5-10	3-6	4-8	7-14	33 – 11,0%
	із чоловіком	7-14	-	6-12	10-20	5-10	4-8	32 – 10,8
	із дідусем	2-4	3-6	-	-	2-4	-	7 – 2,3%
	із бабусею	1-2	4-8	1-2	3-6	2-4	1-2	12 – 4,0%
	із тіткою	-	-	-	-	-	-	-
	із дядьком	-	-	-	-	-	-	-
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100 %
8	<i>Рівень матеріального забезпечення Вашої сім'ї:</i>							
	вистачає грошей тільки на харчування	28-56	26-52	34-68	27-54	28-56	30-60	173 - 28%
	вистачає на одяг і взуття	8-16	12-24	11-22	21-42	24-48	24-48	100 –12%
	достатньо грошей на оплату комунальних послуг тощо	11-22	15-30	18-36	20-40	29-58	26-52	119 –13%
	є гроші на «кишенькові витрати»	6-12	12-24	14-28	10-20	14-28	19-38	75 –10%
	є гроші на відвідування дискотек, кінотеатрів тощо	5-10	10-20	14-28	19-38	11-22	17-34	76 –11%
	достатньо на відпочинок	10-20	16-32	9-18	7-14	14-28	19-38	75 –10%
	є можливість оплатити секції чи заняття спортом	7-14	12-24	10-20	9-18	18-36	11-22	67 –9%
	є кошти для подорожей Україною	2-4	14-28	6-12	4-8	9-18	8-16	43 –7%
	є кошти для подорожей за кордон	2-4	-	2-4	-	4-8	-	-
	всього	79-100	117-100	118-100	117-100	151-100	154-100	736 –100%
9	<i>Чи трапляється, що Ваші взаємини з батьками набувають проблемного чи неприязного характеру?</i>							
	так	5-10	11-22	16-32	10-20	9-18	25-50	76 –35%

	ні	45-90	39-78	34-68	40-80	41-82	25-50	224 – 65%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100 %
10	<i>Як часто у Вас виникають конфлікти з батьками?</i>							
	Щодня	-	-	-	-	-	-	-
	щотижня	-	-	3-6	-	-	2-4	5 – 1,7,0%
	щомісяця	-	8-16	14-28	3-6	-	18-36	43 – 14,3%
	декілька разів у рік	12-24	21-42	17-34	20-40	19-38	15-30	104 – 34,7%
	ніколи	38-76	21-42	16-32	27-54	31-62	15-30	148 – 49,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
	11	<i>У яких умовах Ви проживаєте?</i>						
у квартирі, будинку батьків		8-16	11-22	4-8	3-6	6-12	11-22	43 – 14,3%
у гуртожитку		17-34	21-42	17-34	22-44	19-38	13-26	109 – 36,3%
винаймаю квартиру самостійно		10-20	5-10	4-8	12-24	5-10	4-8	40 – 13,3%
винаймаю квартиру разом із друзями, знайомими		10-20	11-22	15-30	11-22	15-30	15-30	77 – 25,7%
у друзів, знайомих		3-6	2-4	7-14	2-4	4-8	2-4	20 – 6,7%
у власній квартирі, будинку		2-4	-	3-6	-	1-2	5-10	11 – 3,7%
всього		50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 - 100%
12	<i>Чи сваряться Ваші батьки у Вашій присутності?</i>							
	так	8-16	12-24	14-28	13-26	19-38	24-48	90 – 30,0%
	ні	42-84	38-76	36-72	37-74	31-62	26-52	210 – 70,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
13	<i>Як часто сваряться Ваші батьки?(з урахуванням позитивної відповіді на питання № 13)</i>							
	щодня	-	1-8,3	-	-	-	-	1 – 1,1,0%
	сваряться доволі часто	2-25	3-25	-	2-15,4	5-26,3	3-12,5	15 – 16,7%
	сваряться нечасто	5-62,5	8-66,7	14-100	11-84,6	14-73,7	21-87,5	73 - 81,1%
	не сваряться взагалі	-	-	-	-	-	-	-
	батьки взагалі не спілкуються один із одним	1-12,5	-	-	-	-	-	1 -1,1,0%
	всього	8-100	12-100	14-100	13-100	19-100	24-100	90 - 100 %
14	<i>Як Ви оцінюєте свій стан здоров'я?</i>							

	задовільний	39-78	46-92	42-84	39-78	44-88	40-80	250 – 83,3%
	незадовільний	11-22	4-8	8-16	11-22	6-12	10-20	50 – 16,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100 %
15	<i>Ви вважаєте, що вчинення злочину – це гріх (аморальний вчинок)?</i>							
	так	14-28	13-26	8-16	22-44	19-38	11-22	87 – 29,0%
	ні	36-72	37-74	42-84	28-56	31-	39-78	213 – 71,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
16	<i>На Вашу думку, злочинність – явище:</i>							
	позитивне	6-12	3-6	8-16	2-4	7-14	4-8	30 – 10,0%
	негативне	44-88	47-94	42-84	48-96	43-86	46-92	270 – 90,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
17	<i>Як Ви вважаєте, вчинення корисливого злочину неповнолітнім (крадіжки, грабежу, розбою) загрожує:</i>							
	особистій безпеці громадян загалом	29-58	14-28	10-2	12-24	24-48	27-54	116 – 38,7%
	Вашій особистій безпеці	31-62	39-78	37-74	26-52	19-38	30-60	182 – 60,7 %
	Вашим близьким, друзям	16-32	19-38	24-48	29-58	17-34	15-30	120 – 40,0%
	не загрожує нікому	9-18	18-36	7-14	14-28	9-18	18-36	75 – 25,0%
	всього	85-100	90-100	78-100	81-100	69-100	90-100	493 – 100%
18	<i>Який суб'єкт (із зазначених), на Вашу думку, належить до найбільш ефективних суб'єктів профілактики, запобігання, протидії правопорушенням корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям)?</i>							
	сім'я	29-58	34-68	41-82	46-92	42-84	40-80	232 – 73,3%
	трудоий колектив	7-14	4-8	-	8-16	10-20	7-14	36 – 12,0%
	навчальний заклад	16-32	21-42	19-38	27-54	29-58	24-48	136 – 45,3 %
	церква	31-62	34-68	29-58	26-52	24-48	29-58	173 – 57,7 %
	Національна поліція України	10-20	11-	16-32	14-28	17-34	14-28	82 – 27,3 %
	прокуратура	7-14	-	7-14	12-24	14-28	16-32	56 – 18,7 %
	суд	8-16	-	4-8	-	8-16	4-8	24 – 8,0%

	недержавні громадські організації	5-10	4-8	13-26	-	5-10	-	27 – 9,0%
	всього	113-100	108-100	129-100	133-100	149-100	134-100	766 – 100 %
19	<i>Роботу котрого зі суб'єктів профілактики, запобігання протидії корисливим злочинам з боку неповнолітніх (крадіжкам, грабежам, розбоям) Ви оцінюєте позитивно?</i>	34-68	25-50	38-76	29-58	37-74	34-68	197 – 65,7%
	сім'ї							
	трудового колективу	-	2-4	4-8	-	3-6	2-4	11 – 3,7 %
	навчального закладу	12-24	16-32	8-16	6-12	4-8	5-10	51 – 17,0%
	церкви	15-30	21-42	14-28	10-20	13-26	17-34	90 – 30,0%
	Національної поліції України	7-14	-	4-8	-	5-10	4-8	20 – 6,7%
	прокуратури	-	-	3-6	-	2-4	-	5 – 1,7 %
	суду	-	-	2-4	-	-	-	2 – 0,7 %
	недержавних громадських організацій	2-4	-	2-4	-	-	3-6	7 – 2,3 %
	патрульної поліції у Вашому регіоні	4-8	-	3-6	4-8	3-6	5-10	19 – 6,3 %
	Дільничного поліцейського у Вашому регіоні	2-4	-	2-4	-	-	2-4	6 – 2,0%
	керівника районного підрозділу поліції	-	-	3-6	-	-	2-4	5 – 1,7%
	всього	76-100	64-100	83-100	49-100	67-100	74-100	413 – 100%
20	<i>Чи відвідував Вас за місцем проживання дільничний офіцер поліції задля профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв)?</i>	4-8	6-12	3-6	-	3-6	5-10	21 – 7,0%
	так							
	ні	46-92	44-88	47-94	50-100	47-94	45-90	279 – 93%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300-100%
21	<i>Які, на Вашу думку, заходи профілактики вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?</i>							
	вивчення індивідуальних рис особи неповнолітнього та ефективних методів впливу на неї	34-68	36-72	24-48	20-40	29-58	30-60	173 – 57,7%
	заходи виховного впливу відповідних установ та	8-16	12-24	-	8-16	-	10-20	38 – 12,7%

	організацій							
	підвищення ролі та відповідальності сім'ї у вихованні молоді	29-58	37-74	39-78	36-72	38-76	34-68	213 – 71,0%
	посилення кримінальної відповідальності за вчинення повторної крадіжки, грабежу, розбою	5-10	11-22	13-26	21-42	19-38	24-48	93 – 31,0%
	проведення у навчальних закладах тематичних бесід та лекцій на тему девіантної протиправної поведінки неповнолітніх щодо вчинення корисливих злочинів	7-14	14-28	21-42	19-38	27-54	31-62	119 – 39,7%
	сприяння освітянським, культурним, спортивним, інформаційним організаціям у діяльності, спрямованій на популяризацію здорового способу життя	25-50	24-48	31-62	34-68	31-62	36-72	181 – 60,3%
	висвітлення у засобах масової інформації негативних наслідків вчинення неповнолітніми корисливих злочинів	7-14	6-12	10-20	14-28	11-22	14-28	62 – 20,7%
	провадження комплексних наукових досліджень із протидії вчиненню корисливих злочинів серед неповнолітніх	6-12	5-10	-	9-18	7-14	12-24	39 – 13,0%
	всього	121-100	145-100	138-100	161-	162-100	191-100	918 – 100%
22	<i>Чи вчиняли Ви особисто:</i>							
	крадіжку	8-16	4-8	-	6-12	-	3-6	21 – 7,0%
	грабіж	-	-	-	2-4	-	-	2 – 0,7%
	розбій	-	2-4	-	3-6	-	4-8	9 – 3,0%
	нічого не вчиняв	42-84	44-88	50-100	39-78	50-100	43-86	238 – 79,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300-100%
23	<i>Чи вчиняли Ваші близькі:</i>							
	крадіжку	20-40	18-36	18-36	19-38	27-54	27-54	129 – 43,0%
	грабіж	15-30	17-34	9-18	7-14	9-18	12-24	69 – 23,0%
	розбій	25-50	10-20	-	2-4	-	2-4	39 – 13,0%
	нічого не вчиняли	10-20	5-10	27-54	37-74	20-40	28-56	117 – 39,0%
	всього	60-100	50-100	54-100	65-100	56-100	69-100	354 – 100%
24	<i>Чи вчиняли Ваші друзі</i>							

	крадіжку	26-52	25-50	22-44	22-44	21-42	21-42	137 – 40,6%
	грабіж	18-36	14-28	10-20	11-22	-	12-24	65 – 21,7%
	розбій	27-54	13-26	-	-	16-32	9-18	65 – 21,7 %
	нічого не вчиняли	-	7-14	-	18-36	11-22	12-24	48 – 16,0%
	всього	71-100	59-100	32-100	51-100	48-100	54-100	315 – 100%
25	<i>Якщо Ви вчиняли корисливий злочин (крадіжку, грабіж, розбій), то з яких причин?</i>							
	із цікавості	-	10-20	9-18	11-22	9-18	-	39 – 13,0%
	із корисливості	21-42	19-38	17-34	20-40	16-32	14-28	107 – 36,7%
	зادля пізнання нових відчуттів	14-28	16-32	20-40	21-42	14-28	-	85 – 28,3%
	це була спроба випробувати себе	18-36	24-48	25-50	23-46	19-38	28-54	137 – 45,7%
	через бажання не вирізнятися з-поміж оточення	24-48	28-56	26-52	31-62	20-40	29-58	158 – 52,7%
	це був спосіб самоствердження	19-36	17-34	24-48	17-34	27-54	24-48	128 – 42,7%
	через безвихідь	10-20	-	5-10	-	4-8	3-6	22 - 7,3%
	всього	106-100	114-100	126-100	123-100	109-100	98-100	676 – 100%
26	<i>Що стало причиною протиправної поведінки та аморальних вчинків Ваших близьких, знайомих?</i>							
	токсикоманія	-	1-2	2-4	-	-	1-2	4 – 1,3%
	вживання алкоголю	29-58	25-50	29-58	24-48	25-50	28-56	160 – 53,3%
	вживання наркотиків	-	13-26	4-8	19-38	7-14	21-42	64 – 21,3%
	тютюнопаління	-	-	-	2-4	-	-	2 – 0,7%
	захоплення азартними іграми	6-12	-	7-14	11-22	5-10	14-28	43 – 14,3%
	розгульний спосіб життя	-	9-18	14-28	10-20	19-38	22-44	74 – 24,7 %
	вседозволеність	28-56	16-32	14-28	10-20	11-22	26-52	105 – 35,0%
	всього	63-100	64-100	70-100	76-100	67-100	112-100	452 – 100%
27	<i>Чи вважаєте Ви, що високий рівень корисливої злочинності з боку неповнолітніх (крадіжок, грабежів, розбоїв) нині є реальною загрозою національній безпеці України?</i>							
	так	7-14	11-22	13-26	19-38	20-40	16-32	86 – 28,7%
	ні	43-86	39-78	37-76	31-62	30-60	34-68	214 – 71,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300-100%

28	<i>Чи поділяєте Ви позицію, що державі необхідно більше уваги приділяти профілактиці, запобіганню, протидії вчиненню корисливих злочинів з боку неповнолітніх (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?</i>	10-20	9-18	7-14	11-22	15-30	6-12	58 – 19,3%
	Так							
	ні	40-80	41-82	43-86	39-78	35-70	44-88	242 – 80,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300-100%
29	<i>Чи почуваетесь Ви у безпеці на вулиці?</i>							
	Так	12-24	21-42	8-16	17-34	19-38	10-20	87 – 29,0%
	ні	38-76	28-58	42-84	33-66	31-62	40-80	213 – 71,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
30	<i>Чи погоджуєтесь Ви, що наша держава недостатньо приділяє уваги захисту своїх громадян, зокрема, дітей, від різних видів протиправної поведінки у рамках корисливої злочинності?</i>	29-58	37-74	39-78	41-82	28-56	34-68	208 - 69,3
	так							
	ні	21-42	13-26	11-22	9-18	22-44	16-32	92 – 30,7 %
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 - 100%
31	<i>Чи погоджуєтесь Ви із тезою, що у сім'ях, члени яких (зокрема неповнолітні) вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої), батьки мало приділяють уваги вихованню своїх дітей та недостатньо виявляють турботи про них?</i>	21-42	36-72	18-36	29-58	39-78	28-56	171 – 57,0%
	так							
	ні	29-58	14-28	32-64	21-42	11-22	22-44	129 – 43,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 - 100%
32	<i>Що, на Вашу думку, впливає на механізм учинення корисливих злочинів (крадіжки, грабежу, розбою) неповнолітніми?</i>	15-30	7-14	13-26	-	17-34	8-16	60 – 20,0%
	неналежне виконання батьками своїх обов'язків							
	неналежний приклад батьків для наслідування (вседозволеність, виправдання проступків тощо)	10-20	14-28	8-16	11-22	17-34	15-30	75 – 25,0%
	формування комплексу вседозволеності та	14-28	29-58	21-42	35-70	16-32	27-54	142 – 47,3%

	безкарності							
	інше	11-22	-	8-16	4-8	-	-	23 – 7,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 - 100%
33	<i>Які (з перелічених) чинники, на Вашу думку, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?</i>							
	суперечність між потребами неповнолітніх і можливостями мирних у їх задоволенні	7-14	5-10	3-6	-	4-8	10-20	29 – 9,7%
	надмірне вживання спиртних напоїв	25-50	20-40	24-48	19-38	27-54	26-52	141 – 47,0%
	вживання наркотиків	8-16	-	13-26	18-36	16-32	13-26	68 – 22,7%
	різке майнове розшарування неповнолітніх	16-32	18-36	21-42	10-20	7-14	17-34	89 – 29,7%
	негативний вплив засобів масової інформації	21	29-	20-	31-	25-	27-54	153 – 51,0%
	всього	77-100	72-100	81-100	78-100	79-100	93-100	480 – 300%
34	<i>Чи піддавалися Ви коли-небудь фізичному насильству з боку близьких /друзів?</i>							
	так	21-42	16-32	25-50	14-28	29-58	27-54	132 – 44,0%
	ні	29-58	34-68	25-50	36-72	21-42	23-46	168 – 56,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100,0%
35	<i>Чи зловживали Ви коли-небудь алкоголем?</i>							
	так	3-6	-	8-16	2-4	5-10	3-6	20 – 15%
	ні	47-94	50-100	42-84	48-96	45-90	47-54	280 – 85%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300-100%
36	<i>Чи зловживали Ви коли-небудь наркотиками?</i>							
	так	8-16	-	5-10	7-14	4-8	9-18	33 – 25%
	ні	42-84	50-100	45-90	43-86	46-92	41-82	267 – 75 %
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300-100%
37	<i>Якщо вживали алкоголь, то з яких причин?</i>							
	із цікавості	4-8	7-14	19-38	13-26	14-28	21-42	32 – 10,7%
	прагнення до нових відчуттів	14-28	11-22	24-48	22-44	20-40	229-58	77 – 25,7%
	небажання вирізнятися з компанії	19-38	13-26	21-42	20-40	22-44	21-42	116-38,7 %
	через безвихідь	4-8	-	8-16	7-14	3-6	5-10	27-9,0%
	це був спосіб самовираження	27-54	18-36	19-38	19-38	18-36	24-48	125-41,7%

	інше	-	-	-	-	-	-	-
	всього	68-100	61-100	96-100	91-100	87-100	111-100	514 – 100%
38	<i>Якщо вживали наркотики, то з яких причин?</i>							
	із цікавості	-	2-4	5-10	9-18	3-6	13-26	32 –33, 3%
	прагнення до нових відчуттів	7-14	6-12	18-36	14-28	17-34	15-30	86 –60%
	небажання вирізнятися з компанії	3-6	4-8	6-12	-	4-8	18-36	35 - 11,7%
	через безвихідь	-	1-2	2-4	5-10	2-4	-	10-3,3%
	це був спосіб самовираження	6-12	11-22	21-42	11-22	19-38	15-30	83-21,7%
	інше	-	-	-	-	-	-	-
	всього	52-100	53-100	71-100	66-100	58-100	71-100	371 – 100%
39	<i>Що, на Вашу думку, є підґрунтям формування кримінальних груп неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої)?</i>							
	сімейне неблагополуччя	23-46	29-58	27-54	21-42	25-50	21-42	146-48,7%
	негативний вплив (несприйняття) первинного навчального колективу	14-28	20-40	17-34	25-50	29-58	27-54	132-44,0%
	недостатній рівень виховної роботи	7-14	11-22	14-28	18-36	20-40	24-48	94-31,3%
	«вільна» поведінка на вулиці у середовищі таких самих «відкинутих» однолітків	17-34	15-30	21-42	25-50	17-34	23-46	118-39,6%
	нереалізоване дозвілля	3-6	9-18	2-4	-	4-8	7-14	25-8,4%
	всього	65-100	84-100	81-100	89-100	95-100	102-100	515-100%
	40	<i>На Вашу думку, які основні особливості неповнолітнього, який учиняє корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої)?</i>						
не повністю сформована соціальна спрямованість		14-28	17-34	25-50	17-34	15-30	21-42	109-36,3%
недостатній соціальний досвід		21-42	19-38	27-54	15-30	25-50	24-48	131-43,7%
неналежно розвинута воля		-	5-10	-	3-6	2-4	4-8	14-4,7%
невміння контролювати свою поведінку й емоції		29-58	27-54	24-48	28-56	31-62	25-50	164-54,7%
азартність		3-6	-	2-4	-	-	-	5-1,7%
матеріальна та інша залежність від батьків (дорослих осіб)		-	7-14	11-22	4-8	-	10-20	32-10,7%
всього		67-100	75-100	89-100	67-100	73-100	84-100	455-100%
41	<i>Як Ви вважаєте, які характерні ознаки злочинів,</i>							

	<i>що вчиняються неповнолітніми?</i>							
	грубість	13-26	21-42	27-54	20-40	18-36	28-56	127-42,3%
	агресивність	19-38	28-56	30-60	27-54	15-30	17-34	136-45,3%
	жорстокість	17-34	14-28	19-38	17-34	16-	11-22	94-31,3%
	зухвалість	21-42	24-48	20-40	14-28	11-	15-30	105-35,0%
	нахабність	28-56	13-26	27-54	20-40	27-54	20-40	135-45,0%
	конфлікти	7-14	-15	8-16	7-14	5-	3-6	45-15,0%
	самоствердження	14-28	27-54	21-42	15-30	19-38	10-20	106-35,3%
	підтримка престижу	19-38	29-58	19-38	14-28	24-48	11-22	116-38,7%
	утвердження авторитету	24-48	34-68	27-54	20-40	27-54	26-52	158-52,7%
	прагнення бути лідером	27-54	17-34	19-38	27-54	20-40	18-36	128-42,7%
	боротьба за лідерство	20-40	17-34	8-16	11-22	10-	16-32	82-27,3%
	всього	209-100	239-100	225-100	192-100	192-100	175-100	1232-100%
42	<i>Чи перебували Ви на обліку в поліції у зв'язку з вчиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) і вирізнялися протиправною поведінкою?</i>							
	так	-	3-6	7-14	4-8	2-4	5-10	21 – 7,0%
	ні	50	47-94	43-86	46-92	48-96	45-90	279 – 93,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
43	<i>Чи викликали до поліції Ваших батьків за час Вашого перебування на обліку?</i>							
	так	4-8	-	3-6	2-4	-	6-12	15 – 5,0%
	ні	46-92	50-100	47-94	48-96	50-100	44-88	285 – 95,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
44	<i>Які переконання (із наведених) супроводжували Ваше виховання?</i>							
	вчинення будь-якого злочину неприпустиме	18-36	28-56	21-42	19-38	21-42	17-34	124 – 41,3%
	за певних обставин можна скоїти злочин	10-20	6-12	4-8	11-22	9-18	3-6	43 – 14,3%
	не говорили на цю тему	22-44	16-32	25-50	20-40	20-40	30-60	133 – 44,4%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
45	<i>Як часто Ви у навчальному закладі були присутні на запобіжних заходах щодо запобігання</i>							

	<i>корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх?</i>	1-2	4-8	-	-	3-6	2-4	10 – 3,3%
	раз у рік							
	раз у місяць	5-10	3-6	2-4	-	-	-	10 – 3,3%
	жодного разу	44-88	43-86	48-96	50-100	47-94	48-96	280 – 93,4%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
46	<i>Як, на Вашу думку, впливає виховна робота викладачів на рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?</i>	14-28	19-38	24-48	26-52	17-34	22-44	122 – 40,7%
	впливає позитивно							
	впливає негативно	36-72	31-62	26-52	24-48	33-66	28-56	178 – 59,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
47	<i>Чи впливає, на Вашу думку, висвітлення у засобах масової інформації чи Інтернеті форм кримінальної поведінки на вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх ?</i>	29-58	32-64	31-62	12-24	31-62	29-58	164 – 54,7%
	так							
	ні	21-42	18-36	19-38	38-76	19-38	21-42	136 – 45,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
48	<i>Чи вважаєте Ви достовірною інформацію про сучасний стан підліткової злочинності, що поширюється у звітних документах Прокуратури України та у засобах масової інформації?</i>	12-24	9-18	11-22	8-16	6-12	8-16	54 – 18,0%
	так							
	ні	38-76	41-82	39-78	42-84	44-88	42-84	246 – 82,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
49	<i>Чи вважаєте Ви, що основним напрямом запобігання корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх має бути виховання особистості на моральних засадах?</i>	21-42	19-38	29-58	31-62	28-56	31-62	159 -53,0%

	так							
	ні	29-58	31-62	21-42	19-38	22-44	19-38	141 – 47,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
50	<i>Чи поділяєте Ви думку, що злочинність в Україні є явищем соціально-економічним?</i>							
	так	21-42	19-38	27-54	31-62	36-72	32-64	166 – 55,3%
	ні	29-58	31-62	23-46	19-38	14-28	18-36	133 – 44,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
51	<i>Чи приділяє, на Вашу думку, держава належну увагу боротьбі з корисливими злочинами (крадіжками, грабежами, розбоями) серед неповнолітніх?</i>							
		9-18	4-8	12-24	10-20	5-10	13-26	53 – 17,7%
	так							
	ні	41-82	46-92	38-76	40-80	45-90	37-74	247 – 82,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 - 100%
52	<i>Чи достатньо уваги, на Вашу думку, приділяє Національна поліція запобіганню, профілактиці корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?</i>							
		4-8	10-20	11-22	5-10	6-12	7-14	43 – 14,3%
	так							
	ні	46-92	40-80	39-78	45-90	44-88	43-86	257 – 85,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
53	<i>Чи бажаєте Ви надавати добровільну допомогу Національній поліції у протидії корисливій злочинності (крадіжкам, грабежам, розбоям) з боку неповнолітніх?</i>							
	Бажаю	8-16	-	11-22	9-18	14-28	4-8	46 – 15,3%
	не бажаю	42-84	50-100	39-78	41-82	36-72	46-92	254 – 84,7%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
54	<i>Які, на Ваш погляд, чинники перешкоджають підвищенню ефективності запобігання корисливій злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх Національною поліцією?</i>							
	відсутність спеціального підрозділу	6-12	8-16	10-20	7-14	12-24	11-22	54 – 18,2%

	низький професійний рівень працівників Національної поліції	24-48	31-62	40-80	31-62	29-58	48-96	203 – 67,7%
	недостатнє матеріальне забезпечення працівників Національної поліції	12-24	4-8	15-30	11-22	19-38	21-42	82 – 27,3%
	надмірне навантаження	14-28	19-38	25-50	21-42	17-34	29-58	125 – 41,7%
	неефективна взаємодія поліції з навчальними закладами	8-16	7-14	17-34	26-52	21-42	25-50	104 -34,7%
	пасивне ставлення щодо покращення умов	14-28	19-38	27-54	20-40	15-30	28-56	123 – 41,0%
	всього	78-100	88-100	134-100	116-100	113-100	162-100	691 – 100%
55	<i>Чи відомі Вам державні правові основи забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?</i>	7-14	11-22	14-28	19-38	-	20-40	71 – 23,7%
	так							
	ні	43-86	39-78	36-72	31-62	50-100	30-60	229 – 76,3%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%
56	<i>Чи вважаєте Ви, що вчинення корисливих злочинів неповнолітніми є однією з форм девіантної (протиправної) поведінки?</i>	21-42	18-36	12-24	13-26	11-22	24-48	99 – 33,0%
	так							
	ні	29-58	32-64	38-76	37-74	39-78	26-52	201 – 67,0%
	всього	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	50-100	300 – 100%

Перелік запитань анкети

1. Ваша стаття...
2. Ваше місце проживання...
3. Ваш вік...
4. Чи маєте Ви постійну роботу...
5. Ваша освіта...
6. Як Ви проводите свій час дозвілля...
7. Із ким Ви проживаєте...
8. Рівень матеріального забезпечення Вашої сім'ї ...
9. Чи трапляється, що Ваші взаємини з батьками набувають проблемного чи неприязного характеру?
10. Як часто у Вас виникають конфлікти з батьками?
11. У яких умовах Ви проживаєте?
12. Чи сваряться Ваші батьки у Вашій присутності?
13. Як часто сваряться Ваші батьки?
14. Як Ви оцінюєте свій стан здоров'я?
15. Ви вважаєте, що вчинення злочину – це гріх (аморальний вчинок) ?
16. На Вашу думку, злочинність – явище:...
17. Як Ви вважаєте, вчинення корислового злочину неповнолітніх (крадіжки, грабежу, розбою) загрожує?

18. Який суб'єкт (із зазначених), на Вашу думку, належить до найбільш ефективних суб'єктів профілактики, запобігання, протидії правопорушенням корисливим злочинам (крадіжкам, грабежам, розбоям) з боку неповнолітніх?

19. Роботу котрого із суб'єктів профілактики, запобігання протидії корисливим злочинам (крадіжки, грабежу, розбоям) з боку неповнолітніх Ви оцінюєте позитивно?

20. Чи відвідував Вас за місцем проживання дільничний офіцер поліції задля профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв)?

21. Які, на Вашу думку, заходи профілактики вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх є найбільш дієвими (ефективними)?

22. Чи вчиняли Ви особисто крадіжку, грабіж, розбій?

23. Чи вчиняли Ваші близькі крадіжку, грабіж, розбій?

24. Чи вчиняли Ваші друзі крадіжку, грабіж, розбій?

25. Якщо Ви вчиняли корисливий злочин (крадіжку, грабіж, розбій), то з яких причин?

26. Що стало причиною протиправної поведінки та аморальних вчинків Ваших близьких, знайомих?

27. Чи вважаєте Ви, що високий рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх нині є реальною загрозою національній безпеці України?

28. Чи поділяєте Ви позицію, що державі необхідно більше уваги приділяти профілактиці, запобіганню, протидії вчиненню корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніми?

29. Чи відчуваєтеся Ви у безпеці на вулиці?

30. Чи погоджуєтесь Ви, що наша держава недостатньо приділяє уваги захисту своїх громадян, зокрема, дітей, від різних видів протиправної поведінки у рамках корисливих злочинності?

31. Чи погоджуєтесь Ви із тезою, що у сім'ях, члени яких (зокрема неповнолітні) вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої), батьки мало приділяють уваги вихованню своїх дітей та недостатньо виявляють турботи про них ?

32. Що, на Вашу думку, впливає на механізм учинення корисливих злочинів (крадіжки, грабежу, розбою) неповнолітніми?

33. Які (з перелічених) чинників, на Вашу думку, найбільше впливають на зростання корисливої злочинності неповнолітніх?

34. Чи піддавалися Ви коли-небудь фізичному насильству з боку близьких/друзів?

35. Чи зловживали Ви коли-небудь алкоголем?

36. Чи зловживали Ви коли-небудь наркотиками?

37. Якщо вживали алкоголь, то з яких причин?

38. Якщо вживали наркотики, то з яких причин?

39. Що, на Вашу думку, є підґрунтям формування кримінальних груп неповнолітніх, які вчиняють корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої)?

40. На Вашу думку, які основні особливості неповнолітнього, який учиняє корисливі злочини (крадіжки, грабежі, розбої)?

41. Як Ви вважаєте, які характерні ознаки злочинів, що вчиняються неповнолітніми?

42. Чи перебували Ви на обліку в поліції у зв'язку з вчиненням корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) і вирізнялися протиправною поведінкою?
43. Чи викликали до поліції Ваших батьків за час Вашого перебування на обліку?
44. Які переконання (із наведених) супроводжували Ваше виховання?
45. Як часто Ви у навчальному закладі були присутні на запобіжних заходах щодо запобігання корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх?
46. Як, на Вашу думку, впливає виховна робота викладачів на рівень корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?
47. Чи впливає, на Вашу думку, висвітлення у засобах масової інформації чи Інтернеті форм кримінальної поведінки на вчинення корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх ?
48. Чи вважаєте Ви достовірною інформацію про сучасний стан підліткової злочинності, що поширюється у звітних документах Прокуратури України та у засобах масової інформації?
49. Чи вважаєте Ви, що основним напрямом запобігання корисливої злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх має бути виховання особистості на моральних засадах?
50. Чи поділяєте Ви думку, що злочинність в Україні є явищем соціально-економічним?
51. Чи приділяє, на Вашу думку, держава належну увагу боротьбі з корисливими злочинами (крадіжками, грабежами, розбоями) серед неповнолітніх?
52. Чи достатньо уваги, на Вашу думку, приділяє Національна поліція запобігання, профілактиці корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) серед неповнолітніх?

53. Чи бажаєте Ви надавати добровільну допомогу Національній поліції у протидії корисливій злочинності (крадіжкам, грабежам, розбоям) з боку неповнолітніх?

54. Які, на Ваш погляд, чинники перешкоджають підвищенню ефективності запобігання корисливій злочинності (крадіжок, грабежів, розбоїв) з боку неповнолітніх Національною поліцією?

55. Чи відомі Вам державні правові основи забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв) неповнолітніх?

56. Чи вважаєте Ви, що вчинення корисливих злочинів неповнолітніми є однією з форм девіантної (протиправної) поведінки?